

Strategische inzichten voor een verdere ontplooiing en versterking van de Vlaamse relaties met Afrika

Een beleidsvoorbereidende studie

Huib Huyse, Koen Dekeyser, Lara Helsen, Pol Vijverman,
Geert Laporte, Jean Bossuyt

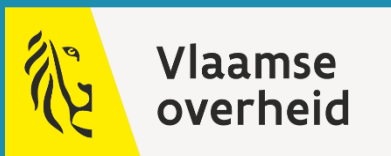
Januari 2025

Strategische inzichten voor een verdere ontplooiing en versterking van de Vlaamse relaties met Afrika

Een beleidsvoorbereidende studie

Huib Huyse, Koen Dekeyser, Lara Helsen, Pol Vijverman, Geert Laporte, Jean Bossuyt

Onderzoek in opdracht van: Departement Kanselarij en Buitenlandse zaken van de Vlaamse overheid

Gepubliceerd door HIVA-KU Leuven en ECDPM

KU Leuven / HIVA – ONDERZOEKSINSTITUUT VOOR ARBEID EN SAMENLEVING

Parkstraat 47 bus 5300, 3000 LEUVEN, België

hiva@kuleuven.be

<https://hiva.kuleuven.be>

D/2025/4718/002 – ISBN 9789055507948

Citeer deze publicatie: Huyse, H., Dekeyser, K., Helsen, L., Vijverman, P., Laporte, G., & Bossuyt, J. (2025). Strategische inzichten voor een verdere ontplooiing en versterking van de Vlaamse relaties met Afrika. Een beleidsvoorbereidende studie, HIVA-KU Leuven & ECDPM.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De inhoud van dit rapport is de verantwoordelijkheid van de onderzoekers en weerspiegelt niet noodzakelijk het officiële standpunt van de Vlaamse overheid. Het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken is niet aansprakelijk voor de verspreiding en het gebruik van de wetenschappelijke inzichten uit deze publicatie.

Inhoudstafel

INHOUDSTAFEL	2
LIJST AFKORTINGEN	3
LIJST TABELLEN	5
LIJST FIGUREN	6
DEEL 1 HOOFDRAPPORT: NAAR EEN VOLWAARDIG VLAAMS AFRIKABELEID	7
SYNTHESE	8
1 Verkennen van opties voor een volwaardig Vlaams Afrikabeleid	15
1.1 Een dynamisch Afrika in een snel wijzigende wereld	15
1.2 Belang van een Vlaamse Afrikastrategie	16
1.3 De onderzoeksopdracht	17
2 Synthese - Vlaanderen en Afrika: een situatieschets	19
2.1 Het ontstaan van een Vlaams buitenlands beleid	19
2.2 Diplomatieke vertegenwoordiging en politieke contacten	20
2.3 Handel, investeringen en private sector	21
2.4 Vlaamse ontwikkelingssamenwerking	22
2.5 Andere domeinen van samenwerking	23
2.6 Samenvatting en implicaties voor het toekomstig Afrikabeleid	24
3 Bouwstenen van een vernieuwd Vlaams Afrikabeleid	29
3.1 Actoren en belangen	29
3.2 Het belang van een toekomstgericht Afrikabeleid	35
3.3 De transitie naar een vernieuwd strategisch kader	42
DEEL 2 VLAANDEREN EN AFRIKA: VERLEDEN EN HEDEN	64
4 Vlaanderen en Afrika: een situatieschets	65
4.1 Het ontstaan van een Vlaams buitenlandsbeleid	65
4.2 Diplomatieke vertegenwoordiging en politieke contacten	68
4.3 Handel, investeringen en private sector	70
4.4 Vlaamse ontwikkelingssamenwerking	80
4.5 Andere dimensies	97
DEEL 3 ANNEX	102
Annex 1 Overzicht van andere Afrikastrategieën	103

Lijst afkortingen

AMEA	Africa, Middle East, Asia strategy FIT
AfCFTA	African Continental Free Trade Area
AU	Afrikaanse Unie
AWEX	Agence Wallonne à l'Exportation et aux Investissements Etrangers
BBB	Beter Bestuurlijk Beleid
BMZ	Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, Germany
BNP	Bruto Nationaal Product
BRI	Belt and Road Initiative, China
CATALISTI	Speerpuntcluster Chemie en Kunststoffen in Vlaanderen
CBL-ACP	Belgisch-Luxemburgse Kamer van Koophandel
CREDENDO	Belgische kredietverzekeringsgroep
CRMA	Verordening inzake kritieke grondstoffen, Europese Unie
CSDDD	Corporate Sustainability Due Diligence Directive
CSRD	Corporate Sustainability Reporting Directive
DGD	Directie-generaal Ontwikkelingssamenwerking en Humanitaire Hulp, België
DKBUZA	Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken, Vlaanderen
DRC	Democratische Republiek Congo
EAC	Oost Afrikaanse Gemeenschap
EC	Europese Commissie
ECDPM	European Centre for Development Policy Management
ECOWAS	Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten
ENABEL	Belgisch Ontwikkelingsagentschap
EU	Europese Unie
EUNIC	European Union National Institutes for Culture
EWI	Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaanderen
FAO	Food and Agricultural Organisation
FIABEL	Federatie van Belgische Institutionele Actoren
FIT	Flanders Investment & Trade
FITA	Flanders International Technical Agency
FMDO	Federatie van Mondiale en Democratische Organisaties
FOD	Federale overheidsdienst
FUTS	Vlaams UNESCO Trustfonds
HIVA	Onderzoeksinstituut voor Werk en Samenleving, KU Leuven
IAO	Internationale Arbeidsorganisatie
ICB	Internationaal Cultuurbeleid
IMF	Internationaal Monetair Fonds
IOB	Instituut voor Ontwikkelingsbeleid
IOM	Internationale Organisatie voor Migratie
ITG	Instituut voor Tropische Geneeskunde
JAES	Joint Africa-EU Strategy

KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
LIC	Low income country
MENA	Middle East and North Africa
MoU	Memorandum of Understanding
NGO	Niet gouvernementele organisatie
ODA	Official Development Assistance
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OVAM	Openbare Vlaamse Afvalmaatschappij
SADC	Southern African Development Community
SARiV	Strategische Adviesraad internationaal Vlaanderen
SDG	Sustainable Development Goal
SFERE	Sustainable Food Economies, KU Leuven.
SIDA	Swedish International Development Agency
SSA	Sub Sahara Afrika
UNECA	United Nations Economic Commission for Africa
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
UNFPA	United Nations Population Fund
USP	Unique selling proposition
VAE	Verenigde Arabische Emiraten
VAIS	Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling
VIKAP	Vlaams Internationaal Klimaatactieprogramma
VIL	Speerpuntcluster Logistiek, Vlaanderen
VITO	Vlaams Instituut voor Technologie Ontwikkeling
VLAIO	Agentschap Innoveren & Ondernemen
VLIR-UOS	Vlaamse Interuniversitaire Raad - Universitaire Ontwikkelingssamenwerking
VLUHR	Vlaamse Universiteiten en Hogescholen Raad
VN	Verenigde Naties
VOKA	Vlaams Netwerk voor Ondernemingen
VS	Verenigde Staten
VUB	Vrije Universiteit Brussel
VVOB	Vlaamse Vereniging voor Ontwikkelingssamenwerking en Technische Bijstand
VVSG	Vlaamse Vereniging van Steden en Gemeenten
WBI	Wallonie-Bruxelles International
WEWIS	Werk, Economie, Wetenschap, Innovatie, en Sociale Economie
WHO	World Health Organisation
WRR	Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid, Nederland

Lijst tabellen

TABEL 3.1	Mogelijke acties op verschillende ambitieniveaus	47
TABEL 3.2	Vergelijking van landen op basis van diplomatieke, economische, sociale en geografische indicatoren	55
TABEL 3.3	Inschatting van opportuniteiten en uitdagingen van drie Europese mechanismen	56
TABEL 4.1	Officiële bilaterale contacten tussen de Vlaamse Regering en Afrikaanse landen 1981-2023	70

Lijst figuren

FIGUUR 2.1 De politieke aanwezigheid van Vlaanderen, Wallonië en België in Afrika	25
FIGUUR 3.1 Wereldbevolking volgens continent en Afrikaanse landen	41
FIGUUR 3.2 Overzicht topbijeenkomsten AU-EU	44
FIGUUR 3.3 Afrikastrategieën in Europa	45
FIGUUR 4.1 Vlaams-Afrikaanse goederenhandel 2014-2023	74
FIGUUR 4.2 Vlaamse top export- en importsectoren en handelsbalans in 2023	75
FIGUUR 4.3 Groei van de handel tussen Vlaanderen en Afrika; import en export met belangrijkste productensectie 2014-2023	76
FIGUUR 4.4 Handel tussen Vlaanderen en Afrika in 2023	78
FIGUUR 4.5 Belgisch-Afrikaanse dienstenhandel in 2023	79
FIGUUR 4.6 Investerings tussen België en Afrika	80
FIGUUR 4.7 Geografische indeling Vlaamse ODA (in miljoen euro, lopende prijzen)*	81
FIGUUR 4.8 Vlaamse ODA volgens uitvoerende partners (% van totale ODA)*	82
FIGUUR 4.9 Vlaamse ODA via multilaterale instellingen en via overheden in het partnerland (in miljoen euro, lopende prijzen)	83
FIGUUR 4.10 Vlaamse ODA volgens sectoren (totaal tussen 2006-2023)*	84
FIGUUR 4.11 Vlaamse ODA voor andere Vlaamse beleidsdomeinen afgezet tegenover ODA financiering vanuit DKBZA*	87
FIGUUR 4.12 Budget van VLIR-UOS volgens geografie en sectoren	90
FIGUUR 4.13 A. VLIR-UOS projecten in Afrika voor de periode 2000-2023 B. Wetenschappelijke samenwerking tussen Afrikaanse landen en Vlaamse onderzoekers	91
FIGUUR 4.14 Aanwezigheid van Vlaamse/Belgische ngo's en vakbonden en van 4de pijler initiatieven, en samenwerking door Vlaamse steden en gemeenten	96
FIGUUR 4.15 A. Vlaamse inwoners met migratieachtergrond volgens land van oorsprong * B. Geldtransfers vanuit België (in miljoen USD)	99

DEEL 1 HOOFDRAPPORT: NAAR EEN VOLWAARDIG VLAAMS AFRIKABELEID

Synthese

De Vlaamse overheid gaf opdracht tot een strategische analyse voor een toekomstgericht Afrika-beleid. Het rapport verkent hoe Vlaanderen, in een dynamische wereld en tegen een achtergrond van geopolitieke veranderingen, duurzame en wederzijds vruchtbare relaties met Afrika kan ontwikkelen. Een verruimde samenwerking met Afrika biedt grote economische kansen, zoals een groeiende afzetmarkt en grondstoffen voor de groene economie, maar ook in andere domeinen zijn versterkte relaties en verdiepte partnerschappen wenselijk. Er zijn gedeelde interesses en uitdagingen, maar ook onderlinge contradicties in de relatie tussen Vlaanderen en Afrika. Door systematische analyses, literatuuronderzoek, en input van sleutelactoren wordt in dit rapport een kader geschetst voor een meer strategisch en geïntegreerd beleid dat Vlaanderen beter positioneert in de snel veranderende internationale context.

Deze studie, uitgevoerd door HIVA-KU Leuven en ECDPM, vertrekt vanuit een analyse van bestaande samenwerkingen, uitdagingen, en opportuniteiten, en identificeert de actoren die betrokken zijn bij het Vlaams buitenlands beleid. Daarna brengt de studie strategische inzichten samen om het politiek en maatschappelijk debat te voeden over een meer coherente Vlaamse Afrikastrategie, waarbij fragmentatie wordt overwonnen. Afrika wordt benaderd als een strategische partner, niet enkel als ontvanger van ontwikkelingssamenwerking. Dit omvat economische, sociale, diplomatieke en culturele samenwerking met nadruk op gedeelde belangen en wederkerigheid.

De studie houdt geen voorafname in op de politieke keuzes en prioriteiten van belanghebbenden bij het bepalen van de verdere stappen in het Vlaamse internationale beleid.

Het belang van een toekomstgericht Afrikabeleid

Afrika groeit in geopolitiek en economisch belang, met een jonge bevolking, snelgroeiende markten en een toenemende strategische autonomie. Tegelijkertijd vereist de relatie tussen Vlaanderen en Afrika aanpassing aan de veranderende mondiale context, waarin actoren zoals China, Rusland en India de traditionele Europese invloed uitdagen. Deze ontwikkelingen vergen een toekomstgericht Afrikabeleid.

Afrika als strategische partner - Vlaanderen heeft een open economie waarbij export een derde van de banen ondersteunt; het strategisch benutten van de groeimogelijkheden in Afrika als handels- en investeringspartner is van groot belang om Vlaamse groei en welvaart te versterken. Het Afrikaanse continent biedt aanzienlijke kansen voor Vlaanderen. De snelle economische groei, de demografische expansie en de creatie van de Pan-Afrikaanse Vrijhandelszone (AfCFTA) creëren een snelgroeiende markt van meer dan 1,2 miljard mensen. Deze ontwikkeling biedt kansen voor Vlaamse bedrijven in sectoren zoals voedseltechnologie, duurzame energie en infrastructuur. Bovendien is Afrika een belangrijke bron van kritieke grondstoffen, zoals kobalt en lithium, die essentieel zijn voor de Vlaamse en Europese groene economie.

Gezamenlijke belangen en uitdagingen - Hoewel de mogelijkheden veelbelovend zijn, brengt de samenwerking ook uitdagingen met zich mee. Vlaanderen en Afrika delen gemeenschappelijke belangen op gebieden zoals klimaatverandering, duurzame ontwikkeling en migratiesamenwerking. Toch is er vaak sprake van spanningen, onder meer door historische ongelijkheden,

discussies over goed bestuur en mensenrechten, het beheer van migratiestromen en financiering voor klimaatadaptatie. Afrika zoekt in toenemende mate naar diversificatie in internationale partnerschappen en stelt meer eisen aan gelijkwaardige samenwerking. Dit biedt Vlaanderen de kans om partnerschappen te ontwikkelen op basis van wederzijdse belangen en gedeelde verantwoordelijkheid voor impact.

De nood aan een strategische aanpak - Een toekomstgericht Afrikabeleid moet verder gaan dan traditionele ontwikkelingssamenwerking. Het rapport pleit voor een beleid dat economische, sociale en politieke dimensies integreert. Vlaanderen kan inspelen op de pragmatische benadering van Afrikaanse staten, die gericht zijn op economische ontwikkeling, veiligheid en strategische autonomie. Door Vlaamse sterktes in te zetten in domeinen zoals groene technologie, circulaire economie, KMO ontwikkeling en duurzame landbouw, kan Vlaanderen bijdragen aan Afrikaanse ontwikkelingsdoelen en internationale doelstellingen terwijl het zijn eigen economische belangen dient.

Duurzame relaties en wederkerigheid - Een toekomstgericht beleid moet gebaseerd zijn op duurzame relaties en wederkerigheid. Dit vereist investeringen in langdurige samenwerkingen die de sterktes en complementariteit van beide regio's benutten. Het betrekken van Afrikaanse diaspora, lokale besturen, kennisinstellingen, en het middenveld is cruciaal om duurzame verbanden te leggen en samenwerkingsmodellen te ontwikkelen die aansluiten bij Afrikaanse prioriteiten.

Relaties tussen Vlaanderen en Afrika: een historisch perspectief

De Vlaamse overheid onderhoudt sinds de jaren '70 relaties met Afrika, aanvankelijk gericht op culturele uitwisseling, later uitgebreid met handel en ontwikkelingssamenwerking. Door opeenvolgende staatshervormingen kreeg Vlaanderen meer bevoegdheden, zoals verdragsluitende bevoegdheden via het "in foro interno, in foro externo"-principe, en ontwikkelde het een volwaardig eigen buitenlands beleid. Op diplomatiek vlak is Vlaanderen actief met vertegenwoordigingen in Zuid-Afrika en kantoren in Mozambique en Malawi. Recent werden bilaterale samenwerkingen versterkt, zoals met Marokko. Toch is de intensiteit van politieke contacten met Afrika sinds 2014 afgenomen.

Vlaanderen exporteert meer naar Afrika dan het importeert, resulterend in een jaarlijks handelsoverschot dat het voorbije decennium fluctueerde rond 2,5 miljard euro, maar meer recent een sterke opwaartse trend vertoont door onder meer de export van medicijnen (Covid 19) en de verstoorde oliehandel als gevolg van het conflict in Oekraïne. De handel is sterk georiënteerd op de export en verwerking van grondstoffen. Vlaamse bedrijven zijn actief in Afrika, maar de economische relaties zijn beperkt in diepgang en de breedte. FIT ondersteunt initiatieven met een nieuwe strategie die zich focust op een aantal landen en sectoren, waaronder de klimaat- en energietransitie, voedseltechnologie en logistiek.

Ontwikkelingssamenwerking door de Vlaamse overheid concentreert zich op Mozambique, Malawi en Marokko. Hier verschuift de focus gradueel van traditionele hulp naar multistakeholder benaderingen, met meer inbreng van Vlaamse expertise. Vlaamse kennisinstellingen, zoals universiteiten en andere onderzoeksinstituten, hebben diverse financieringsbronnen en zetten in op capaciteitsopbouw, onderzoek en onderwijs met academische partners, grotendeels geconcentreerd in andere Afrikaanse landen dan de drie Vlaamse partnerlanden. Het Vlaamse midden-

veld en de lokale besturen hebben intense relaties op het vlak van internationale solidariteit en duurzame ontwikkeling met partners in diverse Afrikaanse landen, veelal buiten de drie Vlaamse partnerlanden. Diaspora-organisaties worden als bruggenbouwers onderbenut. Hoewel pogingen zijn gedaan hen te betrekken bij diplomatieke en economische activiteiten, ontbreekt een gestructureerde aanpak.

Het rapport roept op tot meer coherentie en samenwerking tussen Vlaamse actoren en benadrukt dat Afrika niet langer uitsluitend als ontwikkelingspartner mag worden gezien. Een volwaardige Afrikastrategie kan de kansen beter benutten die het continent biedt als strategische partner in handel, diplomatie, duurzame ontwikkeling, veiligheid en culturele uitwisseling.

Actoren en belangen

Deze sectie analyseert de belangrijkste Vlaamse actoren en hun belangen in de relaties met Afrika. De actoren omvatten overheidsinstellingen, zoals het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (DKBUZA), de private sector, kennisinstellingen, middenveldorganisaties, lokale besturen, en diaspora-organisaties. Elk van deze actoren heeft specifieke rollen, belangen en uitdagingen in het vormgeven van een toekomstgericht Vlaams Afrikabeleid.

Overheidsactoren - DKBUZA speelt een centrale rol als coördinerende instantie en is verantwoordelijk voor de diplomatieke betrekkingen en beleidsvorming richting Afrika. Het departement kan op basis van de geïdentificeerde opportuniteiten en gerichte politieke keuzes een geïntegreerde Afrikastrategie ontwikkelen. Tegelijkertijd is een betere interne en externe afstemming tussen de Vlaamse en federale niveaus en andere internationale partners aangewezen. Politieke draagkracht en financiële middelen zijn hierbij essentiële randvoorwaarden. Een geïntegreerde strategie zou de verschillende Vlaamse initiatieven kunnen harmoniseren en verduidelijken welke sectoren en landen prioriteit krijgen.

Private sector - De Vlaamse private sector, ondersteund door Flanders Investment and Trade (FIT), ziet in Afrika een opkomende markt met veel potentieel. Vlaamse bedrijven tonen interesse in sectoren zoals energie, landbouw, klimaatadaptatie en logistiek. Toch wordt het volledige potentieel van investeringen niet gerealiseerd door de fragmentatie van initiatieven, het gebrek aan strategische intelligentie en organisatorische uitdagingen zoals inefficiënte bureaucratie en wisselkoersrisico's. FIT heeft recent een nieuwe strategie geïntroduceerd die gericht is op samenwerking in specifieke sectoren en landen. Door meer ondersteuning en netwerk mogelijkheden te bieden, kan Vlaanderen bedrijven beter positioneren in de Afrikaanse markt.

Kennisinstellingen - Universiteiten en onderzoeksinstituten werken samen met Afrikaanse partners aan capaciteitsopbouw en het delen van kennis in domeinen zoals gezondheid, landbouw, energie en duurzame ontwikkeling. Hoewel de samenwerking groeit, blijven veel initiatieven projectmatig en afhankelijk van korte termijnfinanciering. Structurele ondersteuning kan langdurige partnerschappen bevorderen en Vlaamse kennisinstellingen een prominentere rol te geven in het Afrikabeleid.

Middenveld en lokale besturen - Het Vlaamse middenveld heeft een lange geschiedenis van samenwerking met Afrikaanse organisaties. De nadruk ligt op de versterking van het Afrikaanse middenveld en het bijdragen aan diverse duurzaamheidsdoelen via onder meer capaciteitsversterking, gezamenlijke actie, en beleidsbeïnvloeding. Er is veel aandacht voor het

bevorderen van gelijkwaardige partnerschappen. Lokale besturen spelen een belangrijke rol in bottom-up ontwikkelingsinitiatieven en dragen bij aan internationale solidariteit. Deze actoren zijn voorstander van een 'whole-of-society-aanpak' waarin middenveldorganisaties en lokale besturen een structureel onderdeel uitmaken van het buitenlands beleid.

Diaspora-organisaties - Diaspora-organisaties kunnen een belangrijke brug vormen tussen Vlaanderen en Afrika. Hun expertise in culturele, economische en maatschappelijke domeinen kan bijdragen aan het versterken van de banden met Afrika. Momenteel worden deze organisaties vaak onvoldoende betrokken bij het beleidsproces.

Aanbevelingen

1. **Er is een strategische opportuniteit voor een vernieuwd beleidskader voor de samenwerking van Vlaanderen met Afrika, samengebracht in een volwaardige Vlaamse Afrikastrategie.**

Deze strategische analyse benadrukt het belang van een geïntegreerd beleidskader dat versnippering voorkomt en strategische samenwerking tussen Vlaamse actoren versterkt. Deze Afrikastrategie moet een duidelijke visie formuleren, gericht op wederkerigheid en gedeelde belangen, en een praktische richtlijn bieden voor prioritering en coördinatie van Vlaamse acties in Afrika.

2. **Een Afrikastrategie zou bij voorkeur gedragen worden door politieke en institutionele engagementen en een wederzijdse resultaatsverbintenis.**

- **Politieke ambitie** - Vlaanderen kan zich politiek sterker positioneren door het belang van Afrika te erkennen. Dit vraagt om een duidelijke prioritering van Afrika in het Vlaamse buitenlandbeleid.
- **Institutionele ambitie** - Er is een opportuniteit om de institutionele capaciteit te versterken met betere coördinatie tussen Vlaamse departementen en actoren, en een nauwere samenwerking met federale instellingen en internationale partners.
- **Streven naar gezamenlijke resultaten** - De Afrikastrategie moet gebaseerd zijn op wederzijdse verbintenissen, waarbij zowel Vlaanderen als Afrikaanse partners concrete resultaten nastreven die bijdragen aan gedeelde welvaart en duurzame ontwikkeling.

3. **Vlaanderen kan de middelen strategischer inzetten, waarbij eigen expertise, het afbakenen van prioriteiten, en een aangepast instrumentarium van strategisch belang zijn.**

- **Van hulp-gedreven Noord-Zuid relaties naar volwaardige partnerschappen** - De strategische analyse ondersteunt de verschuiving van traditionele ontwikkelingssamenwerking naar partnerschappen die verschillende doelen combineren (economisch, sociaal, ecologisch, ...), afgestemd op de behoeften en belangen van beide partners.
- **Een duidelijke keuze voor Afrikaanse groeisectoren met Vlaamse expertise** - Vlaanderen moet zich richten op sectoren waarin het sterke expertise heeft en die

aansluiten bij Afrikaanse behoeften, zoals groene energie, logistiek en gezondheids-technologie.

- **Strategische afweging van focuslanden** - Niet alle Afrikaanse landen moeten op dezelfde manier worden benaderd. Vlaanderen moet focussen op landen waar de meeste kansen liggen voor wederzijds voordelige samenwerkingen.
- **Werken aan aangepast instrumentarium vanuit een langetermijnperspectief** - Het ontwikkelen van flexibele beleidsinstrumenten die aansluiten bij de realiteiten van Afrika is cruciaal. Dit kan bestaan uit nieuwe financieringsmechanismen, waarbij de expertise en capaciteit van verschillende actoren (overheid, kennisinstellingen, bedrijven, en middenveld) gemobiliseerd worden.
- **Verhogen van de opportuniteiten voor Vlaamse kmo's in Afrikaanse groeisectoren** - Het rapport benadrukt het belang van het ondersteunen van Vlaamse kmo's om toegang te krijgen tot Afrikaanse markten, met FIT als belangrijke facilitator.

4. Vlaanderen kan een meer proactieve diplomatieke rol opnemen binnen Europa en Afrika, en de aandacht voor complementariteit en coherentie verder versterken.

- **Intensievere samenwerking met andere Europese regio's of landen** - Vlaanderen kan synergiën benutten door nauwer samen te werken met Europese regio's of landen die al sterke Afrikastrategieën hebben.
- **Complementariteit en coherentie met andere beleidsniveaus** - Een betere afstemming tussen Vlaamse, federale en Europese beleidsniveaus is noodzakelijk om overlappingen te vermijden en complementariteit te versterken.
- **Een duidelijke afbakening van de prioriteiten draagt bij aan de profilering van het Vlaams aanbod aan Afrika** - Dit is noodzakelijk, aangezien het gebrek aan een helder profiel een terugkerend aandachtspunt is.

5. Vlaanderen kan prioriteit geven aan inclusieve samenwerkingsvormen die ook bijdragen aan duurzame ontwikkeling.

- **“Whole-of-government” aanpak als uitgangspunt, “whole-of-society” waar haalbaar en relevant** - De samenwerking moet departement overschrijdend zijn en waar mogelijk een brede betrokkenheid van private sector, middenveld en diaspora nastreven.
- **Inspelen op nieuw regelgevend kader m.b.t. bedrijven en mensenrechten** - Vlaamse bedrijven en hun partners in het Globale Zuiden moeten worden voorbereid voor nieuwe Europese richtlijnen en verordeningen omtrent mensenrechten en duurzaamheid.
- **De multilaterale instellingen als hefboom** - Multilaterale instellingen kunnen worden ingezet als katalysator om de Vlaamse aanwezigheid in Afrika te versterken, met focus op internationale samenwerking.

Van beleidsaanbevelingen tot concrete uitvoering: een tienstappenplan

1. Verzeker een krachtdadige politieke aansturing - Een effectieve uitvoering van de Afrikastrategie vereist sterk politiek engagement en duidelijke sturing. Dit betekent dat de Vlaamse regering Afrika moet positioneren als prioriteit in haar buitenlands beleid en concrete acties moet ondersteunen. Hooggeplaatste contacten en handelsmissies kunnen hierbij bijdragen aan zichtbaarheid en engagement.

2. Versterk het interdepartementaal overleg binnen de Vlaamse overheidsadministratie - Om versnippering tegen te gaan, moet er een betere samenwerking tussen departementen komen. Dit overleg, gecoördineerd door DKBUZA, kan zorgen voor coherentie in beleidsdoelen en een geïntegreerde aanpak, zodat de verschillende actoren effectief samenwerken aan een gedeelde visie.

3. Stimuleer inclusieve aanpak gebaseerd op meerwaarde en responsabilisering van relevante actoren - De strategische analyse pleit voor een aanpak waarbij relevante actoren meer worden betrokken en hun specifieke meerwaarde beter benut wordt binnen de strategische doelen van het beleid. Waar haalbaar en relevant worden middenveldorganisaties en lokale besturen meegenomen in Vlaamse initiatieven met betrekking tot duurzame ontwikkeling en duurzame handel.

4. Organiseer een regelmatige en gerichte beleidsdialoog met Afrikaanse diplomatieke, EU en multilaterale vertegenwoordigingen in Brussel - Door regelmatig in gesprek te gaan met diplomatieke vertegenwoordigers en multilaterale organisaties kan Vlaanderen beter inspelen op de behoeften en prioriteiten van Afrikaanse landen. Deze dialoog bevordert wederzijds begrip en samenwerking op zowel bilateraal als multilateraal niveau.

5. Versterk de Vlaamse vertegenwoordigingen in Afrika - Afhankelijk van de finaal uitgewerkte Afrikastrategie en politieke keuzes dient een uitbreiding en versterking van Vlaamse vertegenwoordigingen in strategische Afrikaanse regio's en landen overwogen te worden. Deze posten kunnen als bruggenhoofden dienen voor economische, culturele en politieke samenwerking.

6. Stimuleer publiek debat en communicatie in Vlaanderen - Het rapport wijst op de noodzaak van meer bewustwording in Vlaanderen over de kansen en samenwerkingsmogelijkheden met Afrika. Publieke debatten, educatieve campagnes en media-aandacht kunnen bijdragen aan een breder draagvlak voor een diepere samenwerking met Afrika en een beter begrip van de wederzijdse voordelen.

7. Investeer in publieke diplomatie in Afrika - Vlaanderen moet zijn zichtbaarheid in Afrika vergroten door gerichte communicatie en diplomatieke initiatieven. Publieke diplomatie kan helpen om Vlaamse expertise en waarden te promoten, en een positief imago op te bouwen als betrouwbare partner.

8. Vul een beknopte en toegankelijke Afrikastrategie aan met concrete actieplannen - Naast een strategisch kader moet Vlaanderen werken met praktische actieplannen die prioritaire landen, sectoren en doelstellingen definiëren. Deze plannen moeten duidelijk, uitvoerbaar en gericht zijn op meetbare resultaten.

9. Organiseer monitoring en evaluatie van de resultaten van de strategie - Een systematische aanpak van monitoring en evaluatie is essentieel om de voortgang en effectiviteit van de Afrikastrategie te waarborgen. Dit zorgt voor continue bijsturing en versterkt de impact van de samenwerking.

10. Stem budgettaire middelen en menselijke hulpbronnen af op de doelen van de toekomstige Afrikastrategie - Een succesvolle uitvoering van de strategie vereist een adequaat budget en voldoende personeel om een duurzame impact mogelijk te maken.

1 Verkennen van opties voor een volwaardig Vlaams Afrikabeleid

Deze studie verkent de mogelijkheden voor een sterker Vlaams geïntegreerd buitenlands beleid ten opzichte van het Afrikaanse continent in al haar diversiteit. De studie onderzoekt de grote opportuniteiten en uitdagingen die een rechtstreekse impact hebben op belangrijke maatschappelijke thema's in Europa/Vlaanderen zoals welvaart, duurzame ontwikkeling en migratie. Als dynamische regio die haar plaats zoekt in te nemen in een volatiele en gepolariseerde wereld van internationale betrekkingen, groeit de noodzaak om zich duidelijker te profileren ten opzichte van het opkomende Afrika, op economisch, sociaal, politiek en cultureel vlak. De analyse in dit rapport baseert zich op een brede lezing van de beschikbare literatuur en een 60-tal interviews, met verwijzingen naar ervaringen uit andere landen en regio's en op een analyse van de ontwikkelingen in het Vlaamse internationale beleid (in diverse domeinen) als gevolg van opeenvolgende staatshervormingen.

Een onafhankelijk team van onderzoekers van het Onderzoeksinstituut voor Werk en Samenleving (HIVA-KU Leuven) en het European Centre for Development Policy Management (ECDPM), stelde dit rapport op in opdracht van de Vlaamse overheid vanuit de primordiale bekommernis om een open debat te stimuleren tussen de diverse sleutelactoren in de Vlaamse sector van "internationale" relaties, voorbij de traditionele ontwikkelingssamenwerking. De bedoeling is om samen te bekijken hoe Vlaanderen op een realistische manier haar vele troeven, kennis en expertise ten dienste kan stellen van een internationale samenwerking gericht op een Afrikaans continent in volle evolutie. Een continent dat zich, ondanks vele structurele uitdagingen, steeds meer aanbiedt als "geprivilegieerde partner" voor een wederzijds vruchtbare samenwerking rond gemeenschappelijke belangen.

1.1 Een dynamisch Afrika in een snel wijzigende wereld

Vlaanderen kent een lange en veelzijdige relatie met Afrika, gekenmerkt door eeuwenlange interacties en wederzijdse beïnvloeding in tal van domeinen. De handel met Afrika, bijvoorbeeld, is eeuwenoud en kende donkere periodes, maar vond de voorbije decennia een nieuwe invulling met een groeiende groep van Vlaamse bedrijven die willen handeldrijven en investeren op gelijkwaardige basis. Afrikaanse arbeidsmigratie speelt sinds de tweede helft van de 20e eeuw een belangrijke rol. Initieel was dit met Marokkaanse gastarbeiders die in de jaren '60 veelal werkzaam waren in de Limburgse mijnen.¹ Ondertussen draagt een groeiende groep arbeidsmigranten uit tal van Afrikaanse landen bij aan diverse economische sectoren en activiteiten in Vlaanderen. In de jaren '90 werden de relaties met Afrika getekend door de genocide in Rwanda en andere crisissen in Centraal-Afrika. Langlopende conflicten en gebrek aan perspectieven op een betere levensstandaard in delen van Afrika blijven ondertussen, naast het menselijk leed en grote migratiebewegingen binnen Afrika, zorgen voor bijkomende migratie naar Europa. Het werk van Vlaamse middenveldorganisaties in de context van ontwikkelingssamenwerking maakte de voorbije

¹ Agentschap Integratie & Inburgering (2021). [Migratie als constante. Migratiepijlers in de Belgische geschiedenis.](#)

decennia integraal deel van de relaties met Afrika. Ze zijn onder meer actief op het vlak van onderwijs, landbouw, de opbouw van democratie en de rechtsstaat en noodhulp. Andere Vlaamse ontwikkelingsactoren, zoals de Vlaamse overheid, steden en gemeenten, en burgerinitiatieven voor internationale solidariteit, geven mee vorm aan die hulpinspanningen. Vlaamse kennisinstellingen, tot slot, bouwden hun relaties met Afrika stelselmatig uit op het vlak van onderzoek, onderwijs en institutionele samenwerking.

Afrika's rol in de wereld verandert echter snel. Grootchalige geopolitieke en economische verschuivingen vertalen zich ook naar de positie van Afrika in de wereld en de relaties met Europa. Spanningen tussen het Westen en China nemen toe, terwijl opkomende spelers zoals Turkije, India, Indonesië, de Verenigde Arabische Emiraten, Saoedi-Arabië en Qatar hun rol opeisen op het wereldtoneel. De Russische invasie van Oekraïne zet een turbo op deze spanningen.² Vanuit economische, veiligheids- en geopolitieke overwegingen, richten de grootmachten hun aandacht steeds meer op Afrika. Deze fragmenterende wereld met meer multipolariteit biedt andere mogelijkheden en risico's voor verschillende landen en regio's.³ Voor Afrika biedt de wijzigende wereldorde kansen om een meer verenigde en assertieve positie in te nemen. Het continent lijkt daarom bewust te kiezen voor een onafhankelijke koers en het vermijdt om zich sterk te aligneren met een bepaalde wereldmacht.⁴ Afrika streeft eerder naar relaties en partnerschappen die gericht zijn op economische ontwikkeling en veiligheid. Daarbij neemt de economische en politieke afhankelijkheid van Europa af, terwijl de samenwerking met andere grootmachten zoals China en Rusland belangrijker wordt. Deze pragmatische benadering stelt Afrika in staat om haar strategische autonomie te vergroten en partnerschappen te benutten die aansluiten bij de eigen ontwikkelingsprioriteiten. Door deze veelzijdigheid kan Afrika ook profiteren van een breder scala aan investeringen, technologieën en expertise, onder meer zichtbaar in de vele Chinese infrastructuurprojecten.

1.2 Belang van een Vlaamse Afrikastrategie

Een strategische samenwerking tussen Vlaanderen en Afrika is vandaag meer dan ooit cruciaal. Het Afrikaanse continent kenmerkt zich door een snelle economische groei, een demografische expansie en een toenemend geopolitiek belang. Voor Vlaanderen, met zijn open economie waarbij een derde van de banen afhankelijk is van export, biedt Afrika enorme kansen. Met een jonge, snelgroeiende bevolking en een uitbreidende middenklasse wordt Afrika een belangrijke afzetmarkt en arbeidsbron. De Pan-Afrikaanse Vrijhandelszone (AfCFTA) versterkt dit door de creatie van een interne markt van meer dan 1,2 miljard mensen. Tegelijkertijd speelt Afrika een sleutelrol in de levering van kritieke grondstoffen, zoals kobalt en lithium, essentieel voor de Vlaamse en Europese groene economie.

Naast handel en investeringen biedt samenwerking op het gebied van duurzame ontwikkeling een groot potentieel. Afrika's enorme bevolkingsgroei kan economische kansen scheppen, maar vraagt tegelijkertijd om oplossingen voor werkgelegenheid, onderwijs en klimaatadaptatie. Vlaanderen kampt op zijn beurt met uitdagingen op het vlak van de energietransitie, klimaatverandering, waterbeheer, verontreiniging, en mobiliteit. Terwijl Vlaamse expertise in bijvoorbeeld groene energie, digitalisering, gezondheidszorg en duurzame landbouw kan bijdragen aan oplossingen

² Tadesse Shiferaw, L., & Di Ciommo, M. (2023). [Trouble in paradise: The EU-Africa partnership in a geopolitical context](#).

³ WRR (2024). [Nederland in een fragmenterende wereldorde](#).

⁴ Ibid.

voor duurzaamheidsuitdagingen in Afrika, toont deze studie dat Afrika ook belangrijke troeven heeft voor Vlaanderen.

Het zou echter van weinig historische gevoeligheid en prospectief inzicht getuigen om de toekomstige samenwerking enkel vanuit een win-win kader te benaderen. Als een van de meest welvarende regio's in de wereld, deel uitmakend van een land met een problematisch koloniaal verleden, en een grote ecologische voetafdruk, is het van groot belang om solidariteit te tonen via de verschillende mechanismen van internationale samenwerking. De noodzaak is nog groter ten aanzien van die landen en bevolkingsgroepen die nauwelijks of niet kunnen meegenieten van de grote economische groei in Afrika.

De uitdagingen in de relatie met Afrika mogen echter niet worden onderschat. Spanningen rondom migratiebeheer, markttoegang en klimaatfinanciering illustreren de complexiteit. Bovendien eist Afrika terecht steeds meer een eigen plaats op in geopolitieke betrekkingen en zoekt het continent samenwerking met diverse wereldmachten, waaronder China en Rusland. Voor Vlaanderen vraagt dit om een genuanceerde aanpak die rekening houdt met economische belangen, mensenrechten, democratie en duurzame ontwikkeling. Een Afrikastrategie sluit ook nauw aan bij het Vlaamse regeerakkoord 2024-2029, waarin strategische autonomie, duurzaamheid en economische groei centraal staan, en waar ook het belang van het ontwikkelen van een strategie voor sterk opkomende groeilanden in Azië en Afrika wordt vermeld. Het regeerakkoord benadrukt internationale handel en investeringen, waarbij Afrika als groeimarkt en bron van kritieke grondstoffen een belangrijke rol kan spelen. Vlaamse expertise in onder meer groene technologie, duurzame landbouw en digitalisering biedt hierbij kansen om bij te dragen aan duurzame ontwikkeling en groei in zowel Vlaanderen als Afrika.

1.3 De onderzoeksopdracht

Dit beleidsvoorbereidend onderzoek, uitgevoerd in opdracht van het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken, richt zich op een wetenschappelijke analyse van de basiskeuzes en de effectiviteit van het Vlaamse buitenlandse beleid ten aanzien van Afrika. Het doel is om globale aanbevelingen en toekomstscenario's te formuleren die kunnen bijdragen aan een transitie naar een meer geïntegreerd buitenlands beleid. De wetenschappelijke analyse kijkt naar de wederzijdse belangen die het Afrikaanse continent in zijn geheel beschouwen en ruimte bieden voor gedifferentieerde partnerschappen. De wetenschappelijke inzichten uit deze studie bieden een basis om de strategie verder uit te werken, inclusief als aanzet voor aanvullende analyses van kansen en betrokken partijen in specifieke landen en sectoren.

De opdracht werd uitgevoerd door een consortium van het Onderzoeksinstituut voor Werk en Samenleving (HIVA-KU Leuven) en het European Centre for Development Policy Management (ECDPM). Beide instituten erkennen hun beleidsvoorbereidende rol en respecteren het primaat van de politiek en de rol van belanghebbenden bij het bepalen van de verdere stappen in het Vlaamse internationale beleid, aangepast aan de uitdagingen van de 21ste eeuw.

Het onderzoek is gebaseerd op een systematische analyse van bronnen over het Vlaamse internationaal beleid ten aanzien van Afrika en de uitvoering ervan in de afgelopen decennia. Daarnaast werd het Afrikabeleid van andere Europese landen en regio's gescreend. Interviews, focus-

groepen en workshops met 61 sleutelinformanten uit Vlaanderen, de EU en Afrika hebben extra inzichten opgeleverd en de literatuurstudie verdiept.

De inhoud van dit rapport is de verantwoordelijkheid van de onderzoekers en weerspiegelt niet noodzakelijk het officiële standpunt van de Vlaamse overheid. Het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken is niet aansprakelijk voor de verspreiding en het gebruik van de wetenschappelijke inzichten uit deze publicatie.

2 Synthese - Vlaanderen en Afrika: een situatieschets

Dit hoofdstuk is een synthese van deel 2 van het rapport (Vlaanderen en Afrika: verleden en heden). Het biedt een bondig overzicht van de economische, sociale, politieke, en culturele relaties tussen Vlaanderen en Afrika, met aandacht voor de onderliggende actoren en processen. Dit helikopterperspectief ontbreekt tot op heden. De analyse stelt ons in staat om de geografische intensiteit van de samenwerking scherp te krijgen, evenals de sectoren, thema's en de actoren die hierbij betrokken zijn. De studie staat stil bij de Vlaamse bevoegdheidsdomeinen, maar kijkt ook naar andere thema's wanneer die relevant zijn voor de relaties met Afrika vanuit het perspectief van de overheid, het bedrijfsleven, of het middenveld. Het hoofdstuk eindigt met een reflectie op de implicaties van deze analyse voor het toekomstig Afrikabeleid.

2.1 Het ontstaan van een Vlaams buitenlands beleid

Het Vlaams buitenlands beleid ontwikkelde zich stapsgewijs vanaf de jaren '70 als gevolg van opeenvolgende staatshervormingen. Aanvankelijk omvatte dit beleid voornamelijk culturele bevoegdheden, maar het breidde zich geleidelijk uit naar andere domeinen, waaronder handel en ontwikkelingssamenwerking. De eerste staatshervorming begon dit proces door het toevoegen van een externe dimensie aan de culturele bevoegdheden van de Vlaamse overheid, waarmee Vlaanderen zijn eigen relaties met buitenlandse overheden en internationale organisaties kon onderhouden. Bij de derde staatshervorming in 1988 werd een aanzienlijk deel van de buitenlandse handel aan de Vlaamse bevoegdheden toegevoegd, wat resulteerde in de aanstelling van Vlaamse economische vertegenwoordigers. Een doorbraak volgde met de vierde staatshervorming van 1993, waarbij Vlaanderen verdragsluitende bevoegdheden kreeg via het "in foro interno, in foro externo"-principe. Dit bood Vlaanderen de mogelijkheid om internationale overeenkomsten te sluiten in de domeinen waarin het bevoegd is, en legde de juridische basis voor het zelfstandig opzetten van internationale samenwerkingen. In de laatste twee staatshervormingen werd dit nog verder uitgebreid, zo werd bijvoorbeeld ontwikkelingssamenwerking toegevoegd aan het Vlaamse bevoegdheidspakket.

Het Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking (VAIS) en de Vlaamse Vereniging voor Ontwikkelingssamenwerking en Technische Bijstand (VVOB) speelden een belangrijke rol in de vroege ontwikkeling van het Vlaamse internationale beleid. De oprichting van VAIS in 2006 versterkte de coördinatie van de internationale samenwerking, met een focus op zowel armoedebestrijding als het vergroten van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking in Vlaanderen. In 2013 werden deze taken geïntegreerd in het Departement Internationaal Vlaanderen, wat deel uitmaakte van de hervormingen onder het Beter Bestuurlijk Beleid (BBB). De BBB-hervormingen beoogden een scheiding tussen beleidsvoorbereiding en -uitvoering en leidden tot de oprichting van het DKBUZA. Besparingen in 2015 leidden tot de afschaffing van strategische adviesorganen zoals de Strategische Adviesraad internationaal Vlaanderen (SARIV), die een belangrijke rol

speelden in het formuleren van beleid en het geven van adviezen over internationale akkoorden, ontwikkelingssamenwerking en andere aspecten van het buitenlands beleid.

Het ontbreken van een overkoepelend beleidskader resulteerde in een versnipperde aanpak van de relaties met Afrika. De afwezigheid van een duidelijke strategische visie voor het buitenlands beleid zorgde voor een autonome aanpak door verschillende instellingen, maar leidde er ook toe dat de diverse initiatieven weinig met elkaar in verband stonden. Zo voerde Flanders Investment & Trade (FIT) tussen 2014 en 2019 een eigen Afrikastrategie uit gericht op handelsbevordering, met een focus op het vergroten van de voetafdruk van Vlaamse ondernemingen in Sub-Sahara Afrika en het versterken van handelsrelaties via samenwerking en expertise-uitwisseling. Ook binnen andere Vlaamse beleidsdomeinen werden internationale acties met Afrika grotendeels autonoom uitgewerkt en uitgevoerd. Meer recent doet Vlaanderen inspanningen om binnen specifieke landenprogramma's (Marokko) te werken in de richting van een whole-of-government benadering.

2.2 Diplomatieke vertegenwoordiging en politieke contacten

Vlaanderen begon eind jaren '80 met het opbouwen van een diplomatiek netwerk dat gericht was op het onderhouden van internationale politieke en diplomatieke relaties, waaronder Afrika. Dit netwerk, dat strategisch belangrijke posten omvat zoals Zuid-Afrika (Pretoria), speelt een cruciale rol in het behartigen van Vlaamse belangen, het verzamelen van informatie en het faciliteren van samenwerking. De diplomatieke vertegenwoordiging in Zuid-Afrika, fungeert al sinds 1999 als een hub voor de hele zuidelijk Afrikaanse regio, inclusief landen als Botswana, Namibië, Lesotho en Eswatini. Sinds respectievelijk 2002 en 2007 werden kantoren in Mozambique en Malawi geopend voor ontwikkelingssamenwerking.

Naast de eigen vertegenwoordigingen kan Vlaanderen gebruikmaken van het bredere Belgische netwerk, dat 46 ambassades en consulaten in Afrika omvat. De aanwezigheid van Wallonie-Bruxelles International (WBI) in regio's zoals Noord- en West-Afrika biedt extra kanalen om de Vlaamse belangen te behartigen. Een voorbeeld van het benutten van politieke relaties is de samenwerking met Marokko, die in 2021 werd versterkt om onder meer te werken aan de grondoorzaken van migratie aan te pakken en duurzame economische groei te bevorderen. Een Memorandum van Overeenstemming (MoU) van 2023 met het Marokkaanse ministerie van Energietransitie en Duurzame Ontwikkeling, illustreert een nieuwe meerledige aanpak van Vlaanderen (zie ook sectie 2.4).

Daarnaast werd in deze periode ook het Vlaamse diplomatieke netwerk verder versterkt door haar engagement in multilaterale organisaties en internationale instellingen zoals de EU en de VN. Een deelname in deze wijd geconnecteerde instellingen laat toe om bijkomende contacten te leggen op het internationale toneel.

De bilaterale politieke contacten met Afrika bereikten een hoogtepunt in de periode 1999-2014, gevolgd door een daling in de afgelopen jaren. De lagere intensiteit van de contacten met Afrika wordt, naast een lagere prioriteit op de agenda van de Vlaamse politieke beleidsmakers, ook verklaard door de impact van Covid-19, de portefeuilles van de bevoegde ministers die groter

werden (waardoor er minder tijd was voor bilaterale contacten met Afrika), en het wegvallen van de beleidsvoorbereidende inbreng vanuit de SARiV en de steunpunten.

2.3 Handel, investeringen en private sector

De handelsrelaties tussen Vlaanderen en Afrika hebben zich in de afgelopen decennia geleidelijk ontwikkeld, met een positieve handelsbalans voor Vlaanderen. Hoewel Afrika slechts een klein aandeel heeft in de totale Vlaamse handel, heeft de export naar Afrika een disproportioneel grote bijdrage aan het totale Vlaamse handelsoverschot geleverd. Tussen 2014 en 2020 bedroeg de jaarlijkse waarde van de handel met Afrika ongeveer 23 miljard euro, met een handelsoverschot van ongeveer 2,5 miljard euro. De export kende een opvallende stijging van 10 miljard euro in 2020 naar bijna 18 miljard euro in 2022, als gevolg van de export van geraffineerde olie naar Nigeria.⁵

FIT speelt een sleutelrol in het ondersteunen van Vlaamse bedrijven bij het uitbreiden van hun activiteiten in Afrika door begeleiding aan te bieden bij handelsmissies, netwerkevenementen te organiseren en advies te geven bij aanbestedingen voor multilaterale instellingen zoals de Wereldbank. In opvolging van de Sub-Sahara Afrikastrategie van FIT van 2014-2019 werd, na een onderbreking van enkele jaren, in 2024 een nieuwe strategie geïntroduceerd waarin Afrika onderdeel is van een bredere beleidskader dat focust op Azië, het Midden-Oosten en Afrika. Deze strategie werkt met verschillende niveaus van ondersteuning, waarin de maximale ondersteuning in tien Afrikaanse landen wordt uitgerold, met een sectorfocus op de klimaat- en energietransitie, voedsel en voedseltechnologie, en logistiek. Ondanks deze inspanningen blijft de betrokkenheid van de Vlaamse private sector in Afrika relatief beperkt. Vlaamse bedrijven zoals DEME en UMICORE en velen anderen zijn actief in Afrika, maar buiten die selecte groep van betrokken ondernemingen, is de interesse in Afrika beduidend lager dan die voor andere regio's en groeilanden. Belangrijke oorzaken hiervoor zijn enerzijds het gebrek aan kennis over het continent, maar ook de relatief beperkte huidige economische belangen die spelen en problemen die verband houden met buitenlandse deviezen en goed bestuur.

De impact van bestaande initiatieven die de handel en investering willen versterken, wordt beperkt door het ontbreken van een duidelijk beleidskader dat samenwerking tussen verschillende actoren bevordert. Initiatieven zoals de MENA Business Club van VOKA en netwerkmomenten van de Belgisch-Luxemburgse Kamer van Koophandel (CBL-ACP) proberen deze situatie te verbeteren, maar een overkoepelend kader blijft noodzakelijk om meer coherentie te brengen.

De Vlaamse export bestaat voornamelijk uit producten met een hogere toegevoegde waarde, zoals geraffineerde olie en farmaceutische producten, terwijl Afrika vooral grondstoffen naar Vlaanderen exporteert, zoals ruwe olie en mineralen. De Vlaamse export is bovendien sterker gediversifieerd, wat de asymmetrie in de handelsrelaties en de economische kwetsbaarheid van Afrikaanse markten voor prijsfluctuaties benadrukt. Vlaamse investeringen in Afrika blijven beperkt, hoewel sommige bedrijven succes boeken met projecten in sectoren zoals energie en infrastructuur.

⁵ Deze oliehandel kan in de toekomst afnemen als gevolg van een mogelijk Belgisch exportverbod op vervuillende olie of door de geplande heropstart van de raffinagecapaciteit in Nigeria

2.4 Vlaamse ontwikkelingssamenwerking

Vlaamse ontwikkelingssamenwerking is een belangrijk onderdeel van de relaties met Afrika, met een focus op een beperkt aantal partnerlanden, meer specifiek Zuid-Afrika, Mozambique en Malawi, en meer recent ook Marokko. Het totale budget voor Official Development Aid (ODA) bleef lange tijd hangen rond de 50 miljoen euro per jaar, maar steeg de voorbije jaren door hogere uitgaven voor de opvang van vluchtelingen in Vlaanderen. Eind 2024 werd een jaarlijkse besparing van 2 miljoen euro op de middelen van de Vlaamse Ontwikkelingssamenwerking aangekondigd, die ingaat vanaf 2025. De helft van de Vlaamse ODA wordt gecoördineerd door DKBUZA; de rest komt van departementen zoals Onderwijs en Vorming en Werk, Economie, Wetenschap, Innovatie en Sociale Economie (WEWIS).

Zuid-Afrika was een van de eerste landen waarmee Vlaanderen samenwerkte, initieel met initiatieven gericht op democratisering en cultuur. Later verschoof de aandacht naar thema's als klimaatverandering en groene economie. In Mozambique begon de samenwerking in 2002, gericht op HIV/Aidspreventie, en evolueerde naar projecten met de nadruk op gezondheidszorg en reproductieve gezondheid. De samenwerking met Malawi, gestart in 2007, focust op landbouw en de emancipatie van vrouwen en jongeren om armoede te bestrijden en economische groei te stimuleren. De recentste strategienota's introduceren nieuwe elementen zoals de inclusie van secundaire steden en klimaatgerichte landbouw. Globaal gezien is de samenwerking met Mozambique en Malawi sterk ingebed in traditionele ontwikkelingssamenwerking (met een focus op hulp) en minder in wederzijds eigenbelang of het verwezenlijken van een meerwaarde vanuit de specificiteit van Vlaanderen als regio.

De samenwerking met het middeninkomensland Marokko, vastgelegd in een strategienota van 2024, vertegenwoordigt daarentegen een nieuwe richting in de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking. De keuze voor een middeninkomensland maakt het eenvoudiger om via een partnerschap-georiënteerde aanpak ontwikkelingsdoelen te combineren met economische samenwerking en kennisuitwisseling. Het doel is om groene jobs te stimuleren en innovatieve oplossingen voor gedeelde uitdagingen, zoals waterschaarste en circulaire economie, te vinden. Dit partnerschap markeert een verschuiving van de traditionele donor-ontvanger-relatie naar een model dat meer nadruk legt op wederzijdse voordelen en langdurige samenwerking. Vlaanderen hoopt door deze benadering niet alleen duurzame ontwikkeling in Marokko te ondersteunen maar ook de economische en maatschappelijke banden te versterken, en bij te dragen aan alternatieve oplossingen voor de migratie naar Europa. Projecten in Marokko omvatten bijvoorbeeld samenwerkingen rond hernieuwbare energie en circulaire economie, waarbij Vlaamse expertise wordt ingezet om innovatieve oplossingen te ontwikkelen die ook economische kansen creëren in Vlaanderen zelf.

De belangrijkste uitvoerende partners van de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking zijn kennisinstellingen en multilaterale organisaties. Historisch gezien was het aandeel van multilaterale instellingen in de ODA-financiering hoog, maar dit is de laatste jaren afgenomen door de keuze voor meer directe samenwerkingen met Vlaamse en lokale partners. Dit sluit aan bij de focus op het creëren van toegevoegde waarde via Vlaamse expertise en specifieke thema's zoals landbouw, gezondheidszorg en klimaatverandering. Daarbij spelen academische instellingen een groeiende rol, onder meer door het benutten van onderzoeksresultaten om het beleid te sturen.

Een kwart van de Vlaamse ODA-middelen gaat naar middenveldorganisaties, met een focus op Centraal- en Oost-Afrika. Vlaamse ODA maakt echter slechts een klein deel uit van de financiering van Vlaamse en Belgische middenveldorganisaties. Deze financiering is een mix van federale ODA, eigen fondsenwerving en andere bronnen. De geografische focus van middenveldorganisaties ligt vooral in Centraal-Afrika (met DR Congo als zwaartepunt), gevolgd door Oost-, West- en Zuidelijk Afrika. Er is een groeiende convergentie met de prioritaire landen van het federale hulpkanaal, ondanks dat ngo's en vakbonden niet beperkt zijn tot bilateraal prioritaire landen. De Vlaamse overheid ondersteunt ook Vierdepijlerinitiatieven via een steunpunt dat advies, netwerking en promotie biedt. Deze burgerinitiatieven zijn voor hun acties echter grotendeels afhankelijk van eigen middelen. Begin 2024 waren 968 initiatieven geregistreerd, met een geografische spreiding die grotendeels aansluit bij middenveldorganisaties. Vlaamse steden en gemeenten werken via stedenbanden aan internationale solidariteit en duurzame ontwikkeling, vooral in Oost- en Zuidelijk Afrika. Deze projecten worden hoofdzakelijk door federale middelen gefinancierd, met coördinatie door VVSG.

2.5 Andere domeinen van samenwerking

Naast ontwikkelingssamenwerking en handel speelt Vlaanderen een actieve rol in Afrika op gebieden zoals onderwijs, wetenschap en cultuur. Het Departement Onderwijs en Vorming ondersteunt onder meer de onderwijsopdracht van het Instituut voor Tropische Geneeskunde (ITG), dat heel wat Afrikaanse studenten opleidt. Voor de institutionele ondersteuning van Afrikaanse gezondheidsinstellingen, werkt het ITG echter vooral op basis van federale en andere internationale financieringsbronnen. VVOB heeft structurele banden met het departement onderwijs en DKBUZA, maar bouwt haar onderwijsprogramma's hoofdzakelijk uit met federale en andere internationale financiering. Daarbij richt het zich op capaciteitsversterking en samenwerking met lokale onderwijsinstellingen in diverse Afrikaanse landen.

De samenwerking van het Departement Onderwijs en Vorming omvat ook financiering voor mobiliteitsbeurzen en het stimuleren van internationale studentenuitwisselingen met Vlaamse universiteiten. Dit draagt bij aan een toename van het aantal Afrikaanse studenten dat in Vlaanderen studeert en bevordert kennisdeling en interculturele uitwisseling. De grootste financiering van universitaire ontwikkelingssamenwerking komt vanuit de federale overheid en verloopt via VLIR-UOS, dat ontwikkelingsgerichte projecten ondersteunt en samenwerkingen met Afrikaanse universiteiten opzet om capaciteitsopbouw te bevorderen.

Het Departement Werk, Economie, Wetenschap, Innovatie en Sociale Economie (WEWIS) draagt bij aan Vlaamse projecten in Afrika met een focus op duurzame ontwikkeling, circulaire economie en technologische innovatie. Initiatieven zoals het Vlaams UNESCO Trustfonds (FUT) gefinancierd door DKBUZA en het door WEWIS gefinancierde Vlaams Trustfonds ter ondersteuning van wetenschappelijke activiteiten van UNESCO (FUST) ondersteunen projecten die gericht zijn op klimaatadaptatie en duurzame technologieën, zoals het Ocean InfoHub dat de toegang tot oceaandata vergemakkelijkt en de bescherming van mariene hulpbronnen ondersteunt. WEWIS betrokkenheid bij programma's zoals Horizon Europe versterkt ook de aanwezigheid van Vlaanderen in innovatieve en circulaire projecten met Afrikaanse partners.

Het internationaal cultuurbeleid van Vlaanderen richt zich voornamelijk op Zuid-Afrika en Marokko en bevordert culturele uitwisselingen en samenwerkingsprojecten op het gebied van kunst en

media. Ondanks de aanwezigheid van strategische plannen voor culturele samenwerking, worden implementatie-uitdagingen vaak veroorzaakt door beperkte financiële middelen en de noodzaak om samenwerkingsstructuren beter af te stemmen op de specifieke culturele behoeften van de betrokken landen.

2.6 Samenvatting en implicaties voor het toekomstig Afrikabeleid

De Vlaamse interactie met Afrika is veelzijdig en groeit in belang, maar de actoren zijn in verdeelde slagorde aanwezig op het terrein door het ontbreken van een overkoepelende strategie.

Deze synthese schetst de veelzijdigheid van de relaties tussen Vlaanderen en Afrika, verder uitgediept in deel 2 van dit rapport, met een brede waaier van actoren die samenwerken met Afrika in een veelheid van werkvormen en configuraties. Die interacties spelen zich niet af in de periferie van wat die Vlaamse actoren doen, maar maken deel uit van de kern van hun werking. De meeste respondenten die we spraken, erkennen het groeiend belang van Afrika en plannen hun acties op termijn verder te zetten of uit te breiden. Met uitzondering van ontwikkelingssamenwerking, wordt het Afrikaanse continent echter meestal benaderd vanuit individuele organisaties en initiatieven eerder dan vanuit een collectief van actoren en/of een bredere overkoepelende strategie. Deze organische manier van werken heeft als voordeel dat er laagdrempelig kan gewerkt worden aan relatievorming, en daarbij flexibel kan ingespeeld worden op opportuniteiten die zich aandienen. In tegenstelling tot bijvoorbeeld de Vlaamse aanpak binnen de speerpuntcluster benadering (vooral actief binnen Europa), stellen we vast dat onderlinge afstemming en kennisdeling voor de relaties met Afrika, als die al gebeurt, kenmerken vertoont van silowerking. De beperkingen van die aanpak liggen op het vlak van samenhang, synergie, middelen en focus. Daardoor worden kansen gemist om expertiseopbouw collectief aan te pakken, toegang tot nieuwe netwerken te faciliteren, en synergiën met andere actoren te realiseren. Er is een verhoogd risico voor versnippering van inspanningen en middelen, en op contradicties tussen de acties van verschillende actoren.

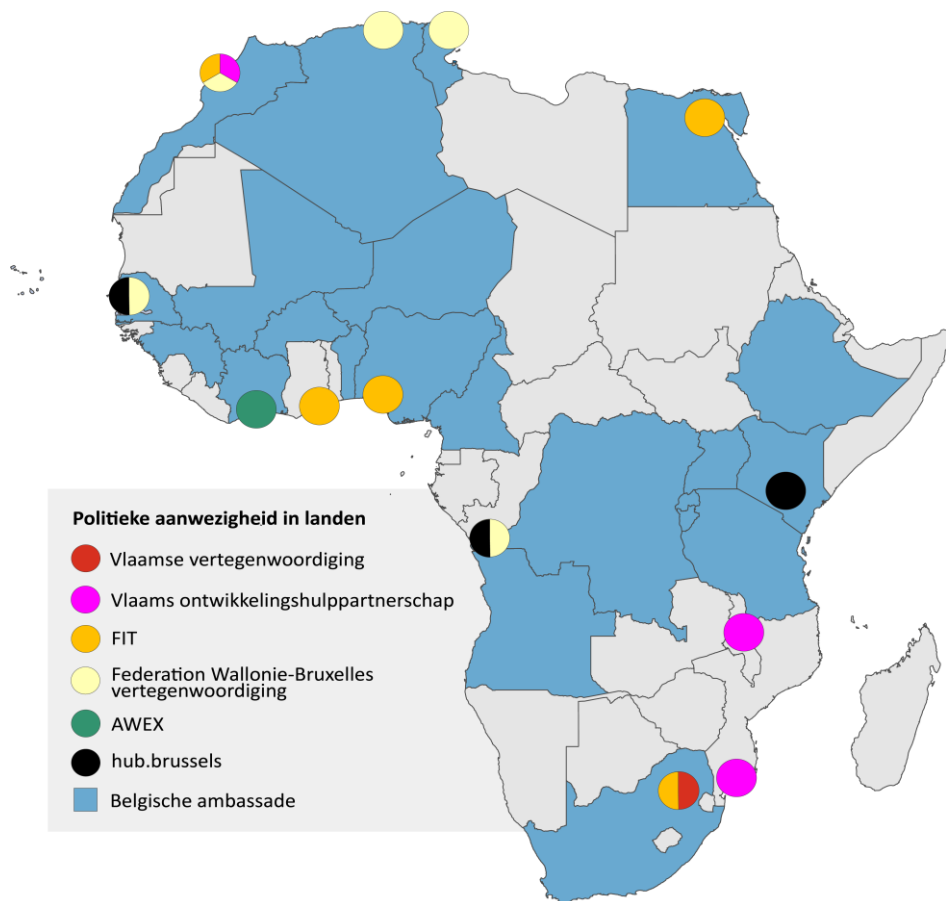
De geografische concentratie van de acties in Afrika verschilt sterk tussen verschillende Vlaamse actoren.

Het op elkaar leggen van de geografische verdeling van de activiteiten van verschillende Vlaamse actoren in Afrika toont een gemengd beeld. Ten eerste zijn er weinig landen waar alle Vlaamse actoren actief zijn. In Zuid-Afrika zijn er veel activiteiten van Vlaamse bedrijven, universiteiten, en de Vlaamse overheid, en in mindere mate het middenveld. DR Congo is het enige land waar alle types van Vlaamse actoren (bedrijven, kennisinstellingen, en middenveld) in grote mate actief zijn, maar dit is dan weer geen partnerland van DKBZA voor ontwikkelingssamenwerking en heeft geen kantoor van FIT. Oost-Afrika is een interessante regio wanneer er gekeken wordt naar potentiële samenwerking tussen Vlaamse bedrijven en universiteiten omdat beiden zowel in Oeganda, Kenia, Tanzania en Ethiopië actief zijn. Ivoorkust en Ghana in West-Afrika hebben relatief veel activiteiten van Vlaamse bedrijven en ngo's, maar minder Vlaamse academische activiteiten. Egypte is een belangrijke partner voor Vlaamse onderzoekers voor wetenschappelijke publicaties en heeft behoorlijk intense samenwerking met Vlaamse bedrijven, maar Vlaamse middenveldorganisaties hebben slechts beperkte relaties met het land. Nigeria is een speciaal

geval. Het draagt sterk bij aan de handelsbalans met Vlaanderen, maar dit is eerder door de handel in geraffineerde olie dan het resultaat van investeringen van Vlaamse bedrijven.

Dit eerste ruwe overzicht geeft een schetsmatig beeld van de aanwezigheid van Vlaamse actoren in Afrika. De mate waarin er synergiën mogelijk en wenselijk zijn op Vlaams niveau, hangt natuurlijk af van een hele reeks andere factoren, waaronder de thematische convergenties in elk land, en de ambities en plannen van alle actoren. Dat zou een meer gedetailleerde analyse moeten uitwijzen.

FIGUUR 2.1 De politieke aanwezigheid van Vlaanderen, Wallonië en België in Afrika

De beleidsvoorbereidende capaciteit, middelen en beleidsaandacht voor Afrika stonden onder druk tijdens de voorbije legislaturen.

De voorbije tien jaar is een deel van de beleidsvoorbereidende capaciteit afgebouwd, onder meer door het stopzetten van de strategische adviesraad SARIV en de steunpunten voor beleidsgericht onderzoek. Dit terwijl internationale samenwerking steeds meer kennis gedreven is geworden. Daarnaast zijn de budgetten voor ontwikkelingssamenwerking, als percentage van BNP, niet meegroeid, en ging het aandeel voor Afrika de voorbije jaren naar beneden. Tot slot zijn er indicaties dat de intensiteit van de politieke contacten met Afrika is afgenomen.

Vlaanderen heeft kritische expertise voor Afrika's uitdagingen op het vlak van duurzame ontwikkeling.

Vlaamse kennisinstellingen, bedrijven, middenveldorganisaties en lokale besturen beschikken over waardevolle expertise om Afrika te ondersteunen bij duurzame en inclusieve ontwikkeling. Ondanks zijn recente economische groei blijft Afrika geconfronteerd met uitdagingen zoals toegang tot gezondheidszorg en onderwijs, klimaatverandering, milieuvervuiling en slechte werkomstandigheden. Vlaamse instellingen hebben in veel van deze domeinen internationale erkenning verworven.

Vlaamse bedrijven vinden hun weg naar Afrika, veelal met ondersteuning van FIT of andere Belgische diensten, maar het onbenut potentieel kan hoog zijn.

Sinds decennia is een beperkt, maar groeiend aantal Vlaamse bedrijven actief in Afrika. Het groeiende handelsoverschot met Afrika wordt nog in hoofdzaak gedomineerd door grondstoffen: de import van olie en diamant en de uitvoer van geraffineerde olie. Een verschuiving naar meer hoogwaardige producten lijkt traag te gaan. FIT speelt een belangrijke faciliterende en ondersteunende rol voor Vlaamse bedrijven en wil met haar vernieuwde strategie vormgeven aan de groeiende ambities van Vlaamse bedrijven. Ondanks het strategische belang van de bestaande activiteiten, speelt Vlaanderen slechts in beperkte mate in op de snelle ontwikkelingen in andere economische sectoren in Afrika, met belangrijke uitzonderingen zoals in de gezondheids- en vaccinatiesector, logistiek, infrastructuur en groene energie. In vergelijking met (relatief kleine) Europese landen, zoals Nederland en de Scandinavische burens, is de samenwerking tussen Vlaamse bedrijven, overheid, onderzoeksinstellingen en het middenveld minder sterk geïntegreerd. Nederland geeft bijvoorbeeld prioriteit aan specifieke domeinen in Afrikaanse landen en stimuleert samenwerking tussen Nederlandse partners, waarbij vervolgens de verbinding wordt gelegd met Afrikaanse partners. Een voorbeeld hiervan is de focus op de water- en tuinbouwsector in Nigeria.⁶ Hoewel er ook aanzetten zijn tot een geïntegreerde benadering in onderdelen van het Vlaamse buitenlands beleid – zoals in Zuid-Afrika en opkomend in Marokko – is de samenwerking vaak op projectbasis en ontbreekt een gestructureerde en systematische aanpak.

Vlaamse ontwikkelingssamenwerking kiest voor concentratie, maar stond in het verleden veelal los van de acties van andere Vlaamse actoren.

De Vlaamse ontwikkelingssamenwerking zet haar beperkte middelen op een geconcentreerde manier in, met name op een beperkt aantal landen en thema's in Afrika, wat zorgt voor focus. Vlaanderen zoekt naar specifieke niches die beantwoorden aan concrete noden in de partnerlanden, en kijkt daarbij in tweede instantie naar geografische en thematische complementariteit ten opzichte van andere donoren en de Belgische bilaterale hulp. Dat is ook een gevolg van de expliciete keuze om in eerste instantie coherentie in de partnerlanden na te streven, eerder dan coherentie met andere Vlaamse actoren. De programma's in Mozambique en Malawi op het vlak van gezondheidszorg, landbouw, en de emancipatie van vrouwen en meisjes zijn daar concrete voorbeelden van. Vlaanderen koos hiermee voor ontwikkelingsrelevante thema's, waarop ook grote bilaterale donoren en multilaterale actoren actief zijn. Dat laatste hoeft op zich geen probleem te zijn aangezien Vlaanderen actief is binnen duidelijke niches. De beperkte aanwezigheid van, onder meer, Vlaamse kennisinstellingen in die landen beperkt echter wel de mogelijkheid om bij-

⁶ Adeniyi, D. et al. (2024). [The horticulture sector in southwest Nigeria: A political economy analysis](#). Maastricht: ECDPM.

komende synergiën te zoeken met andere Vlaamse acties en expertise. Een positief voorbeeld van een geïntegreerde benadering is de samenwerking met Zuid-Afrika. Daarbij was er veel beleidsaandacht voor een onderbouwd transitieproces naar een vernieuwde, meer geïntegreerde samenwerking. De voorbije jaren is de aandacht voor synergiën met Vlaamse actoren toegenomen binnen de lopende programma's met Malawi en Mozambique, en meer structureel in de context van het nieuwe programma met Marokko.

Potentieel van diaspora onderbenut bij uitbouw economische-, sociale- en culturele relaties met Afrika.

Verder bouwend op de voorgaande conclusie, kunnen de Afrikaanse diaspora organisaties in Vlaanderen intensiever betrokken worden bij de verschillende dimensies van het buitenlands beleid. Er zijn in het verleden schuchtere pogingen gedaan om diaspora te betrekken bij ontwikkelingssamenwerking, bij diplomatieke activiteiten, en economische samenwerking, maar dat bleef beperkt tot pilootprojecten. De ervaring leert dat diaspora organisaties erg gevarieerd zijn op het vlak van missie, strategie, en professionaliteit, en dat samenwerking de nodige voorbereiding vergt. Ook deze organisaties evolueren echter voortdurend en worden gradueel belangrijkere actoren in de interacties met de thuislanden. In een gewijzigde setting waarbij Afrikaanse beleidsmakers en de bevolking assertiever en kritischer zijn ten opzichte van Europa, vormen diaspora organisaties, en bijvoorbeeld Afrikaanse alumni die aan Vlaamse universiteiten gestudeerd hebben, bovendien interessante actoren om verbanden te leggen en netwerken uit te bouwen.

Implicaties voor het toekomstig Afrikabeleid

Op basis van de geschetste situatie kunnen drie algemene conclusies worden getrokken met betrekking tot de toekomst van het Vlaams buitenlands beleid, die verder uitgediept worden in hoofdstuk 3.

- (1) **Potentieel voor verdere beleidsontwikkeling** - Het Vlaamse buitenlands beleid heeft zich de voorbije drie decennia kunnen ontwikkelen op het ritme van diverse staatshervormingen en met wisselende steun vanuit de politieke wereld. Er zijn vernieuwende dynamieken waarneembaar in diverse domeinen die wijzen op een meer strategische visie en aanpak naar Afrika toe, zowel op overheidsniveau als bij actoren uit de private sector, het maatschappelijke middenveld, kennisinstituten en andere belanghebbenden. Er bestaat een potentieel om in de volgende jaren een kwalitatieve sprong voorwaarts te maken in beleidsontwikkeling naar Afrika toe.
- (2) **Ontbreken van gedeelde visie en doelen** - Desondanks is het belangrijk op te merken dat de diverse positieve ontwikkelingen in de relaties tussen Vlaanderen en Afrika momenteel mekaar onvoldoende versterken. De huidige dynamieken hebben nog niet geleid tot een gedeelde visie en aanpak onder publieke en private actoren. Er ontbreekt een gezamenlijke strategie over hoe Vlaanderen zich het beste kan positioneren naar een snel veranderend Afrika toe. Hierdoor blijven de talrijke sterke punten van Vlaanderen om wederzijds voordelige partnerschappen te ontwikkelen onderbenut.
- (3) **Noodzaak van een geïntegreerd proces** - Een fundamentele verschuiving van een gefragmenteerde aanpak naar een meer gedragen en geïntegreerde visie is noodzakelijk. Dit vereist duidelijk gedefinieerde doelstellingen, een gedetailleerd overzicht van belangen, en relevante en realistische uitvoeringsstrategieën. Een proces dat de betrokkenheid van meerdere actoren waarborgt, is cruciaal om dit beleid gezamenlijk vorm te geven. Het is niet genoeg om een

aantrekkelijke Afrikastrategie op papier te zetten; het is cruciaal om belanghebbenden actief te betrekken bij de ontwikkeling en een duidelijke aanpak voor de implementatie te waarborgen.

Deze studie kan hiertoe een aanzet geven door dieper in te gaan op de bouwstenen van een vernieuwd Vlaams buitenlands beleid met specifieke aandacht voor de verschillende actoren en hun belangen, opportuniteiten en capaciteiten.

3 Bouwstenen van een vernieuwd Vlaams Afrikabeleid

Hoofdstuk 3 analyseert de belangrijkste componenten voor een mogelijke toekomstige Vlaamse Afrikastrategie. Er wordt dieper ingegaan op: 1) de belangrijkste actoren en belangen; 2) de noodzaak van een toekomstgericht Afrikabeleid voor Vlaanderen en Afrika; en 3) lessen uit het Afrika-beleid van de EU en diverse EU-lidstaten en twee relevante Europese regio's. Op basis hiervan formuleren we een aantal aanbevelingen en mogelijke acties op verschillende ambitieniveaus voor die kunnen bijdragen aan het versterken van de Vlaams-Afrikaanse relatie

3.1 Actoren en belangen

Dit gedeelte brengt de belangrijkste Vlaamse actoren in kaart die kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van een breder gedragen en geïntegreerd Vlaams-Afrika beleid. De focus van dit overzicht ligt op: (i) de belangen en opportuniteiten van deze diverse actoren voor een verdieping van de relaties met Afrika; (ii) de uitdagingen die zich hierbij kunnen stellen en (iii) mogelijke lessen die kunnen getrokken worden uit reeds bestaande initiatieven. Deze basisanalyse schetst de grote lijnen van het speelveld van actoren en hun belangen en uitdagingen, maar dient in een latere fase verder verdiept te worden voor specifieke landen en sectoren.

3.1.1 Per actor

a. Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken

Belangen en opportuniteiten - DKBUZA is de voornaamste drijvende kracht die de diplomatieke samenwerking tussen Vlaanderen en Afrika wil versterken en speelt ook een coördinerende rol binnen de Vlaamse administratie voor de relaties met Afrika. Een geïntegreerde Afrikastrategie, aangestuurd vanuit DKBUZA, zou een helder kader kunnen bieden om de beleidsdoelen en andere belangen (economie, veiligheid, migratiebeheer, klimaat, enz.) tegenover Afrika scherp te stellen. Daarnaast kan het een efficiëntere aanpak mogelijk maken om zowel de uitdagingen als de opportuniteiten in de relaties met Afrika aan te pakken. Om zo'n beleid te onderbouwen is het voor DKBUZA essentieel dat de diverse sleutelactoren in kaart worden gebracht en dat een indicatie wordt gegeven van geografische, sectorale en thematische prioriteiten alsook Vlaamse "unique selling points" (USP's) en unieke domeinen van Vlaamse expertise. Een geïntegreerd Afrikabeleid kan de al bestaande samenwerkingen tussen Vlaanderen en Afrikaanse partners (zoals de landen in Zuidelijk Afrika en Marokko) versterken en tegelijkertijd bijdragen aan het identificeren van nieuwe economische regio's en landen waar Vlaanderen mogelijke partnerschappen mee wil ontwikkelen.

Uitdagingen - De zorgvuldige afweging en verzoening tussen de noden, belangen en waarden van Vlaanderen en Afrikaanse partners vormt een cruciale uitdaging voor een Vlaamse Afrikastrategie, in een context waarin steeds meer Afrikaanse staten geleid worden door autoritaire leiders en militairen die zich, conform wereldwijde trends, toespitsen op het reduceren van de ruimte voor

dissidente stemmen en het uithollen van de basisprincipes inzake de rechtsstaat. Daarnaast is het belangrijk om de beleidscoherentie met andere bestuursniveaus en andere relevante partners te versterken. DKBZA stelt zich ook de vraag hoe bestaande samenwerkingsinitiatieven kunnen worden verbeterd, welke nieuwe partnerschappen mogelijks interessant zijn, en op welke manier de Vlaamse overheid een belangrijke en actieve partner kan worden voor andere Vlaamse en Afrikaanse actoren. Voorts is een goede kennis en inschatting vereist van de huidige politieke ambities van Vlaanderen inzake Afrika.⁷ Zoals eerder opgemerkt, was er de voorbije twee legislaturen ogenschijnlijk minder politiek draagvlak en budget om Afrika centraal te plaatsen in het buitenlands beleid, in tegenstelling tot vele EU-lidstaten en andere regio's in de afgelopen jaren. Met een sterk politiek mandaat, duidelijke prioriteiten en toereikend budget vanuit de Vlaamse regering, kan DKBZA de ambitie realiseren om een faciliterende en verbindende rol te vervullen tussen diverse actoren. Dit draagt bij aan de uitvoering van de doelstellingen van het Vlaams regeerakkoord 2024-2029 voor een ambitieus, impactvol en coherent internationaal Vlaams beleid.

Mogelijke lessen voor de toekomst - De vernieuwde strategie voor het Vlaams-Marokkaans partnerschap biedt kansen om een meer geïntegreerde aanpak in de praktijk te brengen. Na het vastleggen van de finale ambities voor de Afrikastrategie, is het essentieel dat de financiële middelen voor DKBZA afgestemd worden op het realiseren van deze opdracht, evenals een sterke politieke ondersteuning gedurende de ontwikkeling en implementatie van dit proces.

b. Vlaamse private sector en Flanders Investment and Trade

Belangen en opportuniteiten - De betrokkenheid van de Vlaamse private sector en FIT is cruciaal voor het ontwikkelen van een sterk Afrikabeleid. Sleutelactoren in de bedrijfswereld erkennen het groeipotentieel van de Afrikaanse markt en benadrukken de wil en noodzaak om hierop in te spelen. Via een sterkere netwerking en collectieve actie zouden Vlaamse bedrijven beter kunnen inspelen op opportuniteiten in Afrika, maar dat vergt een zekere aansturing, en een volledig overzicht en meer diepgaande kennis van de reeds actieve Vlaamse publieke en private actoren. Vlaamse bedrijven waarderen en benutten de ondersteuning die FIT biedt voor hun activiteiten met Afrika. De mate waarin de Vlaamse overheid (en DKBZA) als een noodzakelijke partner wordt gezien voor de handel met Afrika verschilt echter tussen bedrijven onderling en tussen de belangenorganisaties. De verschillende Belgische beleidsniveaus delen niet altijd dezelfde strategie en geografische prioriteiten voor Afrika, maar op het terrein wordt daar een pragmatische invulling aan gegeven. Er is over het algemeen een goede samenwerking tussen bedrijven, FIT, de Waalse AWEX, hub.brussels en de federale overheid.

Uitdagingen - Diverse private sector actoren hebben de wens uitgedrukt voor een meer gestructureerde interactie, zowel tussen Vlaamse bedrijven onderling als met Afrikaanse partners. Een versterkt netwerk, geïntegreerd in een breder Vlaams Afrikabeleid dat politiek sterk ondersteund wordt, zou hiervoor de juiste omkadering kunnen bieden. Dit zou de toegang van Vlaamse bedrijven tot de snelgroeibende Afrikaanse markt makkelijker maken en hen beter in staat stellen om samen beter de Vlaamse troeven en unieke sterktes te benutten in samenwerkingsverbanden met Afrika. Door te focussen op het creëren van lokale toegevoegde waarde kunnen Vlaamse bedrijven zich collectief profileren als voorkeurspartners binnen bepaalde niches en zo een con-

⁷ Het Vlaams regeerakkoord 2024-2029 vermeldt dat Vlaanderen de samenwerking wil versterken met Zuid-Afrika en Marokko, en vanuit strategisch oogpunt ook voorstellen wil doen voor opkomende groeilanden in Azië en Afrika. Ook wordt het belang van een internationaal havenbeleid benadrukt.

currend alternatief aanbieden voor grote internationale spelers die vaak een meer traditionele aanpak hanteren, zoals China, Rusland en de VS.

Mogelijke lessen voor de toekomst - De nieuwe FIT strategie baseert zich op een strategische analyse van de noden en opportuniteiten, met duidelijk afgelijnde geografische en sectorale prioriteiten. Daarbij wil FIT inzetten op Vlaamse bedrijven die kunnen bijdragen aan de lokale economische opwaardering van waardeketens. Dat is in lijn met het beleid van Afrikaanse overheden die bij voorkeur samenwerken met buitenlandse bedrijven die lokaal toegevoegde waarde creëren, en niet enkel uit zijn op de export van Afrikaanse grondstoffen. Er is echter ruimte voor een betere afstemming van de strategieën van FIT op het bredere Vlaams beleid ten aanzien van Afrika, zodat nieuwe mogelijkheden ontstaan om samen te werken met andere overheidsdiensten, kennisinstellingen en andere Vlaamse actoren. Op die manier kan de Vlaamse private sector effectiever inspelen op de kansen in de Afrikaanse markt en tegelijkertijd bijdragen aan een coherent en duurzaam Afrikabeleid.

c. Andere Vlaamse departementen (Omgeving; Onderwijs; Werk, Economie, Wetenschap, Innovatie en Sociale Economie; Cultuur; Jeugd & Media)

Belangen en opportuniteiten - Andere Vlaamse departementen, zoals Omgeving; Onderwijs; Werk, Economie, Wetenschap, Innovatie en Sociale Economie; en Cultuur, Jeugd & Media, spelen een belangrijke rol in het verder ondersteunen van gespecialiseerde Vlaamse instellingen en actoren die actief zijn in Afrika zoals onderwijs, onderzoek en sensibilisering op het gebied van klimaat, energie, wetenschap en de farmaceutische sector. Ze doen dit ook vanuit engagementen die voortvloeien uit internationale verdragen of de samenwerking met multilaterale organisaties, bijvoorbeeld gelinkt aan klimaatfinanciering, biodiversiteit, onderwijs of cultuur. Het is essentieel om de wisselwerking tussen Vlaamse en Afrikaanse universiteiten, onderzoeksinstituten en culturele instellingen te blijven bevorderen. Een versterkt kader voor de netwerking met Afrikaanse alumni van Vlaamse universiteiten zou kunnen bijdragen aan de duurzaamheid van de samenwerking met Afrika.

Uitdagingen – Een betere integratie en zichtbaarheid van programma's en initiatieven binnen de verschillende departementen vormt een belangrijke uitdaging. Sommige departementen, zoals Cultuur, Jeugd & Media, hebben een duidelijk beleidskader voor hun internationale acties, bij andere departementen ontbreekt dat. Er is geen overkoepelend kader dat zorgt voor coherentie en afstemming van de geografische en thematische voorwaarden, en modaliteiten doorheen de departementen. Vlaamse actoren die beroep willen doen op financiering vanuit verschillende Vlaamse departementen, worden op dit moment geconfronteerd met grote verschillen in de modaliteiten en voorwaarden. Een verhoogde beleidscoherentie en samenwerking tussen de verschillende departementen onderling en met andere actoren, dringt zich op. Die afstemming dient zich ook te vertalen in zowel de geografische als thematische/sectorale keuzes, en de modaliteiten. Daarnaast kan het ontwikkelen van bijkomende partnerschappen en een doelgerichte verdeling van het ODA-budget, helpen om de impact van Vlaamse initiatieven in Afrika te vergroten. Tevens kan meer aandacht gegeven worden aan de lokale verankering van projecten, zodat ze beter aansluiten bij de behoeften van lokale partners. Verder is er vanuit verschillende Vlaamse departementen de behoefte geuit aan een overkoepelende taskforce die de overheidsactoren die rond Afrika werken, samenbrengt. Een dergelijk netwerk moet gepaard gaan met voldoende middelen en capaciteiten bij de coördinerende departementen en met duidelijke inspraak van de andere departementen.

Mogelijke lessen voor de toekomst - Het departement Cultuur en Jeugd en Media werkt vanuit een duidelijk beleidskader met gerichte acties in een beperkt aantal partnerlanden (zie deel 2 – 4.4.3.e). Het departement Omgeving verhoogde de strategische focus door een belangrijk deel van de acties op te hangen aan klimaatthema's, en werkt bijvoorbeeld binnen het Vlaams Internationaal Klimaatactieprogramma (VIKAP) met een multi-actor aanpak die ook naar afstemming met het investeringsbeleid van FIT streeft. Het departement WEWIS zet dan weer sterk in op samenwerking en coherentie met het federaal en Europees niveau, en kiest voor een vernieuwde focus in groeiende markten op thema's zoals circulaire economie en digitalisering. In de toekomst is het belangrijk om verder in te zetten op afstemming met DKBZA en andere beleidsniveaus om beter in te spelen op deze groeiende Afrikaanse markten.

d. Universiteiten en andere kennisinstellingen

Belangen en opportuniteiten - Universiteiten en onderzoeksinstituten in Vlaanderen streven er naar om hun samenwerkingsverbanden met Afrikaanse partners uit te breiden. Daarbij wordt de nadruk gelegd op technologische overdracht, gezamenlijke onderzoeks- en onderwijsprogramma's, en capaciteitsopbouw voor diverse thema's, waaronder gezondheidszorg, landbouw, economische ontwikkeling en duurzame ontwikkeling. De samenwerking krijgt vorm vanuit verschillende objectieven, gelinkt aan de duurzame ontwikkelingsdoelen, technologieontwikkeling, en internationalisering. Vanuit de universitaire onderwijsopdracht wordt bijvoorbeeld samengewerkt met Afrikaanse partnerinstellingen om talentvolle onderzoekers aan te trekken en tegelijkertijd nieuwe markten voor onderzoek aan te boren. Daarmee spelen universiteiten in op de snelgroeiende groep van Afrikaanse 'young professionals', die een master willen behalen aan een Europese universiteit, of een onderzoek carrière in Europa overwegen, en, eventueel, nadien in hun thuisland in het onderzoek terecht komen. De samenwerking heeft aspecten van wederkerigheid met Vlaamse studenten, onderzoekers en academici die gaan studeren en werken aan tal van Afrikaanse universiteiten.

Uitdagingen – Het belang van een sterke kennis gedreven samenwerking met Afrika overstijgt de noden en belangen van de Vlaamse kennisinstellingen. Moderne internationale samenwerking, gebaseerd op wederzijdse belangen en globale agenda's, is steeds meer gedreven door kennis, uitwisseling en netwerking. Ook de Vlaamse overheid heeft er alle belang bij om structureel samen te werken met en het potentieel te realiseren van de eigen kennisinstellingen. Enkele kennisinstellingen (VITO en ITG) die reeds structureel samenwerken met Vlaanderen voor hun acties in Afrika, zien een rol voor DKBZA in het faciliteren van een multi-stakeholderdialoog om te komen tot een gedeelde visie en strategie. Deze dialogen zouden ook kunnen bijdragen aan de selectie van mogelijke prioritaire sectoren en landen. Het bestaande speerpuntcluster model zou relevant kunnen zijn in deze context, maar is hoofdzakelijk gericht op Europa en internationale partnerlanden, zoals de VS en Canada. Voor andere kennisinstellingen staat het Vlaams niveau op dit moment minder centraal in hun partnerschappen en onderzoeksprojecten in Afrika. Met uitzondering van de structurele financiering van IOB, ITG, en VITO, heeft de Vlaamse financiering voor deze kennisinstellingen vooral een projectmatig karakter. Alle kennisinstellingen wijzen op het belang van langdurige samenwerking in het uitbouwen van relaties met Afrikaanse instellingen. Korte, projectmatige financiering laat niet toe om voldoende capaciteit op te bouwen, en synergiën na te streven met andere financieringsbronnen. Zoals bij andere actoren geldt ook voor Europese kennisinstellingen dat ze op zoek zijn naar andere, meer evenwaardige partnerschappen met hun Afrikaanse tegenhangers.

BOX 1: HET AFRIKA HANDVEST VOOR TRANSFORMATIEVE ONDERZOEKS-SAMENWERKING⁸ (JULI 2024)

Het handvest werd opgesteld door Afrikaanse onderzoeksinstituten en instellingen uit het hoger onderwijs en biedt een kader voor onderzoekssamenwerking waarin Afrika centraal staat. Het wil samenwerkingen stimuleren die op een transformatieve manier de rol van het continent in de wereldwijde productie van wetenschappelijke kennis te versterken en waarborgen. Er is oog voor ongelijkheden op de verschillende niveaus van kennisproductie, van de kennisleer (epistemologie), taal, theorieën, tot de rol van ontwikkelingsdenken, en de samenwerkingsmodaliteiten. De Coimbra groep van Europese topuniversiteiten onderschrijft het handvest.

Het groeiend belang van grote Europese initiatieven, zoals de Green Deal, Team Europe, en de Global Gateway, wordt zowel als een opportuniteit als een bedreiging gezien. Deze initiatieven bieden nieuwe structurele financieringsmogelijkheden, maar de aanzienlijke financiële middelen zijn vaak enkel toegankelijk voor een kleine groep actoren. De ervaring leert dat dit, bijvoorbeeld voor Team Europe, veelal grote internationale spelers zijn, zoals consultancybureaus of grote ontwikkelingsorganisaties, zoals GiZ, en niet de gespecialiseerde onderzoeksinstituten. Toegang tot zowel Europese als internationale financieringsbronnen is essentieel voor het voortzetten en uitbreiden van onderzoeksinitiatieven in Afrika. Dit stelt universiteiten en onderzoeksinstellingen in staat om lange termijnprojecten te ontwikkelen, waardoor de impact van hun onderzoek en samenwerking met Afrikaanse instellingen kan toenemen.

Mogelijke lessen voor de toekomst – Verschillende Vlaamse kennisinstellingen zijn bezig met hun samenwerking met Afrika te versterken en herstructureren. VITO werkt bijvoorbeeld aan een nieuwe Afrikastrategie met resultaatdomeinen in zes brede thema's, waaronder luchtkwaliteit in Afrika, decarbonisatie, afvalverwerking en circulariteit, slimme en weerbare landbouw, enz. De thema's zijn zo gedefinieerd dat ze aligneren met internationale kaders en aansluiting zoeken bij de acties van andere relevante actoren. Ze zoekt actief naar afstemming met Vlaanderen en andere Vlaamse en internationale actoren, maar ervaart voorlopig weinig of geen publieke fora of overlegorganen om dit via een multi-actor aanpak te realiseren.

e. Maatschappelijk middenveld en lokale besturen

Belangen en opportuniteiten - Het Vlaamse middenveld heeft een lange traditie van samenwerking met Afrikaanse partners rond een brede waaier van thema's, veelal gerelateerd aan duurzame ontwikkeling. Daarbij is het bijdragen aan het tot stand komen van een sterk Afrikaans middenveld zowel een middel om andere doelstellingen te bereiken als een doel op zich. Op die manier kan het Afrikaanse middenveld ook op lange termijn haar rollen op het vlak van toezicht (watchdog), maatschappelijke vorming, dienstverlening en de facilitatie van publieke consultatieprocessen vervullen. De voorbije decennia evolueerden de relaties tussen Vlaamse en Afrikaanse middenveldorganisaties geleidelijk van substitutie, naar institutionele ontwikkeling en capaciteitsversterking, tot vormen van samenwerking op een meer gelijkwaardige basis rond gezamenlijke (globale) thema's. Ook Vlaamse lokale besturen spelen een belangrijke rol door concrete samenwerking met Afrikaanse lokale besturen op het vlak van duurzaamheid en internationale solidariteit. Evaluaties bevestigen regelmatig het belang van lokale besturen in het behalen van de SDG's en het

⁸ Africa Charter for Transformative Research Collaborations (2024): <https://parc.bristol.ac.uk/africa-charter/>

pleiten voor andere globale normen die rekening houden met lokale realiteiten en een effectief systeem van “multi-level governance”.

Uitdagingen - Middenveldorganisaties zien zich wereldwijd geconfronteerd met een inkrimping van de civiele ruimte, zowel in Afrika als in Europa. Dit gaat gepaard met ODA besparingen, en budgetverschuivingen ten gunste van een intensievere samenwerking met de private sector, migratiemanagement, veiligheid en defensie en humanitaire hulp. Het Vlaamse middenveld komt op tegen een reductie van de ODA-budgetten en doet tevens inspanningen om de middelen efficiënter en effectiever te gebruiken. Lokale besturen zoals steden in Europa en Afrika zetten steeds meer in op “bottom-up” vormen van territoriale ontwikkeling voortgedreven door een brede waaier van lokale actoren. Dit biedt grote kansen, niet alleen voor zinvolle ontwikkelingssteun, maar ook voor het gezamenlijk aanpakken van gemeenschappelijke (globale) uitdagingen. Een belangrijk obstakel voor een effectieve actie van lokale besturen is hun beperkte integratie –als zelfstandige actor- in beleidsdialogen rond prioriteiten van internationale samenwerking en in de financieringsmechanismen van donoren (inclusief de EU) en private investeringsstromen.

Mogelijke lessen voor de toekomst – In een mogelijke herziening van het Vlaams internationaal beleid naar Afrika toe, lijkt het nuttig om de kaart te trekken van de trends die sinds geruime tijd zichtbaar zijn in de moderne internationale samenwerking. Die evoluties delen de aandacht voor het effectief toepassen van een “whole-of-government” aanpak (met lokale besturen als een volwaardige actor) en een “whole-of-society” aanpak (met de civiele maatschappij en de private sector als sleutelactoren in een multi-level governance systeem).

f. Diaspora organisaties

Belangen en opportuniteiten - Diaspora organisaties spelen een centrale rol in het ondersteunen van zowel hun gemeenschap in het gastland als hun land van herkomst. Hun activiteiten bestrijken een breed spectrum van maatschappelijke, economische, culturele en politieke thema's. Diaspora organisaties hebben vaak als doel om culturele uitwisseling en integratie te bevorderen. De zakelijke banden tussen diaspora en hun herkomstlanden creëren economische kansen voor zowel Vlaanderen als Afrika. Diaspora organisaties fungeren in dit geval als bruggenbouwers en leggen contacten voor Vlaamse bedrijven die willen investeren. Daarnaast zijn ze vaak betrokken bij ontwikkelingsprojecten in hun land van herkomst, zien ze toe op het behoud van hun cultuur en nemen ze ook een rol op in belangenbehartiging. Ze beschikken daarom over waardevolle expertise en inzichten in gebieden zoals ontwikkelingssamenwerking, handel, onderwijs, gezondheid en cultuur, die kunnen bijdragen tot een betere kennis en begrip van de uitdagingen en noden in Afrika en een gerichte beleidsvorming.

Uitdagingen - Aandachtspunten zijn het vergroten van hun zichtbaarheid en het beter integreren van hun visies en belangen binnen het Vlaamse beleid, zodat hun netwerken en initiatieven effectiever kunnen bijdragen aan bredere Vlaamse initiatieven en interacties met Afrikaanse partners. Zoals reeds vermeld, zijn diaspora organisaties vaak erg verschillend op het vlak van doelstellingen, strategie, en professionaliteit wat een meer diepgaande kennis vereist om hun specifieke meerwaarde in kaart te brengen.

Mogelijke lessen voor de toekomst - Het Maghrib Belgium Impulse project liep van 2018-2023 en werd uitgevoerd door Enabel met financiële ondersteuning van de Belgische overheid. Het doel van het project was om de Marokkaanse diaspora in België te ondersteunen bij hun investeringen

in Marokko. Naast sensibiliseringacties, werd door gepersonaliseerde begeleiding van professionals in zowel België als Marokko, toekomstige diaspora ondernemers geholpen bij het opstarten van bedrijven in Marokko. Om de duurzaamheid van deze investeringen te garanderen, werkte het project ook samen met Belgische instellingen die verantwoordelijk zijn voor het bevorderen van ondernemerschap. De effectiviteit van het initiatief kon niet afgeleid worden uit publiek beschikbare informatie.

3.1.2 Synthese

De respondenten waren **eenstemmig over de noodzaak voor een coherente en consistente Vlaamse Afrikastrategie** die een leidraad zou kunnen bieden voor de diverse departementen van de Vlaamse overheid die met Afrika samenwerken. Ook niet-overheidsactoren zagen het belang van netwerken rond Vlaanderen-Afrika en een betere coördinatie en meer regelmatige en diepgaande informatie-uitwisseling. De niet-gouvernementele organisaties waren eerder verdeeld over het nut van een vergaande aansturing vanuit de Vlaamse overheid. Een aantal bedrijven, sectororganisaties en kennisinstellingen zagen het belang ervan in, in lijn met hun ervaringen met bijvoorbeeld de speerpuntclusters. Andere bedrijven, ngo's en vakbonden waren minder overtuigd van de meerwaarde van een strakkere aansturing. Dit hangt samen met het huidige beleid: gezien de eerder beperkte huidige aanwezigheid van de Vlaamse overheid in Afrika zien bepaalde niet-overheidsactoren de Vlaamse overheid niet meteen als een belangrijke partner. Er is op dit moment weinig draagvlak voor een strakke centrale Vlaamse regie van de relaties met Afrika, maar het gebrek aan een ondersteunende en faciliterende rol van het Vlaamse beleid wordt veelal als een tekort gezien. De Vlaamse overheid en andere sleutelactoren beginnen echter niet vanaf nul. Het hernieuwde politieke engagement en de samenwerking met Marokko voldoen alvast aan een aantal van de hierboven beschreven voorwaarden. Een ander mogelijk voorbeeld van dialoog en kennisuitwisseling is de "Club Afric" van de haven van Antwerpen-Zeebrugge (zie ook 4.3.2), waar verschillende actoren kennis delen over samenwerking met Afrika. Deze uitwisseling is voornamelijk gericht op de haven en netwerken van Antwerpse bedrijven en gerenommeerde instituten (e.g., ITG), waarbij regelmatig ook de Vlaamse overheid, FIT en andere actoren zoals ontwikkelingsorganisaties en lokale besturen uitgenodigd worden.

3.2 Het belang van een toekomstgericht Afrikabeleid

De bovenstaande globale schets van de belangen van diverse Vlaamse publieke en private actoren versterkt de vraag naar een Afrikabeleid dat zowel verdiept als moderniseert. Het is belangrijk om een analyse te maken van de stimulansen die in Vlaanderen en Afrika bestaan om tot een vernieuwde samenwerking te komen. Waarom lijkt het moment rijp om de samenwerking te versterken? In welke mate en waar kan een betere overeenstemming van de objectieven gevonden worden? Deze analyse van de stimulansen of prikkels is cruciaal om de politieke actoren aan beide kanten in het partnerschap te overtuigen dat de status quo niet langer voldoende is en dat het mogelijk is om stapsgewijs nieuwe evenwaardige relaties te ontwikkelen op basis van wederzijds belangen.

Het vertrekpunt is duidelijk: Vlaanderen en Afrikaanse landen werken samen op sociaal, cultureel en politiek vlak, drijven handel, wisselen kennis uit, en hebben een aanzienlijke mobiliteit en diaspora in elkaars continenten. De samenwerking verschilt wel sterk van land tot land. De gezamenlijke belangen en huidige en toekomstige opportuniteiten voor een intensievere samen-

werking nemen toe. Afrika wordt als snelgroeiend continent belangrijker voor Vlaanderen als afzetmarkt, handelspartner, maar ook voor legale arbeidsmigratie en duurzame ontwikkeling. Maar er zitten ook spanningen op de relatie, onder andere op het vlak van de toegang tot de Vlaamse en Europese markten, migratiebeheer en gedwongen terugkeer, klimaatfinanciering, patent-rechten en het brede domein van “governance” (o.a. democratie, rechtstaat, mensenrechten en LGBTQ+). Een betere verstandhouding en samenwerking is nodig om de ambities van beide continenten te realiseren en om toekomstige uitdagingen aan te gaan.

3.2.1 Economisch potentieel

Afrika zal in belang toenemen voor de Vlaamse welvaart - Vlaanderen heeft een open economie waar een derde van de jobs gelinkt zijn aan de uitvoer van goederen en diensten.⁹ De sterke demografische groei en de verwachte groeicijfers maken van Afrika een belangrijkere toekomstige handelspartner.¹⁰ In 2024 realiseerden twee derden van de landen in Sub-Sahara Afrika een toename van het BNP van meer dan 4%. Met een uitbreidende middenklasse en een jonge bevolking biedt Afrika zowel nieuwe afzetmarkten als een groot arbeidspotentieel. Tegelijkertijd streeft de EU naar minder afhankelijkheid van China, wat Europese bedrijven ertoe aanzet hun waardeketens te diversifiëren, met Afrika potentieel als een belangrijke partner voor investeringen en handel. De Pan-Afrikaanse Vrijhandelszone (African Continental Free Trade Area (AfCFTA)) ambieert een interne markt voor goederen en diensten van meer dan 1.2 miljard mensen, een ontwikkeling die cruciaal zal zijn voor de Afrikaanse economische groei en politieke integratie. Hoewel sommige van deze ontwikkelingen zich nog in een vroeg stadium bevinden, bieden ze een unieke kans voor Europa, en dus ook voor Vlaanderen, om de handel met Afrika te versterken en zo in te spelen op de groeiende Afrikaanse markt.

BOX 2: TROEVEN EN UNIQUE SELLING POINTS VAN VLAANDEREN VOOR AFRIKA

Vlaanderen is een logistieke hub en een belangrijke import- en exportbestemming voor Afrikaanse goederen. Daarnaast is Brussel dankzij zijn rol als gaststad voor EU-instellingen een belangrijk diplomatiek kruispunt en herbergt het vele Afrikaanse diplomatieke vertegenwoordigingen en in toenemende mate ook Afrikaanse lobbygroepen. Als kennisregio is Vlaanderen actief met zijn bedrijven en kennisinstellingen in tal van projecten en partnerschappen met Afrikaanse evenknieën. Ook heeft Vlaanderen kritische expertise en capaciteit die beantwoorden aan de noden van Afrikaanse groeisectoren, waaronder groene energie, klimaatadaptatie, digitalisering, voedselverwerking en logistiek. De traditionele sectoren spelen een belangrijke rol, zoals de Antwerpse diamanthandel, waarin de vraag naar Afrikaanse diamant gegroeid is na de sancties tegen Rusland maar eveneens synthetische stenen druk zetten op de hele markt en op Antwerpen als wereldknooppunt van de diamanthandel. Brussels Airport, als een van de belangrijkste Europese hubs voor personen- en goederenvervoer van en naar Afrika, biedt aanzienlijke kansen op het gebied van toerisme en verdere logistiek. Tot slot zorgt de hoge Vlaamse welvaart voor een aantrekkelijke markt voor onder andere Keniaanse horticultuur, Ethiopische koffie en Ivoriaanse cacao, én heeft de COVID-19 pandemie de Vlaamse farmaceutische industrie verder in de verf gezet.

⁹ Federaal Planbureau (2016). [Analyse van de interregionale input-outputtabel voor het jaar 2010](#).

¹⁰ De bevolkingsgroei zorgt er echter voor dat de welvaart per persoon van bepaalde landen minder snel stijgt dan economische groei van het BNP.

Vlaanderen zorgt ervoor dat België het grootste handelsoverschot met Afrika van heel de EU heeft - Hoewel Afrika slechts 5% uitmaakt van de totale import en export van de EU, speelt de EU een veel grotere rol voor Afrika: in 2020 was de EU goed voor een derde van de Afrikaanse export en 31% van haar import. De EU is dus beduidend belangrijker als afzet en koopmarkt voor Afrika dan omgekeerd. Dit aandeel is echter sterk gedaald sinds 2001, toen nog de helft van de Afrikaanse export naar de EU ging. België is de zesde grootste EU-exporteur en importeur voor EU-Afrika handel, verantwoordelijk voor 10% van de totale EU-export naar Afrika en 6% van de Afrikaanse import in de EU. Met een handelsoverschot van EUR 7 miljard voor Vlaanderen, en EUR 7.2 miljard voor België,¹¹ creëert Vlaanderen de grootste positieve handelsbalans met Afrika in de EU. Vlaanderen vervult hierin een belangrijke rol als logistieke hub, dankzij strategische infrastructuur zoals de Haven van Antwerpen-Zeebrugge en Brussels Airport. De handel en investeringen blijven wel geconcentreerd in bepaalde landen en sectoren (zie sectie 4.3).

Afrika is een cruciale leverancier van kritieke grondstoffen voor de groene economie en hoogtechnologische toepassingen - Afrika blijft een belangrijke bron voor essentiële grondstoffen, onder andere kobalt, platina en lithium, die cruciaal zijn voor diverse sectoren in Europa en Vlaanderen, en in het bijzonder voor groeisectoren zoals de groene economie, digitale technologie en hoogtechnologische industrie. Afrika kan dus een sleutelrol spelen in de verduurzaming van Europa - denk maar aan grondstoffen voor batterijen - en om de afhankelijkheid van China af te bouwen. Ook voor de levering van groene waterstof kijkt Europa grotendeels naar Afrika, meer bepaald naar Marokko, Egypte en Namibië. De Europese Verordening inzake kritieke grondstoffen (CRMA) tracht de toegang tot deze kritieke grondstoffen voor de groene en digitale transitie te waarborgen. De CRMA is ontworpen om de afhankelijkheid van de EU van China voor deze materialen te verminderen en de eigen bevoorradingszekerheid te vergroten. Het is een van de puzzelstukken van het Europese Global Gateway-initiatief, dat partnerschappen en infrastructuurinvesteringen ondersteunt met het oog op het uitbouwen van nieuwe en het versterken van bestaande bevoorradingsketens. Met zijn expertise in circulaire economie en materiaalhergebruik en zijn strategische logistieke positie biedt de CRMA in combinatie met de Global Gateway-projecten kansen voor Vlaamse bedrijven. Umicore heeft bijvoorbeeld relevante activiteiten in de schoot van de CRMA zoals de winning van germanium uit een voormalige mijn in de Democratische Republiek Congo (DRC).

Grote kansen of grote risico's? - De verschillen tussen de economische situatie van Afrikaanse landen zijn groot. Sommige landen blijven vastzitten in een vicieuze cirkel van instabiliteit en lage groei. Hoge ongelijkheid zorgt er vaak voor dat de economische groei zich onvoldoende kan vertalen in minder armoede, terwijl structurele problemen op het vlak van conflicten, bestuur, investeringen en handel onvoldoende aangepakt worden. Een kleine groep van Afrikaanse landen komt bovendien niet in aanmerking voor Credendo's diensten van exportverzekering en ondersteuning, wat economische samenwerking met die landen erg moeilijk maakt. Tot slot, komen de industrialisering en inschakeling in globale waardeketens eerder moeilijk op gang, met uitzondering van Afrikaanse grondstoffen. Door deze uitdagingen schommelt het aandeel van Afrika in de wereldhandel nog steeds maar tussen de 2-3%.¹² Maar de prognoses zijn positief, en recente ontwikkelingen in het continent tonen aan dat de economische situatie zich sneller kan herstellen dan in het verleden. Buitenlandse bedrijven die nu handeldrijven of investeren in Afrika doen dat

¹¹ Eurostat. (2025). [Eurostat database \[text go detail\]](#). Luxembourg: Eurostat.

¹² United Nations Economic Commission for Africa. (2024, 1 maart). [African countries trading more outside the continent than amongst themselves. ECA report](#). en Tadesse, B. (2024, 31 mei). [African countries could unlock billions in local and global trade – what's working and what's not](#). The Conversation.

meestal niet vanuit een kort termijnperspectief, maar richten zich op de kansen en groei op de lange termijn.

3.2.2 Politiek en bestuur

Een ambitieuzer continent dat streeft naar integratie - Politieke en economische integratie in Afrika verlopen via acht verschillende regionale economische organisaties (REC's) en de Afrikaanse Unie (AU). De AU werd opgericht in 2002 en is deels gestoeld op het model van de EU, hoewel het niveau van integratie, capaciteit, bevoegdheden en budget van een lagere orde zijn. Met de Agenda 2063 heeft Afrika een continentale langetermijnstrategie die integratie, veiligheid, welvaart en identiteit nastreeft.¹³ Meer concreet heeft Agenda 2063 verschillende "flagship" projecten, waarvan de AfCFTA - een eengemaakte markt voor het hele continent - misschien de bekendste is, maar er zijn ook projecten rond visumvrij reizen. Hoewel de intra-Afrikaanse handel momenteel nog bescheiden is in vergelijking met andere continenten, werken de REC's actief aan het versterken van de economische integratie. De AfCFTA vertegenwoordigt een belangrijke stap naar meer continentale integratie en is officieel gestart in 2021. Ze heeft tot doel om over een periode van 13 jaar, de handelsbelemmeringen van de meeste goederen en diensten te verlagen. Ondanks de hooggespannen ambities verloopt de totstandkoming van de AfCFTA trager dan verwacht. Zoals het decennialange Europese integratieproces heeft aangetoond, is er ook behoefte aan duidelijke spelregels en een functionerende rechtsstaat om economische samenwerking te bevorderen tussen landen.

Processen zoals de AfCFTA kunnen op termijn sterk bijdragen tot de noodzakelijke verbeteringen van transparantie, publieke verantwoording, en de rechtsstaat. Deze structurele veranderingen bieden niet alleen voordelen voor economische samenwerking en zijn belangrijk voor het verdiepen van internationale handel, maar versterken ook de institutionele fundamenteën in veel Afrikaanse landen. Dit is belangrijk voor Vlaanderen dat een evenwicht nastreeft tussen een waardengedreven internationaal beleid en economische belangenverdediging.

De politieke competitie rond een assertiever Afrika neemt toe - De afgelopen tien jaar is de Afrikaanse keuzevrijheid en assertiviteit in buitenlandse en economische relaties toegenomen, en zijn er meer collectieve inspanningen om tot gemeenschappelijke Afrikaanse standpunten te komen op mondiale fora, ook als die ingaan tegen Westerse belangen. Recente voorbeelden tonen de bereidheid van Afrikaanse landen om een eigen standpunt in te nemen dat kan afwijken van Westerse standpunten. Bijna de helft van de 35 landen die zich onthielden in een VN-resolutie die de Russische invasie van Oekraïne veroordeelde, waren Afrikaans.¹⁴ De meeste Afrikaanse landen geloven in een multipolaire orde waarin verschillende machten strijden om invloed, en ze verkiezen eerder te navigeren tussen het Westen, China en andere (opkomende) machten dan partij te kiezen. Dat geldt ook voor de AU, die de voorbije jaren strategische partnerschappen heeft gesloten met China, Rusland, India, Brazilië, Turkije, Japan, en andere globale spelers. De AU probeert van zoveel mogelijk walletjes mee te eten en vermijdt het innemen van standpunten in geopolitieke conflicten. Op die manier slaagt Afrika erin om haar eigen prioriteiten scherper te stellen en zoekt op basis daarvan partnerschappen, met een focus op economische ontwikkeling en veiligheid. Deze ontwikkelingen brengen ook nieuwe uitdagingen met zich mee voor de stabili-

¹³ African Union Commission. (2015). [Agenda 2063 The Africa We Want](#).

¹⁴ Berwouts, K. (2022, 9 mei). [Waarom Afrikaanse landen zich liever niet bemoeien met de oorlog van Rusland](#). MO* Magazine. en Danish Institute for International Studies. (2023, 15 november). [How African states voted on Russia's war in Ukraine at the United Nations – and what it means for the West](#). DIIS.

teit van het continent: Rusland verleent militaire en andere gerelateerde steun aan sommige autocratische regimes (e.g., Burkina Faso, Mali, Niger en de Centraal Afrikaanse Republiek) terwijl ook Turkije en China wapens verkopen aan landen waar de EU en de VS niet aan willen leveren. Europa blijft de grootste handelspartner van Afrika, maar haar invloed lijkt tanend ten opzichte van onder meer China en kleinere landen zoals de Verenigde Arabische Emiraten (VAE), die respectievelijk vanuit hun tweede en vijfde posities snel terrein winnen. De verhoogde geopolitieke complexiteit vereist een grondigere kennis en expertise van de Afrikaanse politieke economie binnen de Vlaamse overheid om deze dynamieken vakkundig te analyseren. Voor Vlaanderen biedt dit zowel kansen als uitdagingen. Door actiever deel te nemen aan het “Team Europe”-verhaal en nauwere contacten met EU-delegaties te onderhouden, kan Vlaanderen, samen met FIT, mogelijke schaalvoordelen benutten en complementair samenwerken met EU-partners binnen Afrika.

Een breed gedeelde perceptie van een EU-beleid met twee maten en gewichten - De EU wordt in Afrika vaak gelijkgeschakeld met Frankrijk en enkele andere koloniale machten uit het verleden. Dit verklaart de perceptie van de EU als “betuttelen, te veel beloven en te weinig waarmaken”. Nochtans heeft het leeuwendeel van de EU-lidstaten (zo’n 20 landen) nooit een koloniaal verleden gehad in Afrika. Veel “recentere” EU-lidstaten, waaronder de Baltische staten, hebben zelden of nooit historische betrekkingen gehad met Afrika maar etaleren nu wel hun belangstelling, onder meer via nationale Afrikastrategieën. De indruk leeft ook in delen van Afrika dat de EU zijn eigen maatschappijmodel en waardenkader wil opleggen aan Afrika en de rest van de wereld, met betrekking tot de rol van de rechtsstaat, duurzaamheid, goed bestuur, vrouwenrechten, LGBTQI+, en andere ethische thema’s, terwijl de EU hier rond zelf verdeeld is en vaak dubbele standaarden hanteert. Ook de Green Deal ligt gevoelig bij Afrikaanse beleidsmakers omdat de vrees leeft dat dit een negatieve impact kan hebben op de economische ontwikkeling van het continent. Steeds meer landen in Afrika weigeren om nog langer de door de EU gepromote internationale orde te onderschrijven in internationale verdragen en krijgen hierbij de volle steun van Rusland, China en andere globale spelers. De AU, de REC’s en diverse landen proberen vooruitgang te boeken op het gebied van politieke governance en delen de-facto de kernaspecten van de Europese agenda inzake waarden. Lokale besturen en actoren uit het maatschappelijk middenveld ijveren ook -zelfs in autocratische staten- voor meer inspraak, transparantie en verantwoording inzake de besteding van publieke middelen. De vraag naar sociale en fiscale rechtvaardigheid leeft in vele plekken. Zoals andere externe spelers zullen ook de Vlaamse actoren behoedzaam moeten optreden in Afrika om deze gevoelige en complexe materie te navigeren. Maar ook op het vlak van bestuurlijke aangelegenheden (“governance”) en waardenagenda’s is een “match” mogelijk tussen de meeste Afrikaanse landen en Vlaanderen. Bovendien toont de ervaring aan dat inzetten op inclusieve ontwikkeling een goede manier is om de legitimiteit en geloofwaardigheid van de EU, EU-lidstaten en de regio’s te versterken. Daarom is het ook van belang dat Vlaanderen ten volle EU-processen onderschrijft die gericht zijn op inclusieve ontwikkeling, zoals de Team Europe initiatieven.

BOX 3: GLOBAL GATEWAY

De Global Gateway voorziet EUR 150 miljard voor grootschalige projecten in Afrika, en wordt door velen gezien als een Europees antwoord op het grootschalige Chinese Belt and Road Initiatief. De reactie vanuit de AU, Afrikaanse overheden, civiele maatschappij en lokale besturen is tot zoverre eerder lauw. Veel zal afhangen van hoe dit investeringsprogramma in de praktijk wordt uitgerold: het wordt momenteel nog te veel gezien als een verzameling van verschillende bestaande projecten zonder een duidelijke politieke dialoog en met onvoldoende aansluiting bij andere Europese agenda's.¹⁵ Volgens de EU moet de programmatie van de investeringen gebeuren met alle betrokken actoren, met respect voor regels van goed bestuur en met oog voor directe voordelen voor de lokale bevolking. Die aanpak moet ervoor zorgen -volgens de EU- dat de Global Gateway een meerwaarde heeft ten opzichte van wat andere grote actoren doen op het continent met (vaak veel grotere) investeringsfondsen. Ook op dit domein kan Vlaanderen zich strategisch positioneren, want Global Gateway is niet alleen een verhaal van grote financiële instellingen maar ook van strategische partners die de middelen kunnen helpen omzetten in tastbare ontwikkelingsresultaten met de branding "Europa" in de brede zin van het woord, inclusief de regio's.

Hoewel de Global Gateway mogelijkheden biedt voor Vlaamse bedrijven om – veelal als onderdeel van een consortium – deel te nemen, lijken Vlaamse kmo's er tot op heden weinig gebruik van te maken. Dit komt voornamelijk doordat de toegang tot het programma vaak als een uitdaging wordt ervaren. FIT ondersteunt Vlaamse bedrijven die willen deelnemen aan een Global Gateway project.¹⁶ Een veelgehoorde kritiek op de Global Gateway is het gebrek aan transparantie, aangezien er weinig gegevens beschikbaar zijn over de betrokken bedrijven en acties. Hoewel de private sector een integraal onderdeel uitmaakt van de Global Gateway, blijkt het aantrekken ervan toch een aanzienlijke uitdaging te zijn, onder andere door de lange en moeilijke aanbestedingsprocedures, zelfs voor kleine projecten.¹⁷

Digitalisering is een van de prioriteiten binnen de Global Gateway. Recent is bijvoorbeeld het *Smart Africa*-partnerschap toegevoegd, dat de uitvoering van een Afrikaanse data governance en e-governance ondersteunt.¹⁸ De private sector wordt actief betrokken bij de aanpak van digitalisering binnen de Global Gateway, onder meer via een adviesgroep, met bedrijven zoals Nokia en Orange, en andere overlegstructuren.¹⁹ Deze overlegstructuren kunnen mogelijks ook een toegangspoort zijn voor de Vlaamse digitale sector om mee te wegen op de Global Gateway-aanpak.

Een Vlaams Afrikabeleid binnen een gewijzigde geopolitieke realiteit - De fundamentele verschuiving van een bijna-exclusieve relatie van Europa met Afrika naar een transactionele relatie met meer spelers en meer manoeuvreerruimte voor Afrika, is een geopolitieke realiteit waarbinnen het toekomstig Vlaamse Afrikabeleid zich zal moeten bewegen. De verwachting is dat de Europees-Afrikaanse relaties meer gedreven zullen worden door wederzijdse belangen en minder door historische of ideologische banden. Vlaamse bedrijven, kennisinstellingen, en middenveldorganisaties uit een klein Europees land met een beperkte geopolitieke invloed en slagkracht hebben

¹⁵ Bilal, S., & Teevan, C. (2024). [Global Gateway: Where now and where to next?](#)

¹⁶ Vlaams Parlement. (2024). Vraag om uitleg van Karl Vanlouwe aan Jan Jambon, minister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Buitenlandse Zaken, Cultuur, Digitalisering en Facilitair Management, over de 'Global Gateway'-conferentie van 7 februari 2024. Brussel: Vlaams Parlement.

¹⁷ Bilal, S., & Teevan, C. (2024). [Global Gateway: Where now and where to next?](#)

¹⁸ EC (2024, 3 december). International Partnerships. [Global Gateway: EU and Smart Africa strengthen partnership for Africa's digital transformation.](#)

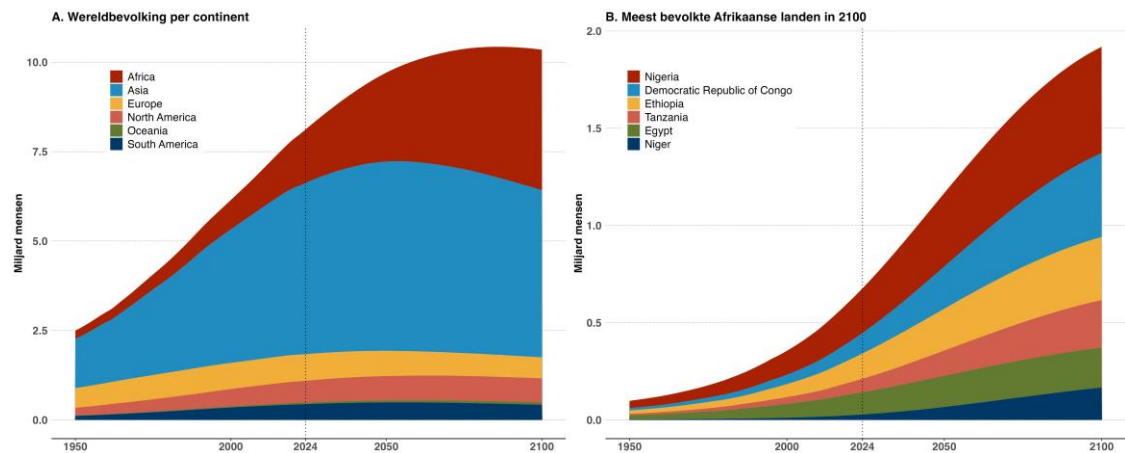
¹⁹ Teevan, C., Domingo, E., & The centre for Africa-Europe relations. (2022). [The Global Gateway and the EU as a digital actor in Africa](#) [Discussion paper]. *The Centre For Africa-Europe Relations*.

wellicht een comparatief voordeel in het navigeren van deze nieuwe complexe realiteit, in vergelijking met hun tegenhangers uit grotere Europese landen.

3.2.3 Sociaal, milieu en duurzame ontwikkeling

De bevolking van Afrika kan meer dan verviervoudigen in de 21e eeuw - Historisch gezien had Afrika steeds een lage bevolkingsdichtheid, maar de situatie verandert snel. Alhoewel de schattingen voortdurend evolueren, wijzen verschillende prognoses op een Afrikaans continent dat tegen 2100 mogelijk bijna 4 miljard inwoners zou tellen, of meer dan één op drie mensen in de wereld. Bijna de helft van alle geboortes over de komende decennia zou in Afrika plaatsvinden. Het aantal Europeanen zou tegen het einde van deze eeuw minder dan 600 miljoen bedragen, of 5.7% van het wereldtotaal (figuur 3.1).

FIGUUR 3.1 Wereldbevolking volgens continent en Afrikaanse landen

Bron: UN & OWID (2024)

De bevolkingsgroei brengt zowel opportuniteiten als uitdagingen met zich mee: een grotere beroepsbevolking kan voor een demografisch “dividend” zorgen indien het aandeel werkenden sterk toeneemt. In 2018 was de mediaanleeftijd in Afrika namelijk 18 jaar, 31 jaar voor Azië en 42 jaar voor Europa.²⁰ Dit heeft grote gevolgen voor de beschikbare beroepsbevolking en de verhouding tussen werkenden en niet-werkenden. In tegenstelling tot andere continenten stellen prognoses dat Afrika’s beroepsbevolking verder zal toenemen na 2050, wat opportuniteiten kan creëren in de globale economie - vooral dan voor de arbeidsintensieve industrie. Maar voldoende en voortgezette tewerkstelling en economische groei genereren is ook een gigantische uitdaging voor Afrikaanse leiders. Zonder deze massale tewerkstelling zal de bevolkingsgroei onvermijdelijk aanleiding geven tot meer armoede en instabiliteit. Europa, inclusief Vlaanderen, heeft er alle belang bij om bij te dragen aan de enorme uitdaging op het vlak van jobcreatie en economische ontwikkeling.

Afrika is een noodzakelijke partner voor migratiemanagement - Hoewel de interne migratie binnen Afrika beduidend groter is dan die naar Europa, is Europa met een geschat aandeel van 27% ook een belangrijke bestemming voor Afrikaanse migranten. Deze Afrika-EU migratie is

²⁰ Lam, D., Leibbrandt, M. & Allen, J. (2019). [The Demography of the Labor Force in Sub-Saharan Africa: Challenges and Opportunities](#). Bonn: GLM|LIC.

hoofdzakelijk legaal en omwille van economische redenen.²¹ Een eenzijdig migratiebeleid is een gevoelig onderwerp: Afrikaanse landen staan bijvoorbeeld weigerachtig tegenover gedwongen terugkeer, en willen meer legale arbeidsmigratiemogelijkheden met een eenvoudigere toegang tot Europa. Europa wijst ODA-budgetten in toenemende mate toe aan migratiebeheer, maar dat wekt heel wat controverse op in Afrika. Het thema blijft een pijnpunt, zowel onderling tussen de verschillende EU-lidstaten als binnen het EU-Afrika partnerschap. Samenwerking tussen de EU en Afrika is nochtans cruciaal voor het bevorderen van ordelijke, veilige en humane migratie, het aanpakken van de oorzaken van gedwongen migratie en het bevorderen van stabiliteit en welvaart in beide regio's.

Vlaamse kennisinstellingen, bedrijven, middenveldorganisaties en lokale besturen hebben kritische expertise voor Afrika's uitdagingen op het vlak van duurzame ontwikkeling -

Ondanks de veelheid aan opportuniteiten blijft Afrika met enorme uitdagingen zitten op het vlak van duurzame ontwikkeling: van toegang tot gezondheidszorg en onderwijs, slechte werkomstandigheden, en de impact van klimaatverandering op landbouw en andere economische sectoren, tot de aftakeling van het milieu en de blootstelling aan lucht-, water- en grondverontreiniging. In veel van die domeinen hebben Vlaamse kennisinstellingen, bedrijven en middenveldorganisaties een internationale reputatie opgebouwd, veelal omdat Vlaanderen met dezelfde problemen worstelt. Zodoende is er Vlaamse expertise die een belangrijke rol kan spelen in de ondersteuning en samenwerking met Afrika. Voor de kennisinstellingen werd in de situatieschets reeds verwezen naar VITO, ITG en IOB, maar ook de verschillende universiteiten, waaronder KU Leuven, UAntwerpen, UGent, en VUB hebben uitgebreide samenwerkingsverbanden met Afrikaanse instellingen. Een aantal van de kerndomeinen waarin er potentieel is voor verdere verdieping van de samenwerking, worden kort besproken in sectie 3.3. Ook middenveldorganisaties en lokale besturen in Vlaanderen en hun partners zijn natuurlijke bondgenoten die een bewezen staat van dienst hebben inzake "peer-to-peer" samenwerking en uitwisselingen over verschillende duurzaamheidsuitdagingen.

3.3 De transitie naar een vernieuwd strategisch kader

Na het analyseren van de bestaande situatie (hoofdstuk 2), de belangenarticulatie van diverse Vlaamse publieke en private actoren (sectie 3.1), stond de vorige sectie stil bij de belangrijkste motieven voor een intensere samenwerking met Afrika (sectie 3.2). In deze sectie van de studie wordt voornamelijk onderzocht hoe een vernieuwd, breed gedragen en geïntegreerd Vlaams beleid dat aansluit bij de Afrikaanse dynamieken, noden en verwachtingen kan worden vormgegeven. Zoals eerder aangegeven volstaat het niet om een nieuwe Afrikastrategie van hogerhand te "decreteren". Deze moet door de diverse actoren zelf gedragen en vormgegeven worden via een duidelijk afgelijnd proces met concrete doelstellingen, mijlpalen en een proactieve facilitatie. Deze studie helpt daarbij door een **aantal aanbevelingen te presenteren** rond sleutelaspecten van een vernieuwd Afrika beleid zoals: (i) de fundamentele doelstellingen van het toekomstig Vlaamse Afrikabeleid; (ii) de onderliggende principes voor de uitvoering; en (iii) mogelijke resultaten. Vervolgens worden mogelijke volgende stappen in het proces voorgesteld in de vorm van een tienstappenplan.

²¹ Friends of Europe & Mo Ibrahim Foundation (2022). [Africa and Europe: Facts and Figures on African Migrations. Brussels: Friends of Europe.](#)

De EU-Afrika samenwerking, inclusief opeenvolgende EU-Afrika strategieën, alsook de Afrikastrategieën van 14 Europese landen en regio's zijn een inspiratiebron voor mogelijke lessen voor Vlaanderen. Onderstaande sectie 3.3.1 gaat hier dieper op in.

3.3.1 Lessen uit het Afrikabeleid van EU en lidstaten/regio's

a. De EU-AU relatie

De EU richt zich expliciet meer op Afrika vanuit wijzigende beleidslogica's - In 2006 lanceerden de EU en de AU de *Joint Africa-EU Strategy (JAES)*, de eerste alomvattende gezamenlijke continent-tot-continent strategie. AU-EU institutionele overlegmechanismes werden in het leven geroepen waaronder driejaarlijkse toppen van staatshoofden, opvolgingsbijeenkomsten op het niveau van de ministers van Buitenlandse Zaken, regelmatige meetings tussen de AU en EU Commissies en parlementaire bijeenkomsten tussen het pan-Afrikaanse en Europese Parlement (figuur 3.2). De Juncker Commissie lanceerde in 2018 de *New Alliance for Sustainable Development and Jobs*, dat gericht was op het stimuleren van strategische investeringen in Afrika. Bij de start van Von der Leyens "geopolitieke commissie", lanceerde de EU begin 2020 een nieuwe EU-strategie met Afrika. In deze strategie stelt de EU duidelijk 5 prioriteiten voor de samenwerking met Afrika: groene transitie en energie; digitale transformatie; duurzame groei en jobs; vrede, veiligheid en governance.²² De strategie stelt een geïntegreerde aanpak voor om de huidige Afrikaanse uitdagingen aan te pakken via samenwerking op het vlak van veiligheid, multilaterale allianties en diplomatieke netwerken, humanitaire hulp en sectorale ontwikkelingssamenwerking. Door de COVID crisis en het ontbreken van een AU antwoord op de EU voorstellen bleef deze strategie grotendeels dode letter. De EU werkt aan een geïntegreerde aanpak naar Afrika, maar Afrika heeft nog geen aanpak naar de EU toe. De zesde AU-EU Top in Brussel in 2022 leverde de *Joint Vision for 2030*,²³ met daarin bijzondere aandacht voor de Global Gateway, het antwoord van de EU op het Chinese Belt and Road Initiative (BRI). De Global Gateway beoogt EUR 300 miljard in investeringen te mobiliseren, waarvan EUR 150 miljard in Afrika. Op dit moment bevinden de EU-AU relaties zich in troebel water, mede ten gevolge van meningsverschillen rond de oorlogen in Oekraïne en Palestina, het migratiethema en de Green Deal en klimaatagenda. In de jongste jaren werd het steeds moeilijker om de structurele dialoog op het niveau van staatshoofden, ministers van Buitenlandse Zaken, AU-EU Commissies en parlementen te organiseren. Het valt af te wachten of er voldoende politieke tractie is tussen beide continenten om in 2025 de zevende AU-EU Top in Afrika te organiseren.

Ondertussen wordt er met wisselend succes wel verder ingezet op de uitvoering van de Global Gateway en de ondersteuning van regionale initiatieven in conflictgevoelige regio's. De Hoorn van Afrika was in het verleden een goed voorbeeld van hoe de EU haar instrumenten kon inzetten voor een geïntegreerde aanpak die diplomatie, ontwikkeling, handel en veiligheid samenbracht. Dat gebeurde onder meer door de speciale vertegenwoordiger van de EU, maar ook via de NDICI-Global Europe, inclusief garanties van het Europese Fonds voor Duurzame Ontwikkeling en de aangemoedigde private sector investeringen, de Europese Vredesfaciliteit, en het gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid.²⁴ Ondertussen is de politieke invloed van de EU in de Hoorn van Afrika, als gevolg van regionale en geopolitieke ontwikkelingen, terug aan het afnemen.

²² EC. (2020). [Towards a comprehensive Strategy with Africa](#). Brussels: European Commission.

²³ Sabourin et al., unpublished.

²⁴ Idem.

FIGUUR 3.2 Overzicht topbijeenkomsten AU-EU

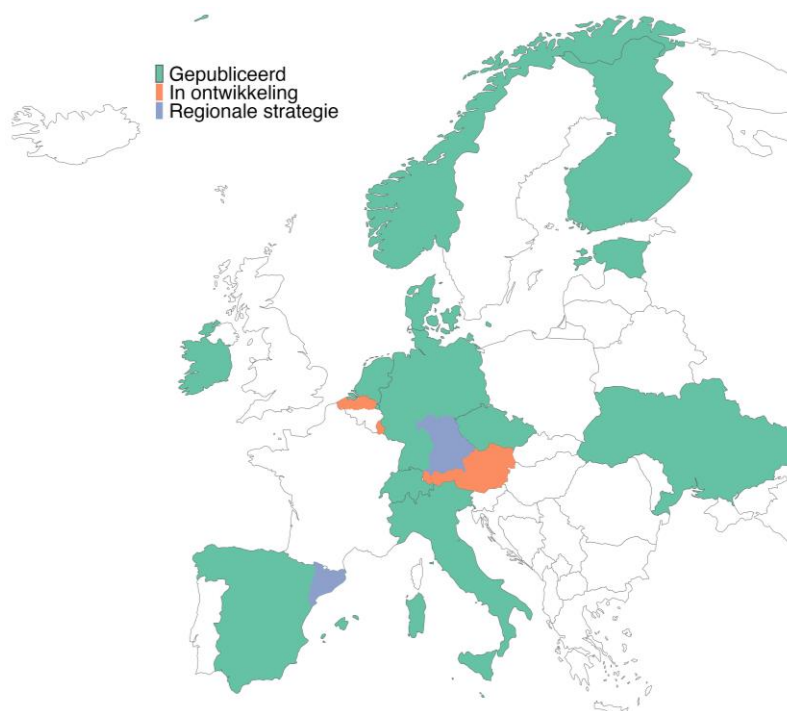
In een context van wijzigende machtsrelaties is de Afrikaanse keuzevrijheid en assertiviteit toegenomen, en treedt Afrika ook meer eendrachtig op met gemeenschappelijke Afrikaanse standpunten op mondiale fora.²⁵ Voor de EU impliceert dit onvermijdelijk dat het meer zal moeten investeren in een partnerschap dat niet langer gebaseerd is op een “donor-ontvanger” afhankelijkheidsrelatie maar op gelijkwaardigheid en gezamenlijke belangen.

b. Afrikabeleid van andere EU-lidstaten en regio's

In de jongste jaren is de belangstelling voor Afrika sterk toegenomen in tal van EU-lidstaten en regio's. **Sinds 2019 ontwikkelen steeds meer Europese landen hun eigen Afrikastrategie**, zoals [Ierland \(2019\)](#), [Italië \(2020\)](#), [Duitsland \(2019; 2023\)](#), [Malta \(2020\)](#), [Spanje \(2019; 2023\)](#), [Denemarken \(2021; 2024\)](#), [Finland \(2021\)](#), [Zwitserland \(2021\)](#), [Estland \(2021\)](#), [Tsjechië \(2022\)](#), [Nederland \(2023\)](#), [Noorwegen \(2024\)](#) (figuur 3.2). Daarnaast bereiden Luxemburg, Oostenrijk en Zweden een Afrikastrategie voor. Verder zijn er ook enkele Europese regionale overheden die een Afrikastrategie hebben ontwikkeld (e.g., [Catalonië \(2020\)](#) en [Beieren \(2021\)](#)). Deze strategieën hebben een aantal overeenkomsten en verschillen die relevante lessen opleveren op het vlak van de ontwikkeling en de inhoud van een Vlaamse Afrikastrategie. De specifieke thematische en geografische focuspunten van de bovengenoemde strategieën zijn te vinden in Annex I.

²⁵ Tadesse Shiferaw, L. & Di Ciommo, M. (2023). *Trouble in paradise: The EU-Africa partnership in a geopolitical context*. Maastricht: ECDPM.

FIGUUR 3.3 Afrikastrategieën in Europa

De meeste strategieën hebben een brede, domeinoverstijgende benadering die verder gaat dan de klassieke ontwikkelingssamenwerking - Ze zijn een stuk ruimer met een alomvattende en gezamenlijke aanpak van de hele regering en integreren een breed spectrum van politieke, economische en culturele dimensies van de relatie met Afrika. De vaak voorkomende prioriteiten en transversale thema's reflecteren deze bredere aanpak: deze gaan van het bevorderen van vrede en veiligheid, duurzame groei, migratie en versterking van de rechtsstaat en democratie, tot handel en investeringen, digitalisering en toerisme. Omdat deze brede aanpak de betrokkenheid van meerdere regeringsdepartementen vereist gaan de meeste landen voor een “whole-of-government” geïntegreerde strategie. Het departement voor buitenlandse zaken faciliteert en stuurt meestal de strategie en beoogt daarbij nauw samen te werken met andere departementen en ministeries die actief participeren en co-eigenaarschap hebben over de strategie.

Zowel een landselectie als een “whole of Africa” aanpak zijn populair - De belangrijkste selectiecriteria voor Afrikaanse landen zijn *historische banden*, *nabijheid* (samenwerking kan bijdragen aan vrede en veiligheid in Europa en is relevant voor migratiebeheer), en *wederzijdse economische opportuniteiten* die aansluiting vinden bij de expertise van een EU-lidstaat en Afrikaanse noden en ambities. Sommige strategieën delen Noord- en Sub-Sahara Afrika op wat in zekere mate indruist tegen de wens van de AU om Afrika als een ondeelbaar continent te beschouwen. Zo heeft Zwitserland twee afzonderlijke strategieën (Sub-Sahara en Midden-Oosten/Noord-Afrika). Spanje richtte zich bij de eerste Afrikastrategie uit 2019 uitsluitend op Sub-Sahara Afrika, maar nam Noord-Afrika wel op bij een vernieuwde strategie in 2023. Grotere EU-lidstaten met omvangrijke diplomatieke vertegenwoordigingen in Afrika hebben vaak de middelen om hun strategische focus breed over verschillende geografische gebieden te spreiden. Kleinere landen daarentegen kiezen voor een meer gerichte aanpak, waarbij zij zich voornamelijk richten op landen waarmee al diplomatieke betrekkingen bestaan of waar ze potentieel interessante samenwerkingen mogelijk achten. Landen als Nederland en Denemarken richten zich in hun strategie op het hele Afrikaanse

continent, maar kiezen uiteindelijk toch voor een aantal specifieke concentratielanden op basis van hun thematische en sectorale expertise en belangen en de reeds bestaande aanwezigheid van diplomatieke vertegenwoordigingen. Gelijkaardige afwegingen dringen zich op voor Vlaanderen. Het voordeel van de aanpak van Nederland en Denemarken is dat de overkoepelende strategie relevant blijft ook in het geval de selectie van prioritaire landen zou wijzigen.

Regionale samenwerking en integratie staan centraal in alle Afrikastrategieën - Alle strategieën omvatten samenwerking met de AU en Afrikaanse regionale organisaties (e.g., ECOWAS en SADC). Regionale integratie wordt in het bijzonder ondersteund daar waar een grensoverschrijdende aanpak nodig is voor vrede en veiligheid, en de bevordering van handelsrelaties (e.g., AfCFTA). Sommige landen hebben formele overeenkomsten of memoranda van overeenstemming met regionale organisaties. Ook kleinere landen benadrukken regelmatig het belang van Afrikaanse regionale organisaties als onderdeel van hun strategie. Hoewel er niet altijd concrete actieplannen worden ontwikkeld met betrekking tot deze organisaties, die vaak nog onvoldoende sterk zijn, worden ze erkend als potentieel belangrijke actoren die nu en in de toekomst niet genegeerd mogen worden.²⁶ De Oost Afrikaanse Gemeenschap (EAC) en de Economische Gemeenschap van West Afrikaanse Staten (ECOWAS) worden aanzien als de best geïntegreerde economische gemeenschappen in Afrika,²⁷ hoewel ECOWAS met de exit van Burkina Faso, Mali en Niger in januari 2025 een grote terugslag zal moeten verwerken.

Samenwerking met de EU wordt benadrukt, maar concrete details zijn beperkt - Alle strategieën onderschrijven het belang van de samenwerking met de EU voor politieke dialoog en het versterken van het gezamenlijke Europese optreden in prioritaire sectorale en thematische domeinen. Ze vernoemen gezamenlijke initiatieven en collectieve acties met andere lidstaten, zoals Team Europe en Global Gateway, maar details zijn beperkt. Malta en Finland benadrukken kansen voor actoren uit partnerlanden in EU-gefinancierde projecten. Ook Nederland en Denemarken focussen sterk op samenwerking en beleidscoherentie op Europees niveau.

Middelen worden niet duidelijk vermeld - Geen enkele strategie vermeldt duidelijk de (financiële) middelen die noodzakelijk of beschikbaar zijn voor een succesvolle uitvoering van de strategie. Sommige strategieën verwijzen naar, onder andere, ODA, het bevorderen van private investeringen en technische ondersteuning. Italië vermeldt wel specifieke bedragen voor het EU-noodfonds en het Africa Fund. Spanje en Nederland benadrukken het belang van hun private sector in Afrika om op die manier de noodzakelijke middelen te genereren ter vervanging van publieke budgetten. De implementatie van actiepunten uit de strategieën wordt in de meeste landen voornamelijk gefinancierd met de budgetten van de bevoegde ministeries en departementen.

Monitoring maakt een integraal deel uit van de meeste strategieën - De meeste strategieën verwijzen naar een monitoringsproces waarbij op zijn minst een interministerieel of interdepartementaal monitoringsproces wordt ingevoerd. Sommige hebben gedetailleerde monitoringsprocessen, zoals Duitsland, dat toezicht houdt op de implementatie van het beleid om de SDG's te bereiken. Finland vereist dat elk ministerie een actieplan opstelt, terwijl Spanje de ambassades gebruikt als aanspreekpunt met aanvullende coördinatiemechanismen en jaarlijkse rapporteringen.

²⁶ ECDPM (2020). [Rewiring support to African continental and regional organisations](#). Discussion paper No268. PEDRO

²⁷ ALG (2024). [African Regional Economic Communities: what they are and why they matter](#)

Innovatieve instrumenten en acties van verschillend ambitieniveau - Afhankelijk van de beschikbare middelen en capaciteiten ontwikkelen Europese landen en regio's een brede waaier van initiatieven. Een deel van de initiatieven kan beschouwd worden als een voortzetting van het bestaand beleid, maar andere initiatieven zijn nieuw voor de betrokken landen. Tabel 3.1 zet een aantal nieuwere, innovatieve initiatieven op een rij volgens een inschatting van het ambitieniveau, met telkens een vermelding van de landen die hierop inzetten.

TABEL 3.1 Mogelijke acties op verschillende ambitieniveaus

Actie	Omschrijving	Aansturing, ondersteuning, deelname	Voorbeelden
1. Basisacties			
Afrikagezant	Aanstelling van een "reizende" gezant om diplomatieke, economische en andere belangen te versterken met Afrika in landen waar weinig Vlaamse aanwezigheid is.	DKBUZA en FIT leiden, in samenwerking met andere stakeholders	Estland
Versterken capaciteit diplomatieke missies	Naast uitbreiding van diplomatieke aanwezigheid op het continent, ook het aanbieden van lessen en trainingen aan bestaande diplomatieke netwerken.	DKBUZA, FIT	Ierland, Denemarken, Italië, Spanje, Malta, Finland
Vlottere visaprocedures	Snellere en eenvoudiger visaprocedures voor groeilanden om samenwerking en uitwisseling te stimuleren.	DKBUZA en FOD Buitenlandse Zaken in samenwerking met Belgische ambassades	Nederland
Goedkopere diensten voor export-ondersteuning naar Afrika	Aanbieden van voordelige diensten voor bedrijven die willen exporteren naar Afrika.	FIT, bestaande exportondersteuning	Denemarken, Finland
Structurele ondersteuning middenveld	Directe financiering Afrikaanse middenveldorganisaties m.b.t. duurzame ontwikkeling	DKBUZA, 11.11.11	Nederland
Integratie nieuwe EU-regelgeving	Ondersteunen van Europese en Afrikaanse bedrijven in het integreren van nieuwe EU-wetgeving, zoals m.b.t. zorgplicht.	FIT, VOKA, CBL-ACP	Finland, Denemarken, Nederland, Spanje
Versterken Afrikaanse vertegenwoordiging multilaterale instellingen	Hervormingen en verfijningen promoten van multilaterale organisatie om Afrikaanse vertegenwoordiging en invloed te verbeteren.	DKBUZA i.s.m. bilateraal diplomatiek kanaal	Noorwegen

2. Medium ambitieniveau			
Regionaal innovatiecentrum	Uitbouw van innovatiecentrum om ondernemerschap en startups te ondersteunen in samenwerking met Vlaamse bedrijven	WEWIS, en gespecialiseerde organisaties triple helix model	Denemarken
Partnerschappen met Afrikaanse landen i.v.m. digitalisatie, klimaatadaptatie en groene transitie	Samenwerking gericht op versterking van digitale infrastructuur, en aanpak van klimaatuitdagingen door kennisuitwisseling, investeringen en gezamenlijke projecten.	DKBUZA, specifieke departementen (afhankelijke van thema), kennisinstellingen, en relevante bedrijven	Nederland, Denemarken, Noorwegen, Spanje, Estland
Verhoogde uitwisseling studenten en universitaire samenwerking	Uitwisselingsprogramma's, gezamenlijke onderzoeksprojecten (ook via EU) en academische partnerschappen	VLIR-UOS, kennisinstellingen	Denemarken, Noorwegen, Tsjechië, Duitsland, Spanje, Finland
3. Hoog ambitieniveau			
Nieuwe diplomatieke vertegenwoordigingen en regionale hubs	Uitbreiding van diplomatieke vertegenwoordiging in nieuwe regio's/landen en oprichting van regionale hubs om samenwerking, economische relaties en politieke connecties te versterken.	DKBUZA, FIT	Denemarken, Ierland, Italië, Malta
Nieuwe export & investering fondsen samenwerking Afrika	Oprichting van fondsen ter bevordering van handel, investeringen en economische samenwerking met Afrikaanse landen.	FIT, bestaande export-ondersteuning, DKBUZA en FIT zijn actief in het kader van het interfederale FINEXPO-overleg	Denemarken, Finland
Investering en versterkte integratie Team Europe en Global Gateway	Ondersteuning van kennisinstellingen, bedrijven, en middenveld voor kennisopbouw en te netwerken voor deelname aan Europese programma's	FIT, VOKA, kennisinstellingen, 11.11.11	Denemarken, Ierland, Nederland, Finland
Investeren in duurzame waardeketens met intensieve samenwerking tussen bedrijven	Bijvoorbeeld door (1) verfijning speerpuntcluster model voor betere afstemming op Afrikaanse markt of, (2) opzetten van gerichte fondsen (development funds) voor thematische acties	FIT, WEWIS, bedrijven, eventueel met focus op kmo's	Nederland, Denemarken

3.3.2 Aanbevelingen voor een vernieuwd Vlaams Afrikabeleid

Een verscheidenheid aan Vlaamse actoren en Afrikaanse contacten in België werden bevroegd over de mogelijke doelstellingen van een toekomstig Afrikabeleid. Die veelheid aan visies werden aangevuld met recente analyses uit relevante studies en expertise van kenniscentra. Uit al deze bijdragen is een keuzepalet tot stand gekomen dat verdere uitdieping vergt in dialoog met de betrokken actoren langs Vlaamse en Afrikaanse kant en met de noodzakelijke politieke sturing. Deze studie heeft niet het mandaat om concrete doelstellingen te definiëren voor de Vlaamse overheid of andere actoren, maar eerder om een aantal brede actieterreinen te suggereren die tot inspiratie kunnen dienen voor het toekomstig Vlaams Afrikabeleid.

BOX 4: OVERZICHT AANBEVELINGEN

1. **Er is een strategische opportuniteit voor een vernieuwd beleidskader voor de samenwerking van Vlaanderen met Afrika, samengebracht in een volwaardige Vlaamse Afrikastrategie.**
2. **Een Afrikastrategie zou bij voorkeur gedragen worden door politieke en institutionele engagementen en een wederzijdse resultaatsverbintenis.**
 - Politieke ambitie: Ontwikkel een geïntegreerd en coherent beleid naar Afrika toe
 - Institutionele ambitie: Vlaanderen kan inzetten op dialoog en samenwerking tussen alle betrokken actoren
 - Streven naar gezamenlijke resultaten: Betrokken actoren streven naar concrete en wederzijds voordelige resultaten
3. **Vlaanderen kan de middelen strategischer inzetten, waarbij eigen expertise, het afbakenen van prioriteiten, en een aangepast instrumentarium van strategisch belang zijn.**
 - Van hulp-gedreven Noord-Zuid relaties naar volwaardige partnerschappen
 - Een duidelijke keuze voor Afrikaanse groeisectoren met Vlaamse expertise
 - Strategische afweging van focuslanden
 - Werken aan aangepast instrumentarium vanuit een langetermijnperspectief
 - Verhogen van de opportuniteiten voor Vlaamse kmo's in Afrikaanse groeisectoren
4. **Vlaanderen kan een meer proactieve diplomatieke rol opnemen binnen Europa en Afrika, en de aandacht voor complementariteit en coherentie verder versterken.**
 - Intensievere samenwerking met andere Europese regio's of landen
 - Complementariteit en coherentie met andere beleidsniveaus
 - Duidelijke afbakening prioriteiten draagt bij aan profilering Vlaams aanbod aan Afrika
5. **Vlaanderen kan prioriteit geven aan inclusieve samenwerkingsvormen die ook bijdragen aan duurzame ontwikkeling.**
 - "Whole-of-government" aanpak als uitgangspunt, "whole-of-society" waar haalbaar en relevant
 - Inspelen op nieuw regelgevend kader m.b.t. bedrijven en mensenrechten
 - De multilaterale instellingen als hefboom

Het uitgangspunt is dat er dringend nood is aan een strategisch Afrikabeleid dat individuele beleidsdomeinen overstijgt, maar wel verder bouwt op de bestaande beleidslijnen en diverse acties van de Vlaamse actoren die actief zijn in Afrika en dat complementariteit nastreeft met de federale en Europese niveaus. Hieronder worden vijf aanbevelingen geformuleerd die verschillende facetten van het toekomstig Afrikabeleid kunnen inspireren.

Aanbeveling 1 - Er is een strategische opportuniteit voor een vernieuwd beleidskader voor de samenwerking van Vlaanderen met Afrika, samengebracht in een volwaardige Vlaamse Afrikastrategie.

Een breed gedragen Afrikastrategie biedt een opportuniteit om de meerwaarde van de samenwerking tussen Vlaanderen en Afrika in de verf te zetten en scherp te zetten. De studie stelt vast dat de groeiende interesse voor Afrika vanuit het bedrijfsleven en het middenveld zich onvoldoende vertaalt in een versterkt Vlaams politiek engagement. Het ontbreken van een breed politiek draagvlak en een ondersteunend beleidskader leidt volgens verschillende actoren tot een gebrek aan sturing, coördinatie, informatie-uitwisseling en coherentie. De uitwerking van een dergelijk beleidskader vereist een aantal essentiële en concrete aandachtspunten die verder worden uitgewerkt in het tienstappenplan (sectie 3.3.3).

Aanbeveling 2 - Een Afrikastrategie zou bij voorkeur gedragen worden door politieke en institutionele engagementen en een wederzijdse resultaatsverbintenis.

Uit de studie komen tal van argumenten voor een vernieuwd en sterk Vlaams engagement met Afrika naar voren. Om dit te verwezenlijken zijn er politieke en institutionele ambities nodig, gekoppeld met een streven naar gezamenlijke resultaten:

- a. **Politieke ambitie** - Vlaanderen kan zich engageren om, in lijn met haar regeerakkoord 2024-2029, om een geïntegreerd en coherent beleid naar Afrika toe te ontwikkelen, gericht op het verruimen en verdiepen van de samenwerking met Vlaamse en Afrikaanse partners op diverse niveaus en in alle relevante domeinen waarin wederzijdse belangen en gedeelde prioriteiten bestaan, in een geest van evenwaardigheid, reciprociteit en het benutten van comparatieve voordelen. Deze kwalitatieve sprong voorwaarts heeft als doel het Vlaams buitenlands beleid “*fit for purpose*” te maken in het licht van de nieuwe geopolitieke realiteiten, de blijvende behoefte van internationale solidariteit en het bevorderen van de eigen belangen en prioriteiten van Vlaanderen als dynamische regio met een open blik op de wereld.
- b. **Institutionele ambitie** - Om het politieke engagement vorm te geven, kan Vlaanderen inzetten op dialoog en samenwerking tussen alle betrokken actoren. Er is een opportuniteit om een aangepast beleidsinstrumentarium te voorzien, samen met de noodzakelijke institutionele mechanismen, kennis, capaciteiten en middelen.
- c. **Streven naar gezamenlijke resultaten** - De Afrikastrategie moet gebaseerd zijn op wederzijdse verbintenissen, waarbij zowel Vlaanderen als Afrikaanse partners concrete resultaten nastreven die bijdragen aan gedeelde welvaart en duurzame ontwikkeling.

Aanbeveling 3 - Vlaanderen kan de middelen strategischer inzetten, waarbij eigen expertise, het afbakenen van prioriteiten, en een aangepast instrumentarium van strategisch belang zijn.

a. Van hulp-gedreven Noord-Zuid relaties naar volwaardige partnerschappen met aandacht voor opportuniteiten en wederzijdse belangen

Om aan de verwachtingen van Afrikaanse beleidsmakers en economische operatoren te voldoen is er nood aan een omvattende Afrikastrategie, die niet enkel vertrekt vanuit een probleem-gestuurde benadering van Afrika, maar ook oog heeft voor opportuniteiten en wederzijdse belangen. Ontwikkelingssamenwerking blijft een belangrijke plaats innemen om bij te dragen aan de enorme uitdagingen op het vlak van duurzame ontwikkeling. Hulp is echter niet langer het uitgangspunt van de samenwerking maar veeleer een gelijkwaardig onderdeel naast andere vormen van samenwerking op handelsvlak, wederzijdse kennisuitwisseling, diplomatie en culturele uitwisseling. Daarbij is er, naast aandacht voor globale publieke goederen, ruimte voor wederzijdse belangen en noden van beide partners. De mix en integratie van de verschillende samenwerkingsvormen dient aangepast te worden aan de socio-economische situatie in een partnerland. De component ontwikkelingssamenwerking dient meer in te spelen op -, en synergiën te zoeken met bestaande Vlaamse expertisedomeinen en -actoren, zonder dat dit ten koste gaat van de coherentie van de acties in het partnerland, of leidt tot een sterke instrumentalisatie van ontwikkelingssamenwerking. Deze elementen liggen in grote mate in het verlengde van de oriëntatie van de meer recente initiatieven van DKBZA in Afrika.

b. Een duidelijke keuze voor Afrikaanse groeisectoren waar Vlaamse expertise een meerwaarde biedt

Deze studie²⁸ identificeert minstens een zevental Afrikaanse groeisectoren waarin Vlaamse bedrijven en kennisinstellingen kritische expertise kunnen aanleveren en die beantwoorden aan Afrikaanse prioriteiten en troeven: *essentiële grondstoffen, groene energie, klimaatadaptatie, circulariteit, gezondheidszorg en digitalisering, voedselverwerking en logistiek*. Vlaamse expertise kan worden ingezet om bij te dragen aan de ontwikkeling van deze sectoren en tegelijkertijd economische kansen te creëren voor Vlaamse en Afrikaanse bedrijven.²⁹

Groene energie: Onvoldoende investeringen in energie-infrastructuur en een groeiende bevolking houden Afrikaanse energieschaarste in stand in grote delen van het continent. Een inhaalbeweging wordt echter op gang getrokken. Projecties³⁰ schatten dat de investeringen in groene energie minstens zullen verdubbelen tegen 2030. Vlaamse bedrijven en kennisinstellingen hebben expertise en ervaring met de bouw en het onderhoud van duurzame energie infrastructuur, waaronder windmolens, zonnepanelen, en bijbehorende technologie. Omgekeerd heeft Vlaanderen nood aan groene waterstof en andere duurzame energiebronnen in haar energie-intensieve industrie, zoals de petrochemie sector in Antwerpen. Door het gebrek aan ruimte voor grootschalige zon- en windenergie moet een groot deel hiervan geïmporteerd worden. Vlaanderen is betrokken

²⁸ Een meer omvattende analyse die toelaat om alle relevante sectoren te identificeren en te selecteren volgens een robuust analysekader, vergt bijkomend studiewerk.

²⁹ Deze lijst focust zich op de 5 meest prominente groeisectoren. Veelbelovende andere sectoren zijn afvalverwerking, recyclage en de circulaire economie, en waterbeheer-en sanering.

³⁰ [Financing clean energy in Africa – analysis - IEA](#). (2023, 1 september). IEA.

bij initiatieven in onder meer Namibië, Egypte en Marokko die zowel voor de betrokken landen als Vlaanderen win-winsituatie kunnen opleveren.

Klimaatadaptatie: Klimaatverandering heeft een disproportionele impact op Afrika, zowel op de voedselvoorziening, als het overstromingsgevaar in kustgebieden, en de hittestress in de groeiende steden. Vlaamse instellingen en bedrijven hebben kritische expertise die kan ingezet worden op het vlak van de blauwe economie” (e.g., baggerwerken in kustgebieden), het klimaatbestendig maken van gewassen, alsook in klimaatbestendigheid van stadsontwikkeling.

Circulariteit: Een derde gerelateerde problematiek vormt de groeiende Afrikaanse afvaluitdaging en de internationale aandacht voor een meer circulaire economie. Dit vergt investeringen in technologie, de uitbouw van aangepaste bedrijfsmodellen en voldoende maatschappelijk draagvlak. Vlaamse kennisinstellingen en bedrijven (e.g., Umicore) hebben relevante expertise om Afrikaanse instellingen te ondersteunen bij afvalbeheer, recyclage en hergebruik van materialen.

Gezondheidszorg: Afrikaanse gezondheidssystemen zijn volop in ontwikkeling, wat kansen biedt voor Vlaamse bedrijven en kennisinstellingen. Vlaanderen heeft sterke troeven in de vaccinatie-technologie, medische biotechnologie en eHealth en medische technologieën. Vooral na de COVID-19 pandemie zijn diverse Afrikaanse landen geïnteresseerd om hun eigen vaccinatie-productiecapaciteit uit te bouwen.

Digitalisering: Daarnaast zijn Afrikaanse startups en tech-hubs hotspots van innovatie. Steden zoals Lagos, bekend als de “Silicon Lagoon” en Nairobi, als “Silicon Savannah” staan centraal in deze digitale revolutie. De Afrikaanse digitale economie wordt tegen 2030 geschat op een waarde van 180 miljard dollar, wat een snelgroeiende markt vormt waar ook Vlaamse bedrijven in digitale technologie op kunnen inspelen.

Voedselverwerkende industrie: Vlaamse bedrijven behoren tot de wereldtop in voedselverwerkende industrie. Via handel en investeringen kan Vlaanderen bijdragen aan de modernisering en professionalisering van de Afrikaanse voedselverwerkende sector. Dit kan vervolgens leiden tot nieuwe markten voor Vlaamse voedingsmiddelen en -technologieën, en bijdragen aan de voedselzekerheid in - vooral stedelijk - Afrika.

Transport en logistiek: Als open economie in het hart van Europa fungeert Vlaanderen als logistieke hub. De uitgebreide expertise in transport en logistiek omvat onder meer domeinen en sectoren, zoals de uitbouw van havens, transport, opslag en distributie. Deze beantwoorden aan de kritische -noden op het vlak van logistieke infrastructuur in Afrika.

BOX 5: DRIE CONCRETE INITIATIEVEN IN ONTWIKKELING MET DKBUZA

In parallel met deze studie zette de Vlaamse overheid de voorbije maanden nieuwe stappen voor toekomstige initiatieven in Afrika. Terwijl deze acties verder bouwen op bestaande partnerschappen met Vlaamse actoren, is er aandacht voor een aantal van de principes die in de studie naar voor geschoven worden, zoals aandacht voor multi-actor benaderingen, de mobilisatie van Vlaamse expertise, en het inspelen op opportuniteiten bij internationale instellingen.

Vlaamse ondersteuning voor mpox-onderzoek en pandemiepreventie - In december 2024 maakte de Vlaamse overheid in totaal EUR 2.5 miljoen uit de begroting ontwikkelingssamenwerking beschikbaar aan de World Health Organization, Fondation Medicines Patent Pool en de Universiteit Antwerpen om verschillende pilootprojecten op te zetten gericht op Afrika. Het eerste project heeft het doel om de Afrikaanse markt te ontsluiten voor gezondheidstechnologie door Vlaamse actoren te verbinden met Afrikaanse instellingen en producenten, met als doel om de lokale productiecapaciteit uit te bouwen. Het tweede project is gericht op de bestrijding van het mpoxvirus, dat voornamelijk in West- en Centraal-Afrika voorkomt. Deze initiatieven koppelen internationaal erkende Vlaamse expertise met de dringende vraag van vele Afrikaanse landen om hun gezondheidssector te versterken, vooral in nasleep van de COVID-19-pandemie. Een brede waaier aan Vlaamse partners, zoals de farmaceutische industrie, de Vlaamse overheidsdiensten zoals ontwikkelingssamenwerking, WEWIS, VLAIO, en Zorg, kennisinstellingen in o.a. Antwerpen, Gent, Leuven, en ook FIT worden betrokken. Daarnaast is er ook samenwerking met internationale organisaties zoals de WHO om contacten te faciliteren met Afrikaanse instellingen en de AU.

Samenwerking met VITO, OVAM en Enabel in Marokko – De Vlaamse overheid trekt 5 miljoen euro uit voor een project over de overgang naar een circulaire economie via onderwijs en sociaal-economische inclusie van jongeren. Het project “Marokko Circulaire” ondersteunt jobcreatie en ondernemerschap in Marokko in samenwerking met de Vlaamse expertise-instellingen OVAM en VITO. Het project biedt vaardigheidstrainingen en de sociaaleconomische integratie van jongeren (met een focus op vrouwen) in de circulaire economie in de regio's l'Oriental en Béni Mellal-Khénifra. Enabel begeleidt de effectieve uitvoering op het terrein en stemt af met de Marokkaanse autoriteiten.

Port of Antwerp-Bruges (PoAB) in Namibië - Namibië speelt een sleutelrol in de wereldwijde energietransitie dankzij haar hernieuwbare energiebronnen, natuurlijke rijkdommen en strategische ligging. Het land heeft ambitieuze plannen om haar potentieel voor groene energie en natuurlijke rijkdommen in te zetten als hefboom voor haar “Green Industrialization Agenda”, door in te zetten op een sterke beleidsbasis en blended financing. Groene waterstof wordt gezien als een cruciale factor voor het decarboniseren van moeilijk te elektrificeren sectoren, en Namibië streeft ernaar een productiehub te worden die de overgang naar groene energie stimuleert. PoAB en de Vlaamse overheid zijn betrokken bij het partnerschap met Namibië met betrekking tot groene waterstof en ammoniak. Tijdens COP26 (2021) en een staatsbezoek in 2024 werden samenwerkingen en investeringen versterkt, waaronder €20 miljoen van de haven van Antwerpen-Zeebrugge in een exporthaven in Walvisbaai. Projecten omvatten de Cleanergy Green Hydrogen-site en Afrika's eerste waterstofschip. Namibië is cruciaal voor waterstofstrategie van de EU en België en globale handel. Initiatieven zoals de Hydrogen Academy bevorderen kennisuitwisseling. Een Namibische delegatie bezocht België voor technische samenwerking, ondersteund door Enabel, waarmee de banden tussen beide landen verder werden versterkt (zie ook Box 10).

c. Strategische afweging van focuslanden

In de keuze van de partnerlanden speelden in het verleden vooral historische relaties, zoals in het geval van Zuid-Afrika vanuit de Vlaamse antiapartheidsbeweging en voor Malawi en Mozambique vanuit het beleidsdomein ontwikkelingssamenwerking een rol. Bij de keuze voor Marokko werden ook economische overwegingen en migratie meegenomen. Deze studie pleit voor een omvattende analyse ter voorbereiding van de keuze van toekomstige partnerlanden, die een afweging maakt van zowel landenspecifieke eigenschappen (economische groei, stabiliteit, governance, en ontwikkelingsniveau), als een inschatting van de “match” met Vlaanderen (diplomatieke aanwezigheid, handelsrelaties, diaspora, aanwezigheid van kennisinstellingen en middenveld). Tabel 3.2 presenteert een eerste ruwe inschatting³¹ van de verschillende parameters voor:

- vier bestaande partnerlanden: Marokko, Zuid-Afrika, Malawi en Mozambique;
- een selectie van zes landen waar al intense contacten mee lopen, ofwel door Vlaamse bedrijven, kennisinstellingen, en/of het middenveld.

De scores variëren van heel zwak (donkerrood) tot heel sterk (donkergroen). In de afweging van de landen, is het belangrijk om ook het geheel van het landenportfolio te beschouwen aangezien niet alle beleidsdoestellingen (economisch, ontwikkelingsgericht, diplomatiek, en cultureel) in één land verenigd kunnen worden. Uit deze ruwe analyse blijkt onder meer dat:

- de vier bestaande partnerlanden, zoals eerder beschreven, een mix van landen vormen met enerzijds grote ontwikkelingsuitdagingen, maar beperkte economische, institutionele en diaspora interacties, en anderzijds middeninkomenslanden met een gemengd profiel;
- landen zoals Egypte, Namibië, Ethiopië, en Nigeria, een complementair profiel hebben met potentiële sterktes/opportunities, die niet of minder aan bod komen in de bestaande partnerlanden, maar ook telkens met eigen aandachtspunten en uitdagingen.

³¹ Deze oefening is 'work-in-progress' dat verder verdiept moet worden in vervolgonderzoek.

TABEL 3.2 Vergelijking van landen op basis van diplomatieke, economische, sociale en geografische indicatoren

Land	Vertegenwoordiging België en regio's*	Bestaande handelsvolumes	Economische groei 2025	Governance (Rule of law index)	Ontwikkelings-index (IHDI)	Diaspora	Aanwezigheid kennisinstellingen en middenveld
Marokko							
Zuid-Afrika							
Malawi							
Mozambique							
Namibië							
Nigeria							
Egypte							
Kenia							
DRC							
Ethiopië							

* Kwalitatieve inschatting van de aanwezigheid van Vlaamse vertegenwoordiging, en, waar relevant, andere Belgische overheden.

Heel sterk	Sterk	Zwak	Heel zwak
------------	-------	------	-----------

d. Werken aan een aangepast instrumentarium vanuit een langetermijnperspectief

Het Vlaamse clusterbeleid brengt Vlaamse bedrijven, kennisinstellingen en de overheid samen binnen strategische domeinen via speerpuntclusters en innovatieve bedrijfsnetwerken. De dynamiek binnen de clusterwerking is voorlopig sterk Europees gericht, en in tweede instantie op vertrouwde markten (e.g., VS en Canada). Met uitzondering van ad-hoc initiatieven binnen een enkele clusters, zijn er weinig acties in moeilijkere, opkomende markten, zoals Afrika. Nochtans bieden deze samenwerkingsvormen potentieel om Vlaamse acties in deze groeiemarkten te stimuleren. Sommige respondenten verwezen ook naar een mogelijke rol van het Flanders International Technical Agency (FITA), dat als missie heeft om Vlaamse kennis, technische capaciteiten en realisaties te promoten op het vlak van infrastructuur, uitrusting, transport, milieu en ruimtelijke ordening, maar dat momenteel niet aanwezig is in Afrika. Er is nood aan voorbereidend studiewerk om de relevantie van de huidige structuren en mechanismen te evalueren met het oog op verbeteren van de handel en investeringen in Afrikaanse groeiemarkten.

Bij het uitwerken van de mechanismen zijn vormen van langdurige samenwerking wenselijk, waar mogelijk. Dit omvat de financierende rol van de Vlaamse overheid, bijvoorbeeld voor de ondersteuning van de acties van kennisinstellingen, ontwikkelingsactoren, of bedrijven. In tegenstelling tot de steun aan initiatieven in middeninkomenslanden, riskeren puur transactionele of projectmatige vormen van samenwerking minder effectief te zijn in lage inkomenslanden. In deze context, is er meestal nood aan een gradueel proces van capaciteitsopbouw dat vertrouwen vergt, en lange termijn investeringen van middelen en expertise. De stop & go dynamieken die gepaard gaan met korte, snel wisselende projecten kunnen voor onzekerheid en personeels-

verloop zorgen bij lokale instellingen, waardoor de verwezenlijkingen weinig duurzaam riskeren te zijn. Korte projecten maken het ook moeilijker voor Vlaamse actoren om synergiën te realiseren met andere programma's. De ervaringen van kennisinstellingen, zoals VITO, ITG en anderen, tonen aan dat een programmatorische aanpak, eventueel opgedeeld in een aantal afgeleide cycli, de kans verhoogt op een duurzame impact.

Daarnaast kunnen Vlaamse actoren strategischer **inzetten op nieuwe financieringsmechanismen op Europees niveau**, zoals binnen de Global Gateway en Team Europe. Aangezien deze mechanismen sterk bevestigd worden, en het inspielen op eventuele mogelijkheden veel voor-kennis, samenwerking en netwerking vergt, is centrale ondersteuning en afstemming wenselijk. Tabel 3.3 beschrijft een aantal opportuniteiten en uitdagingen voor Vlaamse actoren die willen inspielen op deze Europese mechanismen.

TABEL 3.3 Inschatting van opportuniteiten en uitdagingen van drie Europese mechanismen

	Opportuniteiten	Uitdagingen
Global Gateway	Drie mogelijke benaderingen: (1) voordragen van projecten via de Belgische vertegenwoordiging, bv. in samenwerking met private sector en/of ontwikkelingssamenwerking; (2) Vlaamse bedrijven kunnen aansluiten bij bestaande GG-projecten; (3) Vlaanderen kan samen met andere EU-lidstaten projecten voordragen.	Onduidelijkheid over projecten, procedures en toewijzing. Toegang voor Europese kmo's voorlopig niet evident. In de praktijk kunnen FIT en DKBZA gezamenlijk beoordelen of er synergie is tussen hun projecten én of die projecten baat kunnen hebben bij een grotere Europese aanpak. Dit kan dan voorgedragen worden als GG-project.
Team Europe	Hoge ODA investeringen in sectoren/thema's met Vlaamse expertise: klimaatactie, preventieve gezondheidszorg, digitale transformatie, jobcreatie, enz. Samenwerking met andere EU-lidstaten kan de schaal en impact van acties vergroten.	Procedures lijken in voordeel van grote bilaterale agentschappen (zoals GiZ, AfD, SIDA) en grote consultancy groepen.
Europese Investeringsbank	De EIB kan financiering en toegang tot netwerken en expertise geven aan relevante Vlaamse projecten.	EIB werkt vooral via publieke instellingen; de mate waarin Vlaamse ontwikkelingssamenwerking toegang kan krijgen tot EIB-ondersteuning is onduidelijk.

e. Verhogen van de opportuniteiten voor Vlaamse kmo's in Afrikaanse groeisectoren

Met hun expertise en capaciteit in verschillende Afrikaanse groeisectoren, zijn Vlaamse kmo's goed geplaatst om een rol te spelen in de samenwerking met Afrika. De beperkte kennis over en gebrek aan netwerken in Afrika, schrikken echter veel kmo's af om een eerste stap te zetten. Kmo's kunnen hun capaciteit poolen om samenwerking te verkennen met mogelijke Afrikaanse partners. Daarnaast kan de Vlaamse overheid de bestaande ondersteuningsmechanismen voor export-promotie herbekijken en verder afstemmen op de Afrikaanse markt.

BOX 6: TARGETS VOOR ECONOMISCHE SAMENWERKING³²

- Groei van de handel met Afrika in groeisectoren met x% over y jaren
- Groei van x% van aantal Vlaamse bedrijven dat actief is in groeisectoren
- Verhogen van het aantal kmo's met activiteiten in Afrika met x %
- De bestaande mechanismen en entiteiten ter bevordering van handel en investeringen in Afrikaanse groeimarkten zijn in kaart gebracht en doorgelicht

Aanbeveling 4 - Vlaanderen kan een meer proactieve diplomatieke rol opnemen binnen Europa en Afrika, en de aandacht voor complementariteit en coherentie verder versterken.

a. Intensievere samenwerking met andere Europese regio's of Europese landen met gedeelde agenda's

Vlaanderen kan in haar Afrikabeleid sterker inzetten op actieve samenwerkingsvormen met andere Europese regio's en landen die een gedeelde agenda en gemeenschappelijke belangen hebben. Deze samenwerking kan verschillende vormen aannemen, zoals het bundelen van middelen, het opzetten van gezamenlijke initiatieven, of het delen van expertise. Door inspanningen te combineren, kunnen beleidsdoelstellingen effectiever worden gerealiseerd binnen een beperkt budget-tair kader.

b. Complementariteit en coherentie met andere beleidsniveaus verder versterken

Het is tevens van groot belang om, naast de afstemming op beleidsagenda's in de partnerlanden, de complementariteit en coherentie te waarborgen tussen de Vlaamse acties en die van andere beleidsniveaus, zoals het federaal (Belgische) en Europese niveau, en in relatie tot de multilaterale instellingen. Complementariteit en coherentie vereisen actieve inspanningen voor informatiedeling en afstemming, ook vanuit het perspectief van de Vlaamse stakeholders waarmee de Vlaamse overheid interageert in haar relaties met Afrika. Organisaties die samenwerken met Vlaanderen zoeken namelijk actief naar synergiën tussen de steun die ze eventueel van Vlaanderen ontvangen, en andere financieringsbronnen om de impact van hun acties te verhogen. Dit wordt bemoeilijkt wanneer Vlaanderen vooral de nadruk legt op de invulling van complementariteit als "niet hetzelfde doen" als andere actoren, en minder op afstemming en coherentie met andere Belgische en Europese actoren.

c. Een duidelijke afbakening van de prioriteiten draagt bij aan de profilering van het Vlaams aanbod aan Afrika

De verschillende principes en strategische doelen zijn gebaseerd op de ambitie om het Vlaams aanbod voor Afrika beter af te lijnen, bijvoorbeeld door een aantal strategische samenwerkings-domeinen te verduidelijken en vast te leggen. Dit biedt het bijkomende voordeel dat het Vlaamse aanbod een duidelijker profiel krijgt, wat gericht kan worden gecommuniceerd. Dit is noodzakelijk, aangezien uit bevestigingen van Afrikaanse diplomatieke contacten bleek dat het gebrek aan

³² De exacte targets hangen af van het ambitieniveau en dienen uitgewerkt te worden in overleg met relevante actoren.

een helder profiel een terugkerend aandachtspunt is. Geregelde contacten tussen de Vlaamse overheid en Afrikaanse diplomaten in Brussel kunnen de wederzijdse kennis over vraag en aanbod bevorderen.

BOX 7: TARGETS VOOR DIPLOMATIE EN CULTUUR

- Stijging van het aantal actieve samenwerkingsinitiatieven met andere Europese regio's of landen.
- Prioritaire domeinen vastgesteld als resultaat van een discussie-traject met betrokken Vlaamse actoren.

Aanbeveling 5 - Vlaanderen kan prioriteit geven aan inclusieve samenwerkingsvormen die ook bijdragen aan duurzame ontwikkeling.

a. “Whole-of-government” aanpak als uitgangspunt, en “whole-of-society” waar haalbaar en relevant

De studie stelt vast dat de verschillende Vlaamse overheidsactoren die relaties onderhouden met Afrika vaak nog de neiging hebben om in silo's te werken. Er zijn overlegstructuren tussen de verschillende overheidsdepartementen en gelieerde instellingen, maar door het ontbreken van een duidelijk beleidskader, is hun meerwaarde eerder beperkt. Er is regelmatig afstemming tussen diplomatieke, handels, en ontwikkeling agenda's maar vaak gebeurt dit vooral nog op een ad hoc basis, bijvoorbeeld in het kader van specifieke projecten en programma's, eerder dan op structureel-strategisch niveau. Een “whole-of-government” aanpak vergt eerst en vooral een gedeelde visie op de doelen en strategieën van het Afrikabeleid, gevolgd door concrete actieplannen en monitoring, aangestuurd door departementen met een duidelijk mandaat.

De situatieschets van de samenwerking tussen Vlaamse actoren en hun partnerorganisaties in Afrika (hoofdstuk 2), beschrijft een rijk pallet aan interacties in een veelheid van domeinen. Een toekomstig Afrikabeleid dient verder te bouwen op deze dynamieken, veelal in een ondersteunende en faciliterende rol, eerder dan een strakke, sturende rol. Dit kan soms de vorm aannemen van “follow the actors”, waarbij in kaart gebracht wordt wat Vlaamse actoren reeds doen in bepaalde domeinen, en vervolgens, in dialoog te gaan met deze actoren, en te verkennen hoe deze acties kunnen versterkt worden door complementariteit na te streven met andere initiatieven. In andere situaties kan een meer sturende of inspirerende rol gepast zijn, bijvoorbeeld wanneer het gaat over de implementatie van nieuwe regelgeving, of wanneer belangrijke thema's nog niet op de agenda van Vlaamse actoren staan. Voor de invulling van deze wisselende rollen kan Vlaanderen inspiratie halen uit de inclusieve vormen van bestuur voor binnenlandse aangelegenheden, waarbij er aandacht is voor de inspraak van en samenwerking met een brede waaier van actoren vanuit het middenveld, de kennisinstellingen, en de bedrijfswereld. Een versterking van de “whole-of-society” aanpak dringt zich op in het buitenlands beleid omdat dit de kans verhoogt op effectieve, duurzame en inclusieve veranderingsprocessen. Aangezien het aantal betrokken partijen in internationale projecten snel kan oplopen roept een “whole-of-society” aanpak soms een beeld op van complexe en trage besluitvorming en implementatie. Dit kan echter vermeden

worden door domein-specifieke processen op te starten waarbij er zoveel mogelijk gebruik gemaakt wordt van bestaande overlegstructuren en de actoren en processen afgestemd zijn op de noden en eigenheid van de betrokken actoren. Inclusieve vormen van bestuur dient ook een ondersteuning van het Afrikaanse middenveld in te houden, waar mogelijk. Dat kan bijvoorbeeld door partnerschappen open te stellen voor middenveldorganisaties, of door middenveldorganisaties te betrekken in het beheer (governance) en opvolging van initiatieven op het vlak van duurzame ontwikkeling. Voor het thema bedrijven en mensenrechten bijvoorbeeld, benadrukt de nieuwe Europese wetgeving het belang van stakeholder betrokkenheid bij het uitvoeren van de zorgvuldigheidsverplichting, zowel in de productielanden als in Europa.

b. Inspelen op nieuw regelgevend kader m.b.t. bedrijven en mensenrechten

Bij het versterken van bestaande of de uitbouw van nieuwe samenwerkingen met de private sector kan Vlaanderen onderzoeken hoe duurzame economische ontwikkeling kan worden bevorderd, waarbij handel, investeringen en duurzaamheidsdoelstellingen hand in hand gaan. Dit kan gebeuren in de keuze van groeisectoren, bijvoorbeeld door in te zetten op hernieuwbare energie, afvalverwerking, of klimaatrobuuste teelten. Maar er kunnen ook synergiën gelegd worden met economische activiteiten door bijvoorbeeld in te spelen op nieuwe Europese wetgeving zoals de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) van 2022, als de recent aangenomen Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CS3D). Ze vereisen dat grote (Europese) bedrijven meer aandacht hebben voor en acties ondernemen ten opzichte van eventuele risico's op het vlak van milieu en mensenrechten, zowel voor hun eigen bedrijfsvoering als doorheen de hele waardeketen. De nieuwe Europese duurzaamheidseisen vergen investeringen en expertise die niet altijd aanwezig zijn bij de Vlaamse en Afrikaanse bedrijven. Zonder begeleidende maatregelen en ondersteuning voor Vlaamse en Afrikaanse leveranciers, kunnen er ongewenste neveneffecten optreden waardoor ze marktaandeel dreigen te verliezen aan bijvoorbeeld gemakkelijkere Aziatische markten. Vlaanderen kan een voortrekkersrol spelen binnen Europa om haar Afrika-beleid expliciet af te stemmen op de Europese wetgeving en met aandacht voor de realiteit van Vlaamse en Afrikaanse bedrijven.

c. De multilaterale instellingen als hefboom

Multilaterale instellingen zoals de VN, de Wereldbank en de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) bieden extra hefboomen en financiële kanalen voor Vlaamse activiteiten in Afrika. Deze instellingen zorgen voor een unieke toegang tot uitgebreide netwerken, middelen, (strategische) informatie en diverse standpunten, die moeilijk of niet toegankelijk zijn via andere kanalen. Een voorbeeld is de samenwerking met IAO, die kunnen zorgen dat Vlaamse initiatieven rond bijvoorbeeld bedrijven en mensenrechten verder uitgedragen en versterkt worden op het Afrikaanse continent.

Vlaamse financiering van duurzaamheidsprojecten kan via multilaterale instellingen zorgen voor opschaling van bepaalde acties door de mobilisatie van bijkomende fondsen. Daarnaast biedt een samenwerking met multilaterale instellingen Vlaanderen belangrijke voordelen op het gebied van risicobeheersing. Projecten uitvoeren in fragiele landen is vaak uitdagend en vereist grondige controlesystemen. Vlaanderen beschikt echter niet altijd over voldoende middelen om deze systemen zelf te implementeren. Door samen te werken met multilaterale organisaties, kan Vlaanderen profiteren van hun uitgebreide systemen. Dit helpt niet alleen om risico's beter te beheeren, maar zorgt er ook voor dat projecten efficiënter kunnen worden uitgevoerd.

De samenwerking met multilaterale instellingen biedt echter ook mogelijkheden voor capaciteitsopbouw en kennisoverdracht. Vlaamse actoren kunnen waardevolle bijdragen leveren op het vlak van duurzaamheid. Een bestaand voorbeeld is de Collaboration Centres van de WHO waarbinnen verschillende Vlaamse kennisinstellingen zetelen en WHO-programma's ondersteunen op basis van onderzoek en adviezen. Daarnaast kunnen Vlaamse actoren zelf profiteren van de expertise en ervaringen van multilaterale instellingen. Zij hebben vaak diepgaande kennis van lokale markten, culturele nuances en regelgeving, wat cruciaal is voor het succesvol uitvoeren van projecten. Zulke samenwerkingen stellen Vlaamse actoren in staat hun benaderingen aan te passen en optimaliseren.

Vlaamse betrokkenheid bij multilaterale instellingen en haar programma's biedt ook strategische voordelen. Een eerste voordeel omvat de belangenbehartiging op het multilateraal niveau. Verschillende fora bieden namelijk kleine regio's de kans hun belangen te vertegenwoordigen. Deze toenemende erkenning van regio's op het multilaterale niveau weerspiegelt zich ook in de nauwe samenwerking tussen Vlaanderen en de IAO, waarbij jaarlijks gesprekken gevoerd worden rond lopende en toekomstige projecten.³³ De tweejaarlijkse subsidies voor het Vlaamse IAO Trustfonds zijn in dat opzicht een troef. Een tweede strategisch voordeel is de mogelijkheid tot nieuwe markttoegang voor Vlaamse actoren. Door hun deelname in internationale programma's kunnen Vlaamse actoren namelijk markttoegang verwerven in landen die (voor hen) moeilijk toegankelijk zijn. Dit creëert nieuwe kansen voor economische groei en samenwerking. Een derde strategisch voordeel omvat de internationale reputatie van Vlaanderen. Door actief deel te nemen aan wereldwijde initiatieven kan Vlaanderen zich profileren als een betrouwbare en innovatieve partner in internationale samenwerking. Dit kan zorgen voor een grotere impact en zichtbaarheid van Vlaamse inspanningen op het internationale toneel.

BOX 8: TARGETS VOOR DUURZAME ONTWIKKELING

- Ondersteunen van Vlaamse en Afrikaanse bedrijven in het naleven van nieuwe EU-richtlijnen.
- Aantal partnerschappen met multilaterale instellingen waarbij Vlaamse organisaties bij betrokken zijn.
- Aantal initiatieven met betrokkenheid van Afrikaanse middenveldorganisaties en lokale besturen.

3.3.3 Van beleidsaanbevelingen tot concrete uitvoering: een tienstappenplan

De effectieve uitvoering van een geïntegreerde en inclusieve Vlaamse Afrikastrategie vereist een weloverwogen procesmatige aanpak. Hierbij kunnen een aantal lessen meegenomen worden van sommige Europese lidstaten die in de voorbije jaren een bilaterale Afrikastrategie tot uitvoering hebben gebracht. Onderstaand tienstappenplan kan in overweging genomen worden om een effectieve en succesvolle uitvoering te verzekeren van de Vlaamse Afrikastrategie:

³³. DKBUZA (2018). [900 000 euro voor Vlaams IAO Trustfonds](#)

1. Verzeker een krachtdadige politieke aansturing

Zoals eerder aangegeven, is een sterke politieke aansturing door de Vlaamse beleidsverantwoordelijken primordiaal. Zonder dit politieke engagement (waarbij ook de nodige financiële en menselijke middelen moeten vrijgemaakt worden) dreigt de strategie slechts op papier te bestaan. Naast de Vlaamse regering met de Minister-President kan ook het Vlaams Parlement (met de Commissie voor Buitenlandse Beleid, Europese aangelegenheden, en Internationale Samenwerking) een cruciale rol spelen bij het aansturen van het Vlaamse-Afrika beleid. Tenslotte dient een versterkt politiek engagement van Vlaanderen zich ook te vertalen in een toename van de politieke contacten op hoog niveau met Afrikaanse beleidsverantwoordelijken in Afrika en Vlaanderen. Deze studie heeft aangetoond dat Vlaanderen heel wat te winnen heeft indien het erin slaagt haar Afrikabeleid te moderniseren, ook op het vlak van het bevorderen van de eigen welvaart.

2. Versterk het interdepartementaal overleg binnen de Vlaamse overheidsadministratie

Het overleg en de samenwerking tussen de relevante Vlaamse departementen die op een of andere wijze een rol spelen in de relaties met Afrikaanse instellingen en partners dient verder versterkt te worden. DKBZA speelt hierin reeds een faciliterende rol en kan de structurele dialoog tussen de verschillende departementen nog verder aansturen om de uitvoering van de strategie te optimaliseren.

In een steeds meer competitieve globale context zal Vlaanderen zijn kennis, meerwaarde en zichtbaarheid nog meer moeten accentueren, voornamelijk in een aantal sleuteldomeinen die in Afrika snel aan belang winnen zoals digitalisering, duurzame groene energie, klimaatadaptatie, gezondheidszorg circulaire economie en inclusieve ontwikkeling.

Om een mogelijke “silo-aanpak” te vermijden en de samenhang van het Vlaamse beleid ten aanzien van Afrika te bevorderen, kan het nuttig zijn om vooral de nadruk te leggen op beleidsterreinen die sterke raakvlakken hebben met elkaar. Een dergelijke “nexus aanpak” kan best opgevolgd worden door kleine en flexibele inter-departementale “task forces”. Mogelijke voorbeelden zijn de connecties tussen klimaatactie-duurzame energie-landbouw of tussen klimaatactie-migratie-veiligheid.

Een gezamenlijke en coherente aanpak tussen diverse departementen binnen de Vlaamse administratie kan bijdragen tot het maken van duidelijke keuzes en het vastleggen van gezamenlijke prioriteiten. Op die manier zal Vlaanderen zich sterker kunnen profileren in Afrika en een grotere impact in en met Afrika genereren.

3. Stimuleer inclusieve aanpak gebaseerd op meerwaarde en responsabilisering van niet-gouvernementele organisaties en lokale besturen

Naast het bevorderen van de inter-departementale samenhang binnen de Vlaamse administratie is het ook belangrijk om beroep te doen op de kennis van diverse representatieve niet-gouvernementele organisaties in Vlaanderen zoals de intermediaire organisaties van de private sector, kennisinstellingen, vakbonden, ngo's en het maatschappelijk middenveld alsook de Afrikaanse diaspora. Ook de lokale besturen die investeren in internationale samenwerking horen betrokken te worden bij het proces. Om “talking shops” of pro forma consultaties te vermijden is het essentieel om deze actoren te selecteren op basis van hun effectieve meerwaarde die zij kunnen genereren in de beleidsdomeinen die centraal staan in de Vlaamse Afrikastrategie. Responsabilisering door het opnemen van concrete verantwoordelijkheden, zoals het aanleveren van gerichte analyses, adviezen en netwerken, is onontbeerlijk om een plaats aan de tafel te verwerven.

4. Organiseer een regelmatige en gerichte beleidsdialoog met Afrikaanse diplomatieke, EU en multilaterale vertegenwoordigingen in Brussel

Bij de uitvoering van de Vlaamse Afrikastrategie is het noodzakelijk om een sterkere Afrikaanse inbreng in het partnerschap te garanderen. De Vlaamse overheid kan meer gebruik maken van Brussel als een van de belangrijkste diplomatieke hubs ter wereld met ambassades van nagenoeg alle Afrikaanse landen. Ook de aanwezigheid van de EU en tal van internationale organisaties kan beter benut worden, onder meer door beter in te spelen op grootschalige EU-initiatieven (e.g., Global Gateway, Team Europe en Green Deal) waar Vlaanderen een meerwaarde kan aanleveren en middelen kan genereren. Daarnaast kan de Vlaamse regering ook beter inspelen op de vele high-level bezoeken van Afrikaanse staatshoofden en regeringsleden en Europese en internationale vertegenwoordigers aan de in Brussel gebaseerde instellingen.

5. Versterk de Vlaamse vertegenwoordigingen in Afrika

Een versterking van de rol van Vlaanderen in en met Afrika vereist onvermijdelijk ook een sterkere vertegenwoordiging en visibiliteit in Afrika. De bestaande Vlaamse vertegenwoordigingen, secties voor ontwikkelingssamenwerking, FIT en grotere individuele spelers van de private sector in Afrika spelen reeds een nuttige rol. Een “pooling” en versterking van de samenhang van diverse Vlaamse spelers in een selectief aantal concentratielanden kan wenselijk zijn om meer impact te genereren. Dit zou onder meer kunnen impliceren dat de Vlaamse diplomatieke vertegenwoordigingen zich vestigen in landen of regio's die zowel vanuit economisch, politiek als ontwikkelingsperspectief belangrijk worden geacht. Daarnaast dient verder onderzocht te worden of het nuttig kan zijn voor Vlaanderen om een diplomatieke vertegenwoordiging te openen in Addis Ababa (het “Brussel van Afrika”). Naast de relaties met het economisch steeds belangrijker Ethiopië, kan een dergelijke Vlaamse vertegenwoordiging ook een rol spelen in het onderhouden van relaties met de pan-Afrikaanse instellingen zoals de Afrikaanse Unie en tal van continentale en multilaterale instellingen (vb UNECA), die het politiek-economische beleid van Afrika vormgeven. Naast een verbreding en verdieping van de contacten in Addis Ababa is het eveneens belangrijk voor Vlaanderen om contacten te onderhouden met andere belangrijke pan-Afrikaanse instellingen (vb Afrikaanse Ontwikkelingsbank-Cote d'Ivoire) en de regionale organisaties (RECs) die voor Vlaanderen van belang kunnen zijn bij de uitvoering van de strategie.

6. Stimuleer publiek debat en communicatie in Vlaanderen

Een nieuw, maatschappelijk gedragen, en geïntegreerd Vlaams Afrikabeleid vereist openbaar debat en goede communicatie op diverse niveaus in Vlaanderen. Een sterke band met belangrijke maatschappelijke actoren, inclusief de journalistieke wereld lijkt onontbeerlijk om de discussie rond de relatie Vlaanderen-Afrika levendig te houden. Daarnaast kan een jaarlijkse Vlaanderen-Afrika dag of event met de betrokken actoren uit diverse geledingen van de maatschappij bijdragen tot een breder gedragen visie op het Vlaamse beleid in en met Afrika. Doorgaans leveren dergelijke initiatieven weinig concrete beleidsadviezen op maar dit soort van netwerking-evenementen zijn wel belangrijk om de snel evoluerende contextuele veranderingen in de wereld, in Afrika en in de relatie Europa-Afrika te bespreken en te analyseren in samenspraak met de belangrijkste Vlaamse spelers en de Afrikaanse partners. Eventueel kan dit ook een nuttig forum zijn om op jaarlijkse basis de vooruitgang rond de uitvoering van de Vlaamse Afrikastrategie te communiceren en te bespreken en eventuele herorientaties in overweging te nemen.

7. Investeer in publieke diplomatie in Afrika

In Afrika kan Vlaanderen ook meer inzetten op publieke diplomatie onder meer door middel van academische en studentenuitwisselingen tussen Vlaamse- en Afrikaanse kennisinstellingen, cam-

pagnes om Vlaanderen beter kenbaar te maken, studiebezoeken, culturele uitwisselingen en promotie van business opportuniteiten.

8. Vul een beknopte en toegankelijke Afrikastrategie aan met concrete actieplannen

Zoals andere Afrikastrategieën hebben aangetoond, kan een beknopt en helder en gestructureerd en geformuleerd strategiedocument (met Engelse en Franse vertalingen) een breed publiek in Vlaanderen en Afrika aanspreken. Een dergelijke aanpak vereist een klein redactieteam, onder de leiding van DKBUZA dat een faciliterende en coördinerende rol speelt bij de afweging van prioritaire sectorale, thematische en geografische keuzes en belangen. Idealiter bestrijkt de strategie een middellang (5 jaar) tot een langetermijnspectief (10 jaar) en verzekert het de continuïteit ook na het verstrijken van de huidige regeringstermijn. Om een concrete uitvoering en operationalisering te garanderen is het wenselijk om te werken met meer concrete en tijdsgebonden actieplannen, eventueel op maat van elk van de concentratielanden of regio's. Hier kan er gedacht worden aan domeinspecifieke trajecten, die opgezet worden als graduele, opgedeelde en flexibele processen van beleidsformulering en implementatie, die focussen op specifieke landen en domeinen. Eerder dan via een klassiek breed uitgezet consultatietraject, dient er gezocht te worden naar een gerichte aanpak die creatieve, innovatieve en maatschappelijk relevante doelen oplevert. Daarbij moet de intensivering van de dialoog met Afrikaanse partners een centrale plaats krijgen om een goede match te vinden tussen Vlaamse en Afrikaanse aspiraties en prioriteiten.

9. Organiseer monitoring en evaluatie van de resultaten van de strategie

Solide opvolgings- en review mechanismes, met de betrokkenheid van alle belangrijkste gouvernementele en niet-gouvernementele actoren, zijn essentieel om de voortgang met de uitvoering van de strategie te verzekeren en eventueel bij te sturen indien nodig. Een vijfjaarlijkse formele externe evaluatie van de implementatie van de strategie kan ook nuttige lessen opleveren voor verdere follow-up of bijsturing van de strategie. Dit zijn terreinen die "par excellence" kunnen begeleid worden door onafhankelijke kenniscentra met bewezen competentie op het vlak van monitoring en evaluatie.

10. Stem budgettaire middelen en menselijke hulpbronnen af op de doelen van de toekomstige Afrikastrategie

Het proces van totstandkoming en uitvoering van een geïntegreerde Vlaamse Afrikastrategie zal de nodige publieke en private middelen vereisen. De faciliterende en coördinerende rol door DKBUZA, mogelijke verdere beleidsondersteunende analyses (vb rond selectie mogelijke concentratielanden en regio's in Afrika), overlegstructuren, versterking van de Vlaamse vertegenwoordigingen in Afrika, terreinbezoeken, uitwisselingsprogramma's, publieke diplomatie, regelmatige monitoring en evaluatiemomenten vereisen voldoende financiële en menselijke middelen. Bij de lancering van de strategie is het wenselijk om reeds een zicht te krijgen op de budgettaire implicaties en de inzet van personeel om de strategie effectief te doen werken.

DEEL 2

VLAANDEREN EN AFRIKA: VERLEDEN EN HEDEN

4 Vlaanderen en Afrika: een situatieschets

Dit hoofdstuk biedt een uitgebreid overzicht van de economische, sociale, politieke, en culturele relaties tussen Vlaanderen en Afrika, met aandacht voor de onderliggende actoren en processen. Dit helikopterperspectief ontbreekt tot op heden. Aan de hand van een reeks interviews met relevante organisaties en individuele betrokkenen, bestaande datasets en andere secundaire bronnen, leggen we bloot hoe verschillende Vlaamse actoren eigen klemtonen leggen in hun relaties met Afrika. De analyse stelt ons in staat om de geografische intensiteit van de samenwerking scherp te krijgen, evenals de sectoren, thema's en de actoren die hierbij betrokken zijn. De studie staat stil bij de Vlaamse bevoegdheidsdomeinen, maar kijkt ook naar andere thema's wanneer die relevant zijn voor de relaties met Afrika vanuit het perspectief van de overheid, het bedrijfsleven, of het middenveld.

Na een korte historische schets over het ontstaan van een eigen Vlaams buitenlands beleid, brengen we de actoren en sectoren gelieerd aan de Vlaamse bevoegdheden een voor een in kaart. We bespreken respectievelijk de diplomatieke vertegenwoordiging en politieke contacten, handel en investeringen, ontwikkelingssamenwerking en andere relevante beleidsdomeinen (onderwijs en vorming; economie, wetenschap en innovatie; omgeving en cultuur, jeugd en media).

65

4.1 Het ontstaan van een Vlaams buitenlandsbeleid

Het buitenlandse beleid van de Vlaamse Regering ontwikkelde zich gradueel sinds de jaren '70 met elke staatshervorming - Aanvankelijk gericht op culturele aangelegenheden, breidde het zich later uit naar onder meer ontwikkelingssamenwerking en handel. De oprichting van gespecialiseerde instanties zoals het Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking (VAIS) en de samenwerking met de Vlaamse Vereniging voor Ontwikkelingssamenwerking en technische Bijstand (VVOB-Education for Development) speelden een centrale rol in de beginperiode van de overheidsrelaties met Afrika. Hervormingen in 2013 en 2020 leidden tot de integratie van het buitenlands beleid binnen het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (DKBUZA). Strategische adviesorganen en steunpunten ondersteunden de ontwikkeling van beleid, maar werden stopgezet vanwege besparingen.

Het internationaal beleid van de Vlaamse Regering gaat terug tot de eerste staatshervorming in de jaren '70. Op dat moment beperkte het bevoegdheidspakket zich weliswaar tot culturele bevoegdheden, maar dat pakket omvatte van bij aanvang wel een externe dimensie.³⁴ Daarmee kon de Vlaamse Regering haar eigen relaties onderhouden met buitenlandse overheden, en met de voorloper van de Europese Unie en internationale organisaties. Op basis van dit principe breidde het buitenlands beleid zich gradueel uit bij elke volgende staatshervorming, samen met de overheveling van nieuwe bevoegdheden naar het Vlaamse niveau. Zo omvatte de tweede staatshervorming van 1988 een overheveling van belangrijke delen van **buitenlandse handel**, wat zich onder meer vertaalde naar de benoeming van acht Vlaamse Economische Vertegenwoor-

³⁴ Interview en documentatie DKBUZA

digers in het buitenland. Bij de vierde staatshervorming van mei 1993 kregen de deelstaten **verdragsluitende bevoegdheid**³⁵ volgens het “*in foro interno, in foro externo*”-principe, zowel om verdragen af te sluiten met buitenlandse overheden als met internationale organisaties voor alle toegewezen bevoegdheden. Dit betekent dat “de Belgische gemeenschappen en gewesten exclusief bevoegd zijn voor de internationale aspecten van hun bevoegdheidsdomeinen”.³⁶ Daarnaast biedt dit beginsel de juridische onderbouw voor het opzetten van de nodige bestuurlijke organisatie van de internationale samenwerking, en om eigen politieke vertegenwoordigers naar het buitenland uit te zenden.³⁷ Met de vijfde staatshervorming in de periode 2000-2001, werd **ontwikkelingssamenwerking** toegevoegd aan het bevoegdheidspakket van Vlaanderen.³⁸ In 2005 werd FIT opgericht als het “Vlaams Agentschap voor Internationaal Ondernemen” met het doel om het internationaal ondernemerschap van Vlaamse bedrijven te bevorderen.³⁹ FIT opende vervolgens buitenlandse kantoren, bemand door medewerkers met een diplomatieke status. De zesde en laatste staatshervorming zorgde voor een (gedeeltelijke) overheveling van een lijst aan nieuwe bevoegdheden, waaronder **arbeidsmarkt en gezondheidszorg**, waarop Vlaanderen een buitenlands beleid kon voeren. De **verbreding van de bevoegdheden vertaalde zich ook in de samenwerking met Afrika**, waarbij nieuwe bevoegdheden nieuwe domeinen van samenwerking openden.

In vergelijking met andere Europese regio's heeft Vlaanderen een ruim pakket van bevoegdheden. Vlaanderen kan hierdoor een omvattend buitenlands beleid voeren, maar doet dat binnen **een financieel kader dat vanzelfsprekend beperkter is dan het federale niveau of dat van andere Europese landen**. Dit laatste heeft onder meer te maken met het feit dat de uitbreiding van de bevoegdheden niet gepaard ging met de overheveling van bijkomende middelen voor het beleidsdomein buitenlandse zaken. Het groot aantal interne (Vlaamse) bevoegdheden heeft in het verleden er bovendien ook voor gezorgd dat **buitenlands beleid soms op de achtergrond verdween**.⁴⁰

De institutionele inbedding van het buitenlands beleid in de Vlaamse administratie verliep in verschillende fasen. Initieel werd er ingezet op de versterking van de internationale capaciteit binnen de individuele departementen. Voor de relaties met Afrika speelde de ontwikkelingsorganisatie VVOB, opgericht in 1982, in de beginjaren zowel een ondersteunende rol bij de uitvoering van internationale projecten van het Departement Onderwijs, als voor andere beleidsvoorbereidende taken voor de Vlaamse overheid. Vanaf 2006 werd het Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking (VAIS) opgericht met zowel een Zuidwerking, gericht op armoedebestrijding in het Globale Zuiden, als een Noordwerking voor de versterking van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking in Vlaanderen.⁴¹ Het Vlaamse kaderdecreet ontwikkelingssamenwerking (2007) geeft invulling aan de principes, voorwaarden, en andere aandachtspunten van de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking. Het VAIS agentschap coördineerde de ontwikkelingsprojecten met Afrika in de periode 2006-2013. Met de hervormingen op het vlak van Beter Bestuurlijk Beleid (BBB), werd VAIS in 2013 opgeheven als een aparte entiteit en ondergebracht bij het Departement Internationaal Vlaanderen. De BBB-hervormingen beoogden een efficiëntere administratie, onder

³⁵ SARIV (2013). Het gebruik van exclusieve bilaterale verdragen en memoranda van overeenstemming: Advies 2013/28.

³⁶ Departement internationaal Vlaanderen. (2011). [Vlaanderen en Oeso](#).

³⁷ SARIV (2013). Het gebruik van exclusieve bilaterale verdragen en memoranda van overeenstemming: Advies 2013/28

³⁸ [De vijfde staatshervorming](#) | [Belgium.be](#). (z.d.).

³⁹ Vlaamse Overheid. (2004). [Decreet tot oprichting van het publiekrechtelijk vormgegeven extern verzelfstandigd agentschap “Vlaams Agentschap voor Internationaal Ondernemen”](#).

⁴⁰ Crikemans, D. (2019). [Wie kent het Vlaams buitenlands beleid?](#) Samenleving & Politiek.

⁴¹ VAIS. (2010). [Vlaamse ontwikkelingssamenwerking](#).

meer via een duidelijkere scheiding tussen beleidsvoorbereiding en beleidsuitvoering.⁴² In de daaropvolgende regeerperiode onderging het Departement Internationaal Vlaanderen in 2017 een transformatie tot het Departement Buitenlandse Zaken. Meer recentelijk, in 2020, fuseerde dit departement met het Departement Kanselarij en Bestuur tot het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken, dat ook verantwoordelijk is voor de relaties met Afrika.

In de periode 2008-2014 liet Vlaanderen zich voor haar buitenlands beleid **adviseren door een Strategische Adviesraad internationaal Vlaanderen (SARiV)**,⁴³ een onafhankelijk adviesorgaan voor alle aspecten van het Vlaams buitenlands beleid, internationaal ondernemen, ontwikkelings-samenwerking en toerisme. In relatie tot het Vlaamse Afrikabeleid, bracht SARiV verschillende adviezen uit: (1) vijf adviezen over landenstrategienota's; (2) vier adviezen over internationale akkoorden (e.g., Cotonou); (3) vier adviezen over het beleid ontwikkelingssamenwerking; (4) drie adviezen over Europese overeenkomsten; (5) zeven adviezen over Belgische overeenkomsten; (6) negen adviezen over het brede Vlaamse internationaal beleid. In 2015 werd SARiV opgeheven bij hervormingen om het aantal strategische adviesraden binnen de Vlaamse administratie te beperken. Hierdoor viel een belangrijke overleg- en adviesstructuur weg, die met beleidsmakers, praktijkdeskundigen en externe experts het Vlaamse buitenlands beleid strategisch opvolgde vanuit een lang termijnperspectief.

In de periode 2001-2015 zorgden drie opeenvolgende generaties van **steunpunten voor de wetenschappelijke onderbouw van het buitenlands beleid**. De steunpunten verrichtten onderzoek naar de verschillende componenten van het buitenlands beleid, waaronder handel, diplomatie, en ontwikkelingssamenwerking.⁴⁴ Voor de relaties met Afrika lag de focus op ontwikkelings-samenwerking, met onder meer onderzoek naar de rol van de private sector in ontwikkelings-samenwerking, de opkomst van Zuid-Zuid samenwerking, en de vernieuwing van de samenwerking met Zuid-Afrika. De steunpunten werden stopgezet in 2015 vanwege besparingen. De Vlaamse overheid bleef nadien investeren in onderzoek ter ondersteuning van haar buitenlands beleid, maar dat gebeurde meer ad hoc, en het beschikbare financieel volume was lager, waardoor de kennisopbouw over het Vlaams buitenlands beleid binnen de universiteiten afnam.

Bij het ontbreken van een overkoepelend beleidskader werden de **relaties met Afrika tot op heden hoofdzakelijk decentraal aangestuurd vanuit specifieke beleidsdomeinen**. Voor de handelsrelaties werkte FIT tussen 2014 en 2019 op basis van een Afrikastrategie en bijhorend actieplan. In 2024 werkte FIT een nieuwe strategie voor Afrika uit met een duidelijke geografische- en sectorale prioritering. Voor het beleidsdomein ontwikkelingssamenwerking worden sinds enige tijd landenstrategienota's gehanteerd voor specifieke Afrikaanse landen. Daarnaast ontwikkelde Vlaanderen voor ontwikkelingssamenwerking verschillende overkoepelende strategienota's, waarbij de samenwerking met Afrika aan bod komt.⁴⁵ In de volgende secties worden deze beleidskaders verder toegelicht en geanalyseerd.

⁴² Bourgeois, G. (2014). [Beleidsnota 2014-2019 Buitenlands beleid, internationaal ondernemen en ontwikkelingssamenwerking](#).

⁴³ Strategische Adviesraad Internationaal Vlaanderen. (2009). [Bijdrage aan de beleidsnota: naar een geïntegreerd en geïnspireerd internationaal beleid voor Vlaanderen](#).

⁴⁴ [Wegwijs doorheen de steunpunten](#). (2012).

⁴⁵ Zie bijvoorbeeld: (1) Vlaanderen International (2016). De Vlaamse ontwikkelingssamenwerking Anno 2030: Naar een nieuwe identiteit voor Vlaanderen als partner in ontwikkeling.

4.2 Diplomatieke vertegenwoordiging en politieke contacten

Vlaanderen bouwde sinds eind jaren '80 aan een uitgebreid netwerk van diplomatieke vertegenwoordigingen met het oog op het actief onderhouden van politieke en diplomatieke relaties met een breed spectrum aan landen en regio's wereldwijd, waaronder ook Afrika. Buiten Europa en Noord-Amerika concentreert de Vlaamse diplomatieke vertegenwoordiging zich in Afrika.

Het Vlaamse diplomatieke netwerk strekt zich uit over belangrijke handelspartners en bondgenoten in Europa, Noord-Amerika, en Afrika, evenals in multilaterale organisaties. Vlaanderen heeft vertegenwoordigers in Berlijn, Den Haag, Kopenhagen, Madrid, Parijs, Londen, New York, Warschau, Rome, Wenen, Pretoria, en ten aanzien van instellingen zoals de VN (Genève), de EU (Brussel), en de Raad van Europa, UNESCO en de OESO (Parijs). Deze vertegenwoordigingen spelen een cruciale rol in het verzamelen van kennis en informatie, waarmee Vlaanderen zich een duidelijk beeld kan vormen van lokale tendensen en ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op strategische belangen.

Sinds 1994 heeft Vlaanderen een economische vertegenwoordiger in Zuid-Afrika en sinds 1999 een diplomatieke vertegenwoordiging in Pretoria.⁴⁶ De Vlaamse overheid heeft daarnaast landenkantoren voor het domein ontwikkelingssamenwerking in Mozambique (sinds 2002, en recent onder een "one roof" structuur in het Consulaat van België), en in Malawi (sinds 2007). De vertegenwoordiging in Zuid-Afrika is verantwoordelijk voor alle officiële contacten met betrekking tot de Vlaamse bevoegdheden in andere landen in de regio, namelijk Botswana, Lesotho, Namibië en Eswatini. Door de jaren heen heeft de Vlaamse aanwezigheid in Zuid-Afrika zich ontwikkeld tot een veelzijdig partnerschap, met de nadruk op duurzame ontwikkeling, economische groei en culturele uitwisseling. Vandaag heeft FIT economische vertegenwoordigers met diplomatisch statuut in Johannesburg en Casablanca.

Naast haar eigen diplomatieke vertegenwoordigingen kan Vlaanderen vandaag tevens inspelen op de uitgebreide Belgische, Waalse en Brusselse diplomatieke en politieke aanwezigheid in Afrika. België heeft 46 ambassades en consulaten op het continent, en Wallonië-Bruxelles International (WBI) coördineert vijf officiële vertegenwoordigingen die ook als toegangspoort kunnen dienen om de Vlaamse belangen te behartigen. De focus van deze Waalse en Brusselse aanwezigheid ligt voornamelijk op Noord- en West-Afrika, met kantoren in Algiers, Dakar, Rabat, Tunis, en één kantoor in Kinshasa, Centraal-Afrika.

De Vlaamse Regering kondigde begin 2021 aan de samenwerking met Marokko te verdiepen

- Deze samenwerking is gestoeld op een meer gelaagde aanpak, met aandacht voor zowel ontwikkelingsgerichte beleidsdoelstellingen, commerciële belangen, als het aanpakken van de grondoorzaken van migratie, zoals vastgesteld in het regeerakkoord 2019-2024. Het partnerschap omvat meerdere sectoren die onder de Vlaamse bevoegdheid vallen, waaronder klimaat en energie, tewerkstelling, onderzoek, en de ontwikkeling van de private sector. In maart 2023 werd een Memorandum van Overeenstemming gesloten tussen DKBUZA en het Marokkaanse Ministerie van Energietransitie en Duurzame Ontwikkeling voor het thema milieu en duurzame

⁴⁶ Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (2024). [Zuid-Afrika](#).

ontwikkeling.⁴⁷ In augustus 2024 werd de definitieve Landenstrategienota gepubliceerd, waarin de samenwerking met Marokko concreet wordt vastgelegd.⁴⁸ Deze samenwerking illustreert de groeiende politieke en economische betekenis die Vlaanderen hecht aan Noord-Afrika en de Mediterrane regio. Tevens vormt de nieuwe landenstrategie de basis voor een meer volwaardig en geïntegreerd buitenlands beleid met een Afrikaanse partner. Marokko kan daarbij dienen als laboratorium om deze aanpak in de praktijk te brengen. De eerste resultaten worden in ieder geval positief ontvangen.

Na een piek van bilaterale contacten, ministeriële missies en bezoeken van ministers aan- en uit Afrika in de periode 1999-2014, is er een daling merkbaar tijdens de voorbije legislaturen - Tabel 4.1 toont gedocumenteerde bilaterale contacten tussen de Vlaamse Regering en Afrikaanse landen over de periode van 1981 tot 2023. Een piek in het aantal contacten is merkbaar in de periode 1999-2014. Daarna zijn de zendingen gedaald, met in de laatste regeringsperiode drie zendingen naar Afrika, vier ontvangsten, 14 bilaterale contacten op politiek niveau, betrokkenheid met vijf Afrikaanse landen, en de deelname van twee Vlaamse regeringsleden. Mogelijke verklaringen voor de piek in contacten in de periode 1999-2014 zijn de impact van regeringswissels en de defederalisering van ontwikkelingssamenwerking. De snelle regeringswissels in eerdere legislaturen resulteerden in nieuwe bilaterale contacten van opeenvolgende ministers om eigen klemtonen te kunnen leggen, en in de jaren '90 speelde mogelijk ook de aangekondigde defederalisering van ontwikkelingssamenwerking waarvoor bijkomende bilaterale contacten werden opgestart. Nadien nam het aantal contacten af. Mogelijke oorzaken zijn de impact van Covid-19, de portefeuilles van de bevoegde ministers die groter werden, waardoor er minder tijd was voor bilaterale contacten met Afrika, en minder politieke agendasetting van thema's die te maken hebben met Afrika als gevolg van de afbouw van SARiV en de steunpunten. Ondanks deze contextfactoren die een daling van de politieke activiteit mee kunnen verklaren, wijzen de aangebrachte elementen, samen met de reacties in de interviews, op een daling in de aandacht op het politieke niveau voor de relaties met Afrika. Het nieuwe programma in Marokko, en de intensiteit van de politieke contacten met het land, vormen een uitzondering, mogelijk mee aangestuurd door de aandacht voor het migratiethema.

⁴⁷ Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken. (2023). [Memorandum van Overeenstemming tussen het Departement](#).

⁴⁸ Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken. (2024). [Landenstrategienota Marokko 2024-2028](#).

TABEL 4.1 Officiële bilaterale contacten tussen de Vlaamse Regering en Afrikaanse landen 1981-2023

	Zendingen	Ontvangsten	Bilaterale contacten	Afrikaanse landen	Leden Vlaamse Regering
Geens I (1981-1985)	1	0	1	1	1
Geens II (1985-1988)	0	0	0	0	0
Geens III-IV (1988-1992)	3	2	4	5	3
Van den Brande I/II/III (1992-1995)	5	1	10	1	5
Van den Brande I/II/III (1995-1999)	4	2	12	2	4
Dewael/Somers (1999-2004)	12	17	55	4	11
Leterme/Peeters (2004-2009)	11	26	59	9	7
Peeters II (2009-2014)	11	14	67	7	5
Bourgeois (2014-2019)	5	12	28	6	4
Jambon (2019-2024)	3	4	14	5	2

Bron: DKBZA

4.3 Handel, investeringen en private sector

4.3.1 Aansturing en ondersteuning handel met Afrika

Vlaanderen heeft een positieve en groeiende handelsbalans met Afrika. De handel tussen Vlaanderen en Afrika wordt gedomineerd door grondstoffen.

De EU bepaalt de grote lijnen van het handelsbeleid - Door de eengemaakte interne markt is handelsbeleid een exclusieve bevoegdheid van de EU. De EU heeft een complex web van preferentiële handelsovereenkomsten afgesloten met Afrikaanse landen, waaronder (1) vijf Economic Partnership Agreements met 14 Afrikaanse landen; (2) vier Associatieverdragen met onder meer Marokko, Algerije, Tunesië en Egypte; en (3) 37 Afrikaanse landen die onder een unilateraal stelsel van algemene preferenties (*generalized scheme of preferences*) vallen, waarvan 33 met een Alles Behalve Wapens⁴⁹ stelsel. Als gevolg van dit web van handelsovereenkomsten kunnen de meeste Afrikaanse landen belastingvrij exporteren naar de EU. In 2019 kwam meer dan 90% van

⁴⁹ Europese Commissie. (2024, 18 oktober). Trade. [Economic Partnerships](#)

Afrikaanse export zonder importheffingen naar de .⁵⁰ Deze handelsovereenkomsten zijn meestal asymmetrisch: Afrikaanse landen mogen nog wel importheffingen invoeren voor Europese export. Vlaanderen geeft de Belgische positie omtrent handel mee vorm via intra-federale consultatie. Omdat de EU-handelsakkoorden via consensus goedgekeurd worden, geeft dit Vlaanderen relatief veel invloed binnen dit besluitvormingsproces.

Nieuwe EU-wetgeving, zoals de ontbossingsverordening, de koolstof-grensheffing en de verschillende richtlijnen over de zorgplicht van bedrijven met betrekking tot mensenrechten en het milieu, zal waarschijnlijk een reële impact hebben op de handel. De ontbossingsverordening legt aan bedrijven de verantwoordelijkheid op om aan te tonen dat hun producten en grondstoffen⁵¹ niet hebben bijgedragen aan ontbossing. Een tweede voorbeeld vormt de koolstof-grensheffing, die een CO2-heffing legt op bepaalde goederen, waaronder waterstof, die in de EU worden ingevoerd. De zorgplicht richtlijnen voor bedrijven, tot slot, verschillen in focus en bereik. De CSRD, bijvoorbeeld, legt nieuwe verplichtingen op aan bedrijven voor de duurzaamheidsrapportering voor de belangrijkste (materiële) risico's binnen de waardeketen. De CSDDD daarentegen, verwacht dat bedrijven en hun partners eventuele risico's op mensenrechtenschendingen en het milieu in kaart brengen, en waar nodig acties moeten ondernemen om deze te voorkomen, verzachten en beëindigen,⁵² zowel voor de eigen activiteiten, als doorheen de hele waardeketen.

Het Vlaamse speerpuntclusterbeleid vertaalt zich voorlopig weinig of niet naar de relaties met Afrika - Vlaanderen ondersteunt samenwerkingsverbanden tussen Vlaamse ondernemingen via het clusterbeleid van VLAIO. De speerpuntclusters van Vlaanderen zijn strategische samenwerkingsverbanden tussen bedrijven, onderzoeksinstituten en de overheid binnen specifieke sectoren die als cruciaal worden gezien voor de economische ontwikkeling van de regio. Deze clusters zijn gericht op innovatie en duurzame groei. De speerpuntclusters komen voorlopig weinig of niet aan bod in de samenwerking met Afrika. Van de zes lopende speerpuntclusters, werden door de respondenten in eerste instantie de logistieke cluster (VIL) en de agrovoeding cluster (Flanders' FOOD) naar voor geschoven als potentieel belangrijk voor de relaties met Afrika. Andere belangrijke clusters zijn de "Blauwe Cluster" en MEDVIA. De Blauwe Cluster bevordert innovatie voor een duurzame zee-economie, met prominente spelers zoals Jan De Nul en DEME. MEDVIA richt zich op innovatie in de gezondheidszorg, een cruciaal thema na de COVID-19-pandemie en in het licht van Afrika's oproep om de capaciteit voor lokale vaccinproductie te versterken.

FIT speelt een belangrijke rol in de economische relaties met Afrika - FIT biedt exportondersteuning door onder meer het organiseren van handelsmissies voor zowel kleine als grote bedrijven en het beschikbaar stellen van een wereldwijd netwerk van lokale aanspreekpunten. FIT verzamelt en verwerkt ook data over de handelsstromen en belangstelling van bedrijven, begeleidt Vlaamse bedrijven voor grote aanbestedingen van de Wereldbank, en ondersteunt subsidieaanvragen. In 2015 lanceerde FIT een specifieke strategie voor sub-Sahara Afrika (2015-2019), vanuit de vaststelling dat met één eigen vertegenwoordiger, Vlaanderen te beperkt aanwezig was in Sub-Sahara Afrika.⁵³ De strategie benadrukte twee hoofddoelstellingen: het uitbreiden van de voetafdruk van Vlaamse ondernemingen in Sub-Sahara Afrika door het identificeren van nieuwe

⁵⁰ Europese Commissie. (2020). [The European Union and Africa: Partners in Trade](#). Brussels: European Commission.

⁵¹ Belangrijke Afrikaanse grondstoffen, zoals hout, cacao, rubber en koffie vallen allen onder de richtlijn

⁵² Europees Parlement. (2024, 24 April). [Due diligence: MEPs adopt rules for firms on human rights and environment | News | European Parliament](#).

⁵³ FIT. (2015). [Strategie voor FIT in sub-Sahara Afrika](#). Brussel: Flanders Investment & Trade.

marktkansen en het faciliteren van toegang tot deze markten; en het versterken van de handelsbetrekkingen tussen Vlaanderen en SSA-landen door het bevorderen van samenwerkingsverbanden, binnen regio's en sectoren, en het delen van expertise. De strategie had ook een hogere betrokkenheid van de Afrikaanse diaspora in België op het oog, bijvoorbeeld door hen actief te betrekken bij handelszendingen.

De acties van FIT, met name de handelsmissies, worden gewaardeerd door de respondenten uit de private sector. Deze handelsmissies hebben tot doel om Vlaamse bedrijven te ondersteunen in hun internationale expansie door nieuwe markten te verkennen, contacten te leggen en de lokale omstandigheden beter te begrijpen. De professionaliteit en voorbereiding van de deelnemers aan de handelsmissie is tevens duidelijk verbeterd sinds de beginjaren.

FIT ondersteunt bedrijven bij aanbestedingen voor grote multilaterale instellingen - De inzet op samenwerking met multilaterale instellingen, zoals de Wereldbank, de EIB en EBRD, en de VN, en het stimuleren van publiek-private samenwerking in sub-Sahara Afrika hebben aangetoond dat er aanzienlijke kansen liggen voor Vlaamse bedrijven in sectoren zoals energie, waterbeheer, gezondheidszorg en infrastructuur. België staat de afgelopen tien jaar gemiddeld op de vijfde plaats van landen waar de VN haar aankopen doet, goed voor een totaalbedrag van USD 1 748 miljoen in 2022 en 871 miljoen in 2023⁵⁴. In 2023 zou 41% hiervan naar Vlaamse bedrijven zijn gegaan. Er is echter behoefte aan een diepgaander begrip en een aanpassing aan de lokale zakelijke omgeving en cultuur, evenals een versterkte ondersteuning voor Vlaamse bedrijven op het gebied van financieringsmogelijkheden en risicobeheer. FIT werkt ook samen met andere Vlaamse partners, onder andere Enabel, Ondernemers voor Ondernemers, Exchange vzw, het Gentse Afrikaplatform en de Belgische Kamer van Koophandel- Afrika, Caraïben en Pacific.

FIT ontwikkelde in 2024 een vernieuwde aanpak voor de ondersteuning van Vlaamse bedrijven in Afrika binnen een brede regiostrategie - Na een onderbreking van enkele jaren, werd in 2024 een nieuwe Afrikastrategie uitgewerkt in het kader van een vernieuwde Africa-Middle East-Asia (AMEA) aanpak. De nieuwe strategie zet in op een strakkere geografische en sectorale afbakening die de dienstverlening per land bepaalt. Door een sterke samenwerking tussen FIT, AWEX, en hub.brussels kunnen de verschillende agentschappen elkaars diensten benutten. Via deze samenwerking kan FIT, de hoogste ondersteuning bieden in Zuid-Afrika, DR Congo, Kenia, Ghana, Nigeria, Ivoorkust, Senegal, Marokko, en Egypte. De prioriteitssectoren zijn groene energie, voedseltechnologie, logistiek (gateway), en data en digitale toepassingen. Bij de strategische keuzes worden er voorlopig weinig expliciete verbanden gelegd met andere Vlaamse beleidsdomeinen. De verklaring kan liggen in het ontbreken van duidelijke overkoepelende beleidslijnen in het Vlaamse Afrikabeleid, waardoor FIT haar autonomie gebruikt om haar beleid verder vorm te geven.

4.3.2 Netwerken en informatiedeling

Bedrijven netwerken vooral binnen hun eigen sector - Sectorsnetwerken organiseren zich niet enkel op Vlaams of Belgisch niveau, maar kunnen ook een Europees en internationaal bereik hebben. Een voorbeeld van een actief Vlaams netwerk is georganiseerd door de Haven van Antwerpen-Zeebrugge in een "Club Afric", en brengt jaarlijks een 200-tal economische actoren samen rond opportuniteiten in Afrika.

⁵⁴ UNOPS. (2024). [2023 Annual Statistical Report](#). Copenhagen: UNOPS.

VOKA en CBL-ACP ontwikkelen een aanbod voor bedrijven die relaties willen aanknopen met Afrika, maar verwachten een duidelijk beleidskader - Naast de bestaande FIT activiteiten, werkt het Vlaams Netwerk van Ondernemingen (VOKA) aan een ondersteuningspakket gericht op netwerken en informatiedeling voor Vlaamse bedrijven om de Afrikaanse markt te betreden. Daarbij is er aandacht voor het uitwisselen van succesvolle Vlaamse praktijken via peer learning. VOKA gaat deze ondersteuning uitbreiden via een MENA Business Club.⁵⁵ Desondanks is de belangstelling van Vlaamse ondernemingen binnen VOKA voor Afrika nog in een groeifase, voornamelijk door het lage aandeel van Afrika in Vlaamse export- en importactiviteiten en een gebrek aan bekendheid met de mogelijkheden in Afrika. Daarnaast is er ook de Belgisch-Luxemburgse Kamer van Koophandel voor Afrika, het Caribisch gebied en de Pacific (CBL-ACP), die bedrijven ondersteunt bij het ontwikkelen van handels- en investeringsrelaties in deze regio's. De organisatie betreft ook diaspora bij het ontwikkelen van contacten en organiseert netwerkmomenten, vaak in samenwerking met FIT, AWEX of het federale Ministerie van Buitenlandse Zaken. Dit initiatief heeft een samenwerking met Afrikaplatform van de Universiteit van Gent. Ondanks deze acties, ervaart VOKA dat de impact van haar initiatieven voor Afrika beperkt wordt door het ontbreken van een beleidskader dat de acties van de verschillende actoren op elkaar afstemt, prioriteiten legt en bijkomende ondersteuning biedt bij de implementatie.

Vlaamse bedrijven zoals UMICORE, DEME, Antwerp World Diamond Centre, Brussels Airlines, Greenventures, Vyncke, Haven Antwerpen, Alterfin, Incofin, en anderen zijn reeds vele jaren met succes actief in Afrika. Het mobiliseren van een breder segment van Vlaamse bedrijven blijft echter een structurele uitdaging, die naar boven komt in verschillende interviews. Respondenten benadrukten bijvoorbeeld dat, buiten een kleine groep van bedrijven, de interesse voor Afrika bij veel Vlaamse bedrijven en binnen Vlaamse netwerken vooralsnog laag blijft. Volgens de respondenten is dit gebrek aan interesse vooral te wijten aan een gebrek aan knowhow en kennis over het continent, de lokale economische omstandigheden en opportuniteiten en het ontbreken van een netwerk van Vlaamse, Belgische en Afrikaanse samenwerkingspartners. Daarnaast wordt Afrika nog te vaak als een "probleemregio" beschouwd, en ontbreekt het vaak aan besef van het belang van Afrika en de economische mogelijkheden die het continent te bieden heeft. Ook de versnippering van middelen en het gebrek aan synergie en samenwerking tussen Vlaanderen, België en de EU vormen obstakels voor kleinere Vlaamse bedrijven.

De meeste actieve bedrijven en sectoren blijven vrij constant door de jaren heen. De voorbije jaren is er wel een zekere kentering waarneembaar, met onder meer een aantal nieuwe grotere Vlaamse spelers die de Afrikaanse markt verkennen en dat doen met een professionele en gestructureerde aanpak.

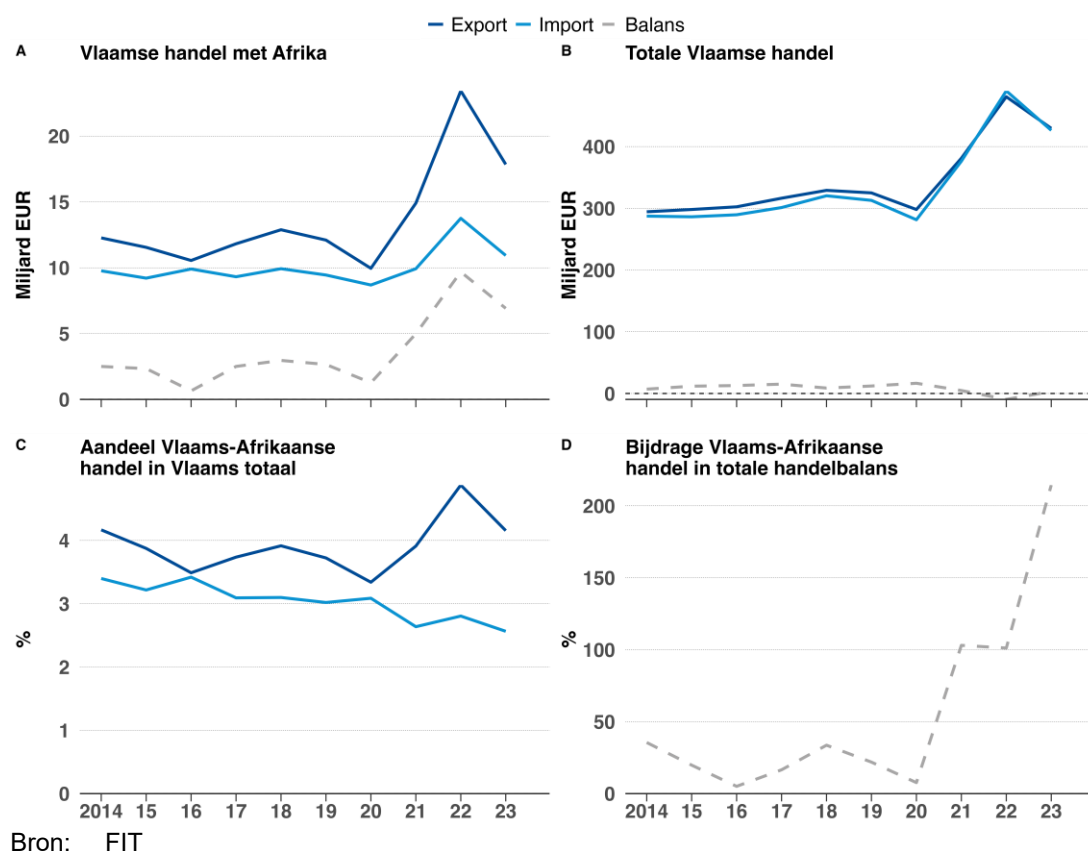
4.3.3 Trends in handel van goederen en diensten

Na een stabiele periode is de Vlaamse goederenhandel met Afrika sinds 2020 sterk toegenomen - De waarde van Vlaamse-Afrikaanse handel was stabiel tussen 2014-20 met ongeveer EUR 23 miljard per jaar en met een positieve handelsbalans van ongeveer EUR 2.5 miljard (figuur 4.1). In de periode 2020-2022 ging de Vlaamse export naar Afrika steil omhoog, van EUR 10 miljard in 2020 naar bijna EUR 18 miljard in 2022, of een stijging van 80%. Deze exportstijging zorgde voor een piek in de handelsbalans in 2022 van EUR 9.7 miljard. Voor de verklaring van deze opvallende stijging, verwijzen experts enerzijds naar de sterke vraag

⁵⁵ VOKA. (2024). [Business Club Middle-East & North-Africa](#).

tijdens de COVID-19 pandemie, en anderzijds naar dynamieken op de oliemarkt als gevolg van de Russische invasie van Oekraïne. Die laatste bracht namelijk een sterke stijging in (geraffineerde) olieprijs met zich mee, en de noodzaak om alternatieven te vinden voor gesanctioneerde Russische olie, wat dan weer de handel met olieproducent Nigeria sterk deed toenemen.

FIGUUR 4.1 Vlaams-Afrikaanse goederenhandel 2014-2023

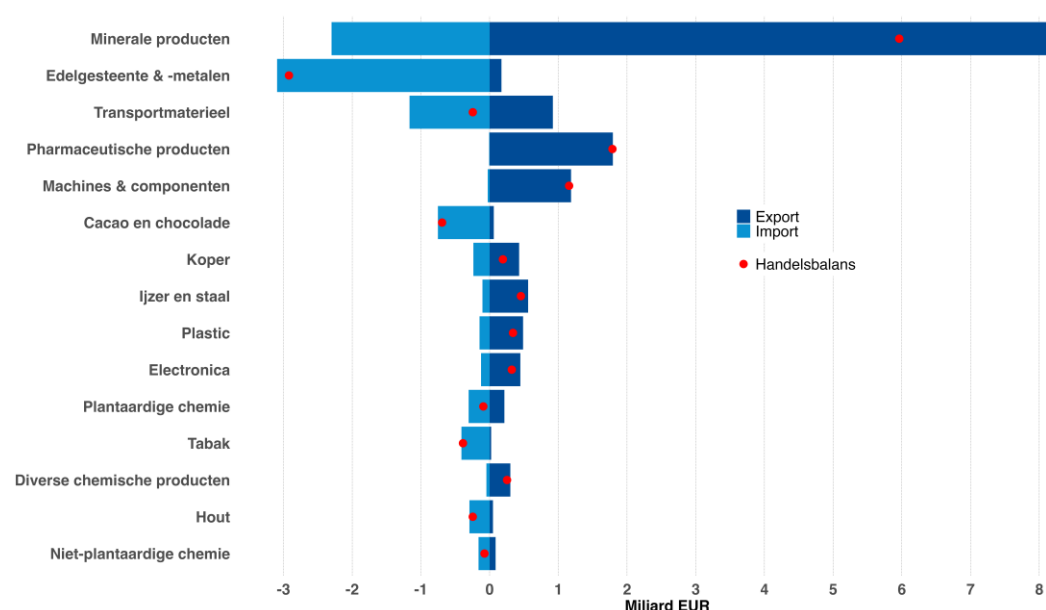

Afrika heeft een klein aandeel in de totale Vlaamse handel, maar zorgt er mee voor dat de Vlaamse handelsbalans positief kleurt - In de laatste tien jaar schommelde de export naar Afrika rond de 4% van totale Vlaamse export, en import van Afrika rond de 3% (figuur 4.1). Afrika is dus in zijn geheel een eerder kleine handelspartner, bijvoorbeeld in de grootteorde van de Vlaams-Italiaanse handel. De bijdrage van Afrika in het Vlaamse handelsoverschot is echter veel groter. Vlaanderen heeft een klein handelsoverschot omdat het elk jaar bijna evenveel exporteert en importeert. In 2023, bijvoorbeeld, exporteerde Vlaanderen voor EUR 429 miljard, en importeerde voor EUR 426 miljard, zodoende was er een handelsoverschot van EUR 3.2 miljard, of minder dan 1% van zowel de export als import. In hetzelfde jaar was het handelsoverschot met Afrika EUR bijna zeven miljard. Afrika droeg dus disproportioneel veel bij aan het handelsoverschot dat jaar. De laatste tien jaar droeg Afrika meer dan de helft van het Vlaamse handelsoverschot, met vooral tussen 2021 en 2023 uitschieters boven de 100%.

In 2023 waren olie en farmaceutische producten samen verantwoordelijk voor meer dan de helft van de totale handelswaarde - De Vlaamse export van geraffineerde olie bedraagt ongeveer een derde van de totale Vlaamse handelswaarde, gevolgd op verre afstand door farmaceutische producten, en machines en componenten (figuur 4.2). Een derde groep op enige afstand

omvat de export van auto's, plastic, ijzer en staal. De Vlaamse export bestaat zodoende uit producten met een hoge toegevoegde waarde. Afrika exporteert vooral producten met een lage toegevoegde waarde naar Vlaanderen zoals edelstenen, ruwe olie, cacao, tabak, fruit, hout en koper (figuur 4.2). Een uitzondering vormt de import van auto's uit Afrika, deze afgewerkte industriële producten komen vooral uit Zuid-Afrika en Marokko. Dit geeft een indicatie dat, zelfs na decennialange aandacht voor de ontwikkeling en ondersteuning van waardeketens, Afrika voorlopig vooral grondstoffen exporteert en weinig industriële producten of producten met een hoge toegevoegde economische waarde.

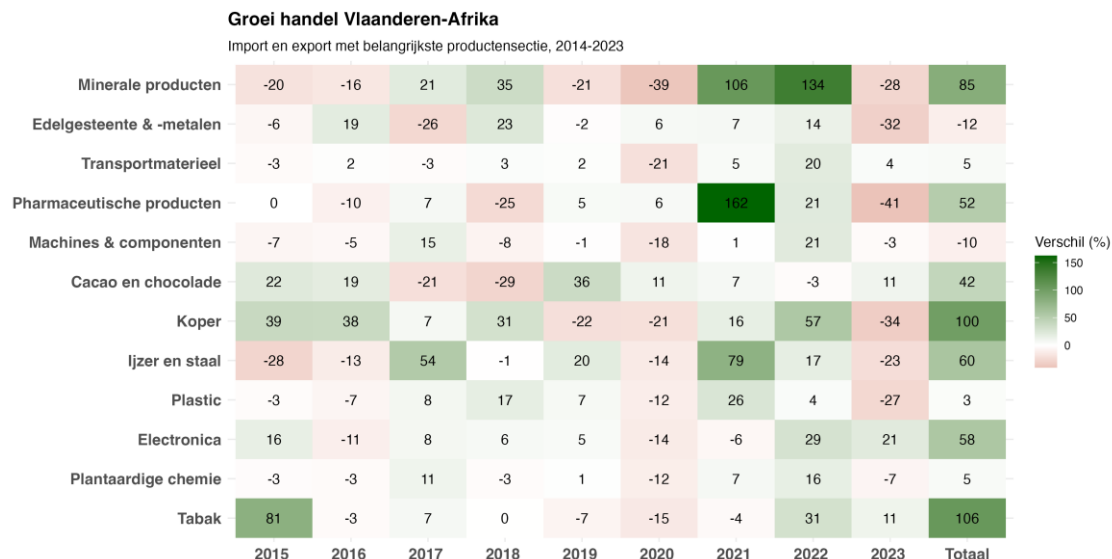
FIGUUR 4.2 Vlaamse top export- en importsectoren en handelsbalans in 2023

Bron: FIT

De “sterkhouders” onder de verhandelde producten groeiden aanzienlijk in de afgelopen tien jaar - Figuur 4.3 geeft een historisch beeld van de trends in de handel met Afrika voor de belangrijkste producten. Zoals eerder aangeven, hangen de sterkere fluctuaties van de voorbije jaren voor sommige producten samen met mondiale crisissen, zoals de COVID-19 pandemie en de Russische invasie van Oekraïne, maar ook bijvoorbeeld de implosie van olieraffinage capaciteit in Nigeria tussen 2018 en 2022. De grootste stijger waren farmaceutische producten in 2021, gestuwd door vaccinatie-export; de belangrijkste categorie, minerale producten (bevat geraffineerde olie), sprong van EUR 5.7 miljard naar EUR 10.6 miljard, een stijging van 85%. Niet alles stijgt: tussen 2014 en 2023 was er een daling van ongeveer 10% in handel in de belangrijke categorieën van edelstenen, diamanten en machines.

FIGUUR 4.3 Groei van de handel tussen Vlaanderen en Afrika; import en export met belangrijkste productensectie 2014-2023

Bron: FIT

BOX 9: DE BOOM -EN AANKOMENDE BUST- VAN ANTWERPSE OLIE NAAR NIGERIA

Door een ineenstorting van haar olieraffinage⁵⁶ en een stijging van olieprijs na de Russische invasie, importeerde Afrika's grootste olieproducent, Nigeria, steeds meer verwerkte olie. Die geraffineerde olie komt, na een Nederlands exportverbod, voor een groot deel uit Vlaanderen, waar de Antwerpse haven een belangrijke olieverwerking huisvest. Met een totale exportwaarde van EUR 8.2 miljard in 2022, werd olie zo het belangrijkste exportproduct van Vlaanderen naar Afrika, vooral gedreven door de situatie in Nigeria. Hierdoor was België, na China, in 2022 zelfs de tweede grootste exporteur naar Nigeria.⁵⁷ Deze verwerkte olie heeft echter een lagere kwaliteit dan Europese normen, waardoor België, in navolging van het Nederlands voorbeeld, werkt aan een exportverbod. Ongeacht of er een verbod komt of niet, wil Nigeria de eigen raffinagecapaciteit zo snel mogelijk opdrijven. Zo zijn er plannen voor een grote raffinaderij die op een oppervlakte van naar schatting 4,000 voetbalvelden en een budget van USD 20 miljard gebouwd wordt nabij de hoofdstad Lagos. Deze raffinaderij - zowel de grootste in Afrika als in Europa - zou de bijna EUR 16 miljard per jaar in oliehandel tussen Europa en Nigeria overbodig maken, en een grote impact hebben op het volume en handelsoverschot van Vlaams-Afrikaanse handel. Het wegvallen van deze handel zal naar verwachting bijkomende druk zetten op Europese raffinaderijen, die al onder spanning staan van toegenomen competitie, met mogelijke sluitingen tot gevolg.⁵⁸

Grondstoffen domineren Vlaams-Afrikaanse handel - Slechts enkele landen en sectoren domineren de Vlaams-Afrikaanse handel, een patroon dat zich herhaalt in de handelsrelaties van Afrika met andere Europese landen en regio's. Het historisch tekort aan economische diversificatie in Afrika, vertaalt zich voorlopig naar een export gedomineerd door een kleine groep van grond-

⁵⁶ Agency Report. (2023, 5 december). [Alarm Bells Ring As Nigeria's Refineries Collapse By 92%](#). *Leadership News*.

⁵⁷ OEC. (2024). [Nigeria](#) [Dataset].

⁵⁸ Ghaddar, A., & Harvey, R. (2024, 27 maart). [Nigeria's Dangote oil refinery could accelerate European sector's decline](#). *Reuters*.

stoffen.⁵⁹ Niet alleen zorgt dit voor een kwetsbaarheid voor globale shocks in grondstoffenprijzen, het vermindert ook de economische en politieke weerbaarheid. Eerder werd bijvoorbeeld besproken hoe belangrijk de diamantexport is voor Botswana, goed voor 30 tot 40% van overheidsinkomsten en het overgrote deel van de export. Als gevolg van een toegenomen competitie met synthetische diamant, moest de economische groei van Botswana de voorbije jaren bijgesteld worden van meer dan 4% naar 1%, wat het overheidstekort deed oplopen tot 6% van het BBP.⁶⁰

Nigeria, Zuid-Afrika en Algerije waren de belangrijkste handelspartners in 2023 - De oliehandel met Nigeria zorgde ervoor dat het land de voorbije jaren veruit de belangrijkste handelspartner van Vlaanderen in Afrika voor een waarde die maar liefst drie keer hoger lag in 2023 (EUR 4.7 miljard) dan de nummer twee, Egypte, met EUR 1.5 miljard. Voor beide landen is dit echter een recente ontwikkeling (figuur 4.4). Tot 2021 was Zuid-Afrika de grootste handelspartner. Zuid-Afrika exporteert bovendien meer naar Vlaanderen dan het importeert, vooral door de export van edelstenen en auto's. Geografisch zijn de belangrijkste handelspartners van Vlaanderen verspreid over Noord-Afrika, West-Afrika en Zuidelijk Afrika, met geen één regio die sterk domineert. Sub-Sahara Afrika is zowel voor import (2 keer meer) als voor export (3 keer meer) een belangrijkere regio dan Noord-Afrika, ten dele te verklaren door de uitzonderlijke situatie met de handel in Nigeriaanse olie.

BOX 10: BELGIË EN NAMIBIË – EEN PARTNERSCHAP IN GROENE WATERSTOF

Op COP26 in 2021 ondertekenden de Belgische minister van Energie en de Namibische minister van Mijnen en Energie een Memorandum of Understanding om in de productie en distributie van groene waterstof en groene ammoniak in Namibië te investeren. Er werd tevens ook een MoU tussen België en Oman ondertekend. Het energie partnerschap wil ook dialoog en kennisuitwisseling versterken, samenwerking tussen wetenschappelijke onderzoeksinstituten ondersteunen, en onderzoek en ontwikkeling bevorderen.⁶¹ Ook de EU erkent de strategische waarde van de mogelijkheden die Namibië biedt en heeft met het land binnen de Global Gateway de “*EU-Namibia strategic partnership on sustainable raw materials value chains and renewable hydrogen*” uitgewerkt.⁶² Tijdens het staatsbezoek van Koning Filip aan Namibië in 2024, werden een hele reeks verdere investeringen aangekondigd. Zo zal de haven van Antwerpen-Zeebrugge 20 miljoen euro bijdragen aan de ontwikkeling van een waterstof en ammoniak exporthaven in Walvisbaai.⁶³ Namibia wordt zo ook een belangrijke schakel in de globale handel van waterstof, en een cruciale partner voor de “waterstof importcoalitie” tussen de haven, Deme, Engie, Exmar, Fluxys, en WaterstofNet.⁶⁴ Zo vond de Global African Hydrogen Summit 2024 ook plaats in de Namibische hoofdstad Windhoek. Tijdens het Staatsbezoek werd ook de “Cleanergy Green Hydrogen-site” voorgesteld. Dit is een waterstoftankstation ontwikkeld door Cleanergy Solutions Namibia, een samenwerking tussen het Belgische bedrijf CMB.TECH en de Namibische Ohlthaver & List (O&L) Groep. Samen met de haven van Antwerpen-Zeebrugge werken deze bedrijven ook

⁵⁹ United Nations Conference on Trade and Development. (2022). [Economic Development in Africa: Rethinking the foundations of export diversification in Africa – the catalytic role of business and financial services](#) (TD/B/EX(72)/4).

⁶⁰ Reuters. (2024, 13 juli). [IMF slashes Botswana's 2024 growth forecast amid diamond market woes](#). Reuters. en [IMF staff completes 2024 Article IV mission to Botswana](#). (2024, 12 juli). IMF.

⁶¹ CBL-ACP. (2021, 17 november). [The signing of a MOU between Minister Alweendo \(Namibia\) and Minister Van der Straeten \(Belgium\) - CBL-ACP](#). CBL-ACP.

⁶² Europese Commissie. (2023, 24 oktober). [Global Gateway: EU and Namibia agree on next steps of strategic partnership on sustainable raw materials and green hydrogen](#).

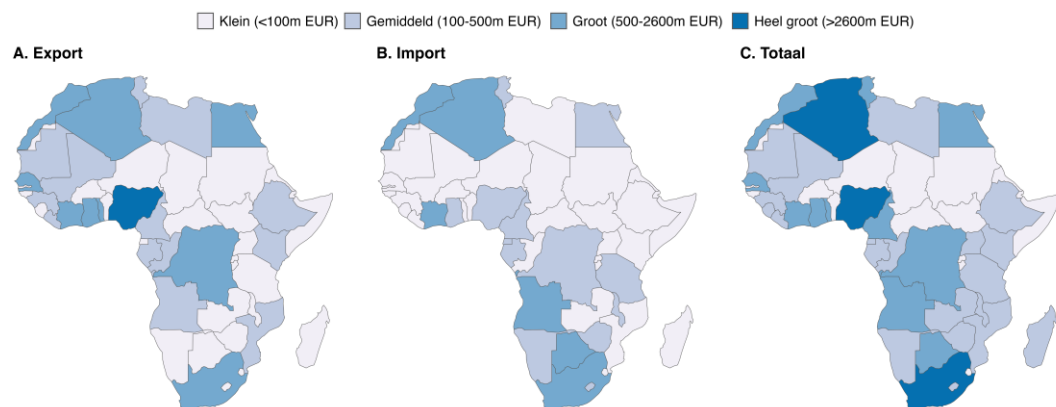
⁶³ Desmet, J. (2024, 3 mei). [Port of Antwerp-Bruges invests heavily in Namibian hydrogen port](#). Flows.

⁶⁴ Port of Antwerp Bruges. (2024, 5 februari). [Waterstof](#). Port Of Antwerp Bruges.

aan het eerste waterstofschip in Afrika. De Hydrogen Academy zorgt dan weer voor kennisuitwisseling en opleiding inzake waterstoftechnologie.⁶⁵

Enkele weken na het staatsbezoek ontving België een Namibische delegatie voor een 10-daagse werkbezoek gericht op waterstof en hernieuwbare energie. Dit werkbezoek, in samenwerking met Enabel, versterkt de samenwerking tussen beide landen en legt de technische basis voor hun energiepartnerschap.⁶⁶

FIGUUR 4.4 Handel tussen Vlaanderen en Afrika in 2023

Bron: FIT

De Belgische handel in diensten met Afrika is ruwweg een tiende van de goederenhandel -

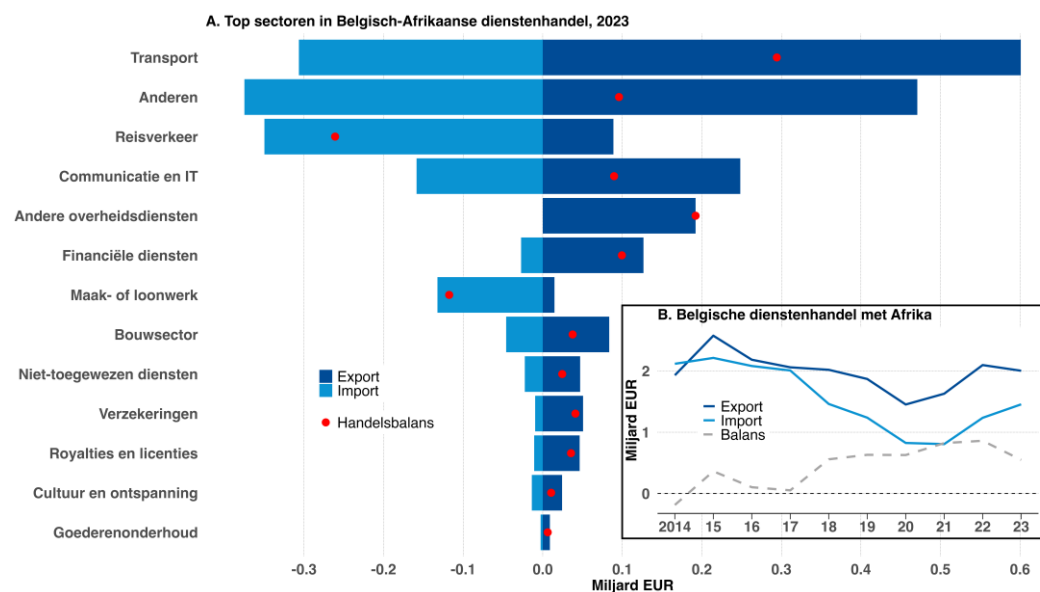
Detailcijfers ontbreken over de handel van diensten tussen Vlaanderen en Afrika.⁶⁷ De Belgische export van diensten naar Afrika (figuur 4.5) ligt rond de EUR 2 miljard per jaar tussen 2014-2023. De import fluctueert tussen de EUR 1-2 miljard, met een handelsoverschot tussen de EUR 0-1 miljard, beduidend kleiner dan de 18 miljard in export en 10 miljard in import voor goederen in 2023. De belangrijkste sectoren in 2023 waren transport (ongeveer 1 miljard in totaal volume), reisverkeer (ongeveer 0.7 miljard) en communicatie en IT (ongeveer 0.4 miljard). Deze diensten gaan vooral naar Zuid-Afrika, Egypte en Marokko.

⁶⁵ Willemijns, L. (2024, 4 mei). [Staatshoofden België en Namibië wonen eerste waterstoftankbeurt bij Cleanergy Solutions Namibia bij](#). DVO.

⁶⁶ Blanche. (2024, 22 mei). [België ontvangt een Namibische delegatie in het kader van de Belgisch-Namibische samenwerking voor waterstof en hernieuwbare energie](#). Enabel - Belgian Development Agency.

⁶⁷ Cijfers over diensten zijn bovendien in het algemeen minder betrouwbaar dan de goederenhandel, omdat een belangrijk aandeel online verloopt en dus moeilijker te monitoren is.

FIGUUR 4.5 Belgisch-Afrikaanse dienstenhandel in 2023

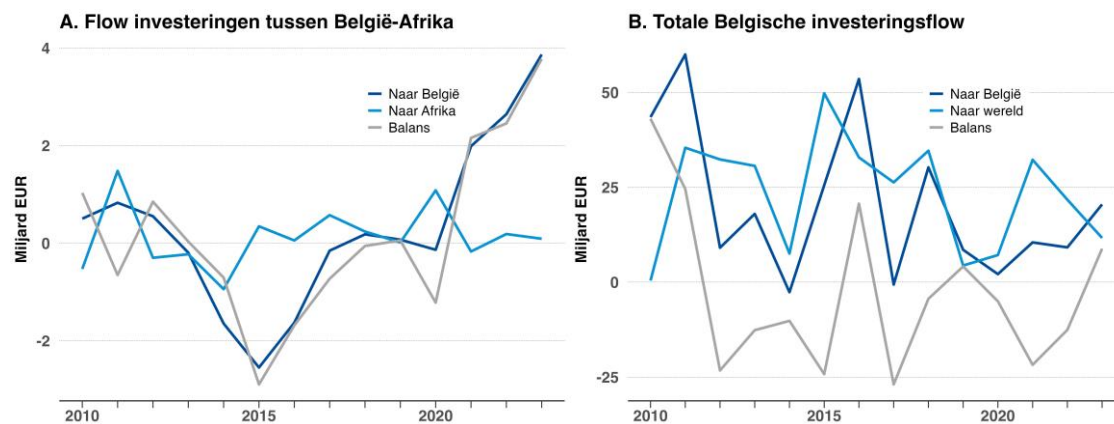

Bron: Eurostat (2023). [International trade in services](#).

Investerings van Belgische bedrijven blijven voorlopig beperkt (maar de cijfers kunnen onvolledig zijn)⁶⁸ - Volgens de Nationale Bank van België investeerden Belgische bedrijven (direct investment, totale kapitaal) tussen 2010-2023 gemiddeld EUR 123 miljoen per jaar in Afrika, met een hoogtepunt van EUR 1.5 miljard in 2020 (figuur 4.6). Algemeen schommelen de investeringen en verlies tussen EUR -1 en 1 miljard per jaar. In vergelijking met de handelscijfers zit hier geen duidelijke groei in, wat betekent dat de stap van handel drijven naar investeringen in de partnerlanden zelf nog groot is. Afrikaanse investeringen in België bedragen meer dan het dubbele van de Belgische investeringen in Afrika: gemiddeld EUR 310 miljoen per jaar over dezelfde periode, met investeringsuitschieters van EUR 2.6 miljard in 2022 en 3.9 miljard in 2023, en een uitstroom van EUR 2.5 miljard in 2015. Er is weinig informatie beschikbaar over deze Afrikaanse investeringen in België, maar er zijn indicaties dat een deel gelinkt is aan kapitaalvlucht van Afrikaanse elites om hun vermogen veilig te stellen. Over het algemeen kan men stellen dat het niveau van investeringen in Afrika lager is dan in andere regio's, zoals Europa of Azië. Toch groeit de interesse voor investeringen in Afrika vanuit Vlaanderen, vooral in logistiek en groene energie.

⁶⁸ De cijfers van de Nationale Bank zijn waarschijnlijk onvolledig aangezien ze sterk verschillen van bijvoorbeeld publiek aangekondigde en gerealiseerde investeringen. Dit komt deels door de complexiteit van eigenaarschap, vestiging, en oorsprong van de investeringen. Zo nam bijvoorbeeld AB InBev in 2016 de Zuid-Afrikaanse brouwer SABMiller over voor 107 miljard USD, een transactie die niet zichtbaar is in figuur 4.6 wegens de vestiging van het SABMiller hoofdkwartier in Engeland.

FIGUUR 4.6 Investerings tussen België en Afrika

4.4 Vlaamse ontwikkelingssamenwerking

Ontwikkelingssamenwerking was de voorbije decennia een belangrijk onderdeel van de relaties tussen Afrika en de Vlaamse overheid.

Deze sectie staat stil bij de geografische spreiding, de belangrijkste begunstigden, en de thematische focus van de totale Official Development Aid (ODA). Nadien focussen we kort op de landenprogramma's van DKBZA, en vervolgens op de acties binnen andere beleidsdomeinen. In een laatste sectie kijken we naar de acties vanuit het middenveld. De hoofdfocus ligt op projecten die met Vlaamse ODA-financiering tot stand komen. In de secties die ook andere bronnen van ODA-financiering beschouwen, wordt daar expliciet melding van gemaakt.

4.4.1 Totale Vlaamse ODA: feiten en cijfers

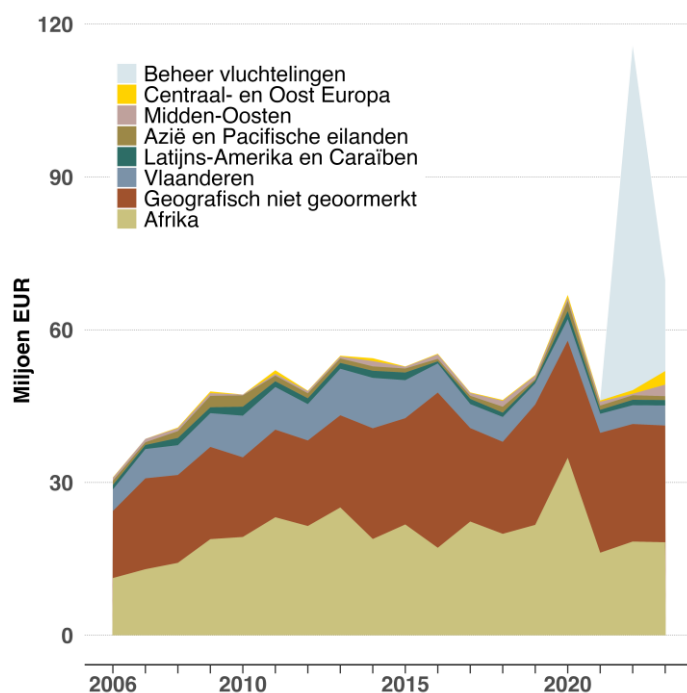
De totale jaarlijkse ODA schommelde de voorbije decennia rond de EUR 50 miljoen. De voorbije periode schoot de Vlaamse ODA echter de hoogte in als gevolg van de uitgaven voor de opvang van vluchtelingen. Meer recent kondigde de Vlaamse regering een jaarlijkse besparing aan van 2 miljoen euro in de Vlaamse ODA financiering (2024-2029). Ongeveer de helft van de ODA wordt gecoördineerd door DKBZA, de andere helft wordt aangebracht vanuit andere departementen, waarvan het departement Onderwijs en Vorming en het departement Economie, Wetenschap en Innovatie de grootste bijdragen leveren.

a. Geografische spreiding

De focus ligt op een beperkt aantal landen - Het ontwikkelingsbeleid van de Vlaamse overheid strekt zich uit over diverse regio's en continenten, maar een belangrijk deel van de middelen concentreert zich in een beperkt aantal Afrikaanse landen. Als geografische regio binnen een federale staatsstructuur, is het Vlaamse ODA-budget beduidend kleiner dan dat van het federale niveau. Deze realiteit deed de Vlaamse overheid de voorbije jaren kiezen voor een geografische concentratie gericht op Zuid-Afrika, Mozambique, Malawi. Recent werd de ODA component van de samenwerking met Zuid-Afrika afgebouwd, terwijl een nieuw programma werd uitgewerkt met Marokko. Figuur 4.7 toont het relatief grote aandeel voor Afrika ten opzichte van de andere continenten. Naast de Afrikaanse steun, valt het grote aandeel van de categorie "geografisch niet

geormerkt” op. Een deel van die laatste categorie komt ook in Afrika terecht, maar het specifieke aandeel kan niet afgeleid worden uit de beschikbare data.⁶⁹

FIGUUR 4.7 Geografische indeling Vlaamse ODA (in miljoen euro, lopende prijzen)*

* In 2022 en 2023 werden vanuit de Vlaamse ODA respectievelijk EUR 67.6 miljoen en EUR 17.9 miljoen besteed aan het beheer van vluchtelingen.

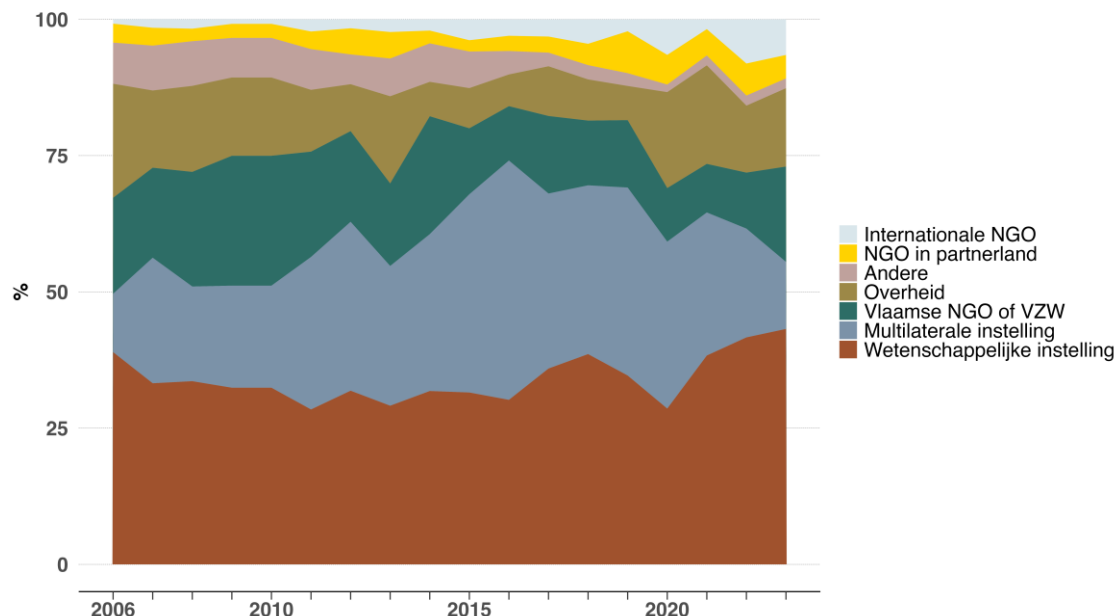
Bron: DKBZA

b. Belangrijkste uitvoerende partners

Kennisinstellingen en multilaterale instellingen zijn de vooraanstaande partners in het ontwikkelingsbeleid van de Vlaamse overheid - Kennisinstellingen waren het voorbije decennium de belangrijkste begunstigde van Vlaamse ODA-financiering, een aandeel dat zelfs opliep tot bijna 43% van de totale ODA in 2023 (figuur 4.8). Multilaterale instellingen vormen ook een belangrijke partner maar hun aandeel daalde substantieel in de voorbije jaren, van 44% in 2016 naar 12% in 2023. Mogelijke verklaringen voor deze dalen hebben te maken met een verschuiving van financiering naar klimaatfinanciering en naar de directe samenwerking met de partnerlanden via de landenstrategienota's. Het aandeel voor Vlaamse ngo's en vzw's fluctueerde doorheen de tijd, namen in 2009 en 2010 nog ongeveer 24% van de ODA-financiering voor hun rekening, maar dat aandeel zakte weg tot minder dan 9% in 2021. In 2023 nam hun aandeel echter opnieuw toe. Sinds enkele jaren gaat tenslotte een beperkt aandeel van 5 à 8% van de ODA naar internationale- en lokale ngo's in ontwikkelingslanden.

⁶⁹ Deze categorie omvat onder andere ODA-aanrekenbare uitgaven van andere departementen en diensten van de Vlaamse overheid in de vorm van projecten, programma's of fondsen alsook core-funding voor multilaterale organisaties.

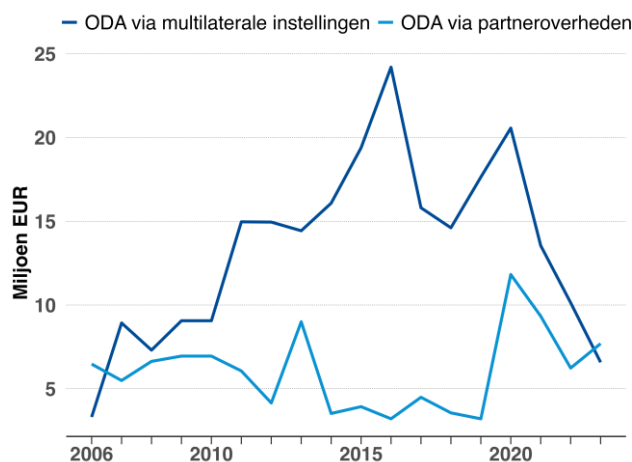
FIGUUR 4.8 Vlaamse ODA volgens uitvoerende partners (% van totale ODA)*

* In 2022 en 2023 werden vanuit de Vlaamse ODA respectievelijk EUR 67.6 miljoen en EUR 17.9 miljoen besteed aan het beheer van vluchtelingen. Deze uitgaven zijn niet opgenomen in deze analyse.
Bron: DKBUZA

Figuur 4.9 vergelijkt de ODA besteed via multilaterale instellingen tegenover de ODA aan overheden in het partnerland. Unesco, FAO, WHO en IAO waren de voornaamste multilaterale partners. Naast de tijdelijke pieken voor multilaterale financiering in 2016 en 2020, die waarschijnlijk gelinkt zijn aan klimaatfinanciering die de Vlaamse overheid voorzag in die periodes, valt de sterke daling op na 2020, zowel in absolute cijfers (figuur 4.9) als relatief (figuur 4.8). Een deel van de verklaring ligt bij het besluit om vanaf 2021 het budget voor klimaatfinanciering te besteden via projectoproepen en het expliciet te bestemmen voor Vlaamse partners. Daarnaast werd er meer prioriteit gegeven aan de landenstrategienota's.

FIGUUR 4.9 Vlaamse ODA via multilaterale instellingen en via overheden in het partnerland (in miljoen euro, lopende prijzen)

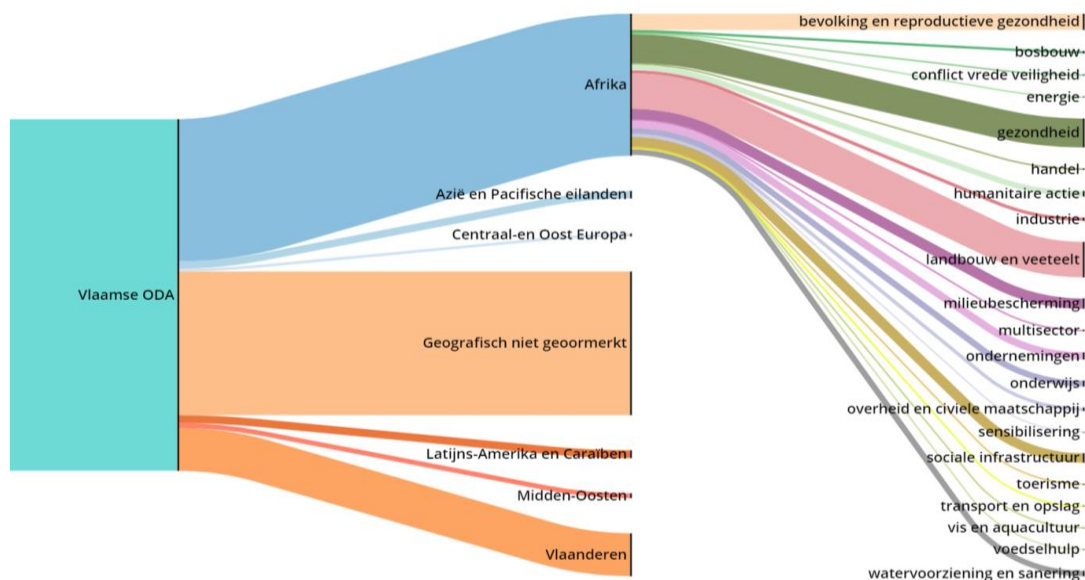
* In 2022 en 2023 werd in Vlaanderen respectievelijk EUR 67.6 miljoen en EUR 17.9 miljoen besteed aan het beheer van vluchtelingen. Deze uitgaven zijn niet opgenomen aangezien de figuur vertekend zou zijn door deze pieken in uitgaven in Vlaanderen.

Bron: DKBZA

c. Thematische focus

Landbouw en veeteelt, gezondheidszorg en reproductieve gezondheid waren de voorbije jaren de prominente sectoren voor het Vlaams ontwikkelingsbeleid - Figuur 4.10 toont de belangrijkste sectoren van de Vlaamse ODA voor Afrika. Tussen 2006 en 2023 zijn vooral landbouw en veeteelt (24%) prominent aanwezig, gevolgd door gezondheidszorg (20%), en bevolking en reproductieve gezondheid (11%). Daarnaast wonnen de voorbije jaren nieuwe thema's aan belang, waaronder klimaatverandering, en jobs en ondernemerschap in groene economie. Dit is specifiek het geval voor de opkomende samenwerking met Marokko, alsook die met Zuid-Afrika, al wordt de ontwikkelingssamenwerking component van die laatste afgebouwd. Studiewerk van de SARIV-adviesraad in 2008 stelde vast dat de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking op dat moment vooral inzet op traditionele thema's, zoals landbouw en gezondheidszorg, waar veel grote donoren actief in zijn. Ze adviseerden om meer aansluiting te zoeken bij domeinen waar Vlaanderen unieke expertise in heeft, zoals streekontwikkeling, kmo's, en innovatie.

FIGUUR 4.10 Vlaamse ODA volgens sectoren (totaal tussen 2006-2023)*

* In 2022 en 2023 werd in de Vlaamse ODA respectievelijk EUR 67.6 miljoen en EUR 17.9 miljoen besteed aan het beheer van vluchtelingen. Deze uitgaven zijn niet opgenomen in deze analyse.
Bron: DKBZA

4.4.2 DKBZA: vier landenprogramma's

Deze sectie schetst kort de geschiedenis en inhoudelijke keuzes van de Vlaamse overheids-samenwerking met Afrika. Sinds midden jaren '90 bouwt Vlaanderen de bilaterale ontwikkelings-samenwerking uit, initieel met drie partnerlanden in Zuidelijk Afrika, recent kwam daar Marokko bij. Vlaanderen werkt steeds met landenstrategienota's, die tot stand komen in overleg met de partneroverheden. Recentere nota's hadden daarnaast gradueel meer aandacht voor de betrokkenheid van andere belanghebbenden zoals het maatschappelijk middenveld, de academische wereld, de privésector, internationale organisaties en lokale gemeenschappen.

Zuid-Afrika - De officiële samenwerking tussen Vlaanderen en Zuid-Afrika startte in 1994 met het einde van Apartheid. De samenwerking verliep via kleine projecten en initiatieven gedragen door een brede waaier aan actoren (e.g., overheidsdepartementen, ngo's, universiteiten, private actoren) en omvatte diverse thema's (e.g., projecten rond democratisering, cultuur, en armoedebestrijding). Vanaf 2000 werd de samenwerking meer coherent en legde het zich toe op slechts drie Zuid-Afrikaanse provincies met een sterke focus op de rol voor de private sector: de ontwikkeling van kmo's, voedselzekerheid en de agro business. Deze thematische focus werd aangehouden in de landenstrategienota 2012-2016.⁷⁰ Met de meest recente landenstrategienota van 2017-2021, verschoof de aandacht naar klimaatverandering en groene economie. Binnen deze samenwerking ondersteunt Vlaanderen de privésector en sociale innovaties om maatschappelijke uitdagingen aan te gaan, zoals de impact van klimaatverandering op kwetsbare groepen.⁷¹ Sinds 2022 zit dit programma in een transitiefase waarbij ontwikkelingssamenwerking wordt afgebouwd en meer wordt ingezet op de economische, culturele en diplomatieke banden. Zulke

⁷⁰ Vaes, S., De Bruyn, T., & Huyse, H. (2016). *Flemish Cooperation with South Africa Post 2016: What role for ODA?* HIVA-KU Leuven.

⁷¹ Vlaamse Regering. (2017). *Landenstrategienota voor Ontwikkelingssamenwerking Vlaanderen Zuid-Afrika 2017 - 2021*.

transities passen in een bredere dynamiek binnen de EU-ontwikkelingssamenwerking, die steeds meer wordt gepresenteerd als wederzijds voordelig en gerelateerd aan Europese belangen, en geleidelijk afstapt van de traditionele donor-ontvanger relatie.⁷²

Mozambique - De samenwerking met Mozambique begon in 2002, aanvankelijk gericht op HIV/AIDS preventie via kleinschalige projecten, verder aangevuld met initiatieven binnen voornamelijk technisch en beroepsonderwijs. Doorheen de tijd werd steeds exclusiever gefocust op gezondheidszorg en beleid, met een specifieke aandacht voor het promoten van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten van onder meer kansengroepen. In 2021 hebben beide partijen een nieuwe landenstrategienota voor de periode 2022-2025 onderhandeld met opnieuw de gezondheidssector en seksuele en reproductieve gezondheid als de centrale as in de samenwerking.

Malawi - Sinds 2007 onderhoudt Vlaanderen een samenwerking met Malawi op basis van vier opeenvolgende landenstrategienota's, telkens met een focus op twee pijlers: de landbouwsector en de emancipatie van vrouwen en jongeren. Ze worden beschouwd als hefboomen voor armoedebestrijding, voedselzekerheid te realiseren en de economie in het algemeen te stimuleren. De laatste landenstrategienota (2024-2028) werkt verder op de beide pijlers, maar heeft specifieke aandacht voor de inclusie van secundaire steden in rurale ontwikkeling, de commercialisering van de landbouw, en klimaatgerichte landbouwpraktijken. Deze nieuwe nota voorziet tevens steun voor het decentralisatieproces in Malawi.

Marokko - De samenwerking met Marokko werd recent formeel vastgelegd in een landenstrategienota.⁷³ Vlaanderen en Marokko wensen in de toekomst samen te werken rond het stimuleren van groene jobs en het nastreven van innovatieve oplossingen voor gezamenlijke uitdagingen op vlak van waterschaarste, circulaire economie, en hernieuwbare energie. De samenwerking draagt bij aan de vermindering van armoede en ongelijkheid met specifieke aandacht voor jongeren en vrouwen. Tussen 2024 en 2028 zal de Vlaamse Regering EUR 25 miljoen investeren in de samenwerking met Marokko.⁷⁴

BOX 11: VERNIEUWENDE BENADERING VOOR HET PARTNERSCHAP MET MAROKKO

De samenwerking met het middeninkomensland Marokko markeert een verschuiving naar een meer partnerschap-georiënteerde benadering, waarbij ontwikkelingsobjectieven hand in hand gaan met economische, educatieve en culturele samenwerking.

Vlaanderen en Marokko beogen een meer evenwichtig partnerschap met onder meer aandacht voor wederzijds kennisuitwisseling. De thema's hernieuwbare energie, circulaire economie en waterschaarste, onderwerpen die sterk leven in beide landen, bieden een goed basis voor samenwerking en creëren nieuwe mogelijkheden om Vlaamse expertise te internationaliseren. Voor circulaire economie, kan de Vlaamse expertise op het vlak van afvalbeheer ingezet worden. Marokko speelt op zijn beurt een leidende rol in hernieuwbare energie, wat Vlaanderen de kans biedt expertise op te doen. Naast het bijdragen aan duurzame ontwikkeling, zijn er op die manier ook mogelijkheden om de economische samenwerking te versterken. Deze aanpak contrasteert

⁷² Sherriff, A. & Veron, P. (2024). [What is driving change in Europe's international cooperation agenda?](#) Part 1. ECDPM

⁷³ Vlaamse Regering. (2024). [Landenstrategienota Vlaanderen-Marokko 2024-2028](#).

⁷⁴ Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken. (2023, 23 februari). [Nieuw partnerschap Vlaanderen-Marokko: groene economie en duurzame](#).

met de meer traditionele donor-ontvanger relaties met de lage-inkomenslanden Mozambique en Malawi.

Zowel de toegang tot waardig werk als de klimaatverandering hebben een aantoonbaar effect op menselijke mobiliteit. Door in te zetten op de uitbouw van de groene economie en de creatie van lokale tewerkstelling, hopen Marokko en Vlaanderen gericht te werken aan de grondoorzaken van migratie.

Als middeninkomensland met een relatief stabiel politiek-economisch klimaat, zijn in Marokko een aantal voorwaarden aanwezig om een lange termijn partnerschap uit te bouwen met een win-win invalshoek. Het vernieuwde partnerschap met Marokko zit nog in haar beginfase, waarbij pilootprojecten worden gebruikt om het nieuwe samenwerkingsmodel af te toetsen. Een project van VITO en MASEN⁷⁵ is er bijvoorbeeld op gericht de energiestroomcapaciteit in een rurale gebieden te vergroten met behulp van microgrids. De verhoogde capaciteit dient de lokale industrie en economische activiteiten stimuleren. Het Adelphi-SEED project legt zich toe op groen ondernemerschap en jobcreatie in Marokko door kleine bedrijven te ondersteunen bij hun transitie naar een groene economie en een hogere tewerkstellingscapaciteit in regio's met een hoge werkloosheid.

4.4.3 Andere Vlaamse beleidsdomeinen

In de volgende secties bespreken we de ODA acties vanuit andere beleidsdomeinen, met name:

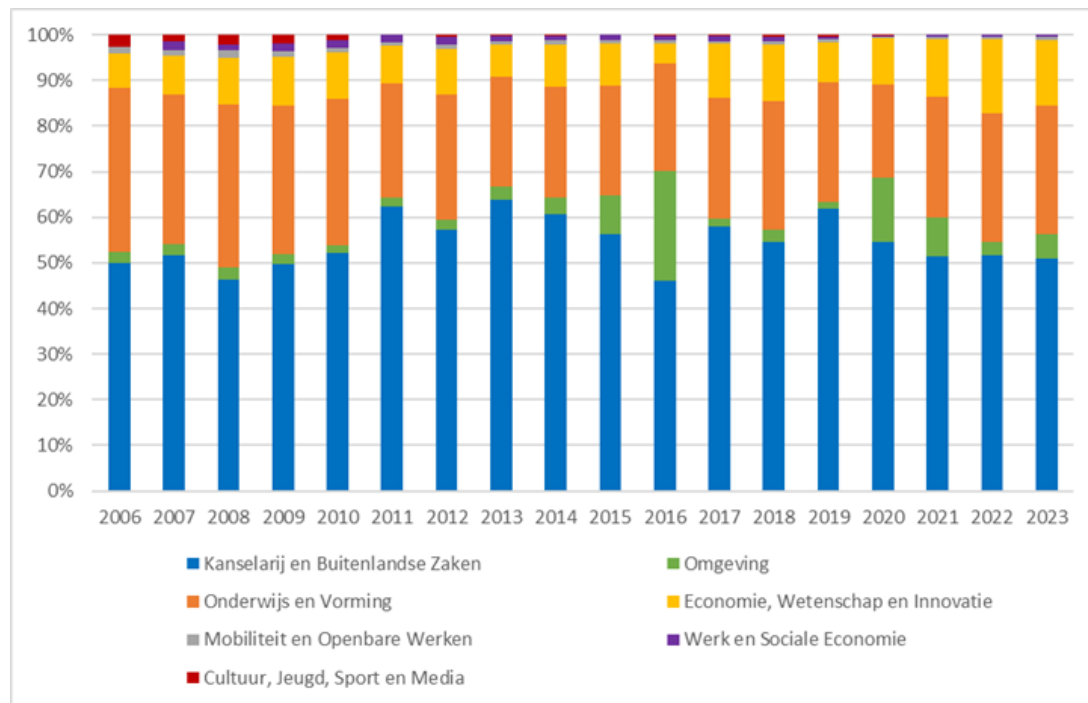
- Onderwijs en Vorming;
- Werk, Economie, Wetenschap, Innovatie, en Sociale Economie;
- Omgeving;
- Cultuur, Jeugd en Media.

Maar we kijken ook verder en beschouwen financiering vanuit onder meer de federale overheid omdat die bronnen een substantieel aandeel vormen van de actoren binnen de onderwijssector (VLIR-UOS en VVOB).

In 2023 waren DKBUZA enerzijds en de andere beleidsdomeinen samen anderzijds, elk goed voor de helft van de Vlaamse ODA. Het aandeel van de verschillende beleidsdomeinen schommelde over de jaren, maar Onderwijs en Vorming nam gemiddeld het grootste aandeel voor zijn rekening (schommelend tussen 20-35%; figuur 4.11).

⁷⁵ Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken. (2022, 10 juni). [Marokko: pilootprojecten groene economie en tewerkstelling](#)

FIGUUR 4.11 Vlaamse ODA voor andere Vlaamse beleidsdomeinen⁷⁶ afgezet tegenover ODA financiering vanuit DKBZA*

* In 2022 en 2023 werd in Vlaanderen respectievelijk EUR 67.6 miljoen en EUR 17.9 miljoen besteed aan het beheer van vluchtelingen. Deze uitgaven zijn niet opgenomen aangezien de figuur vertekend zou zijn door deze pieken in uitgaven in Vlaanderen.

Bron: DKBZA

a. Onderwijs en Vorming

Onderwijs en Vorming vormt na Kanselarij en Buitenlandse Zaken het beleidsdomein met de grootste ODA-uitgaven - Het Departement Onderwijs en Vorming heeft geen specifieke internationaliseringsstrategie, maar bouwt haar internationale component uit via beleidslijnen en samenwerkingen met de EU, multilaterale organisaties (e.g., OESO, Unesco en Raad van Europa) en via bilaterale relaties met een aantal partnerlanden. Het departement Onderwijs en Vorming financierde in het verleden projecten in Zuid-Afrika, Marokko en Mozambique. De financiering van het departement is nu volledig gericht op het ondersteunen van gespecialiseerde Vlaamse instellingen die actief zijn in Afrika of werken op thematieken die direct relevant zijn voor Afrika via onderwijs, onderzoek en sensibilisering. De middelen gaan hoofdzakelijk naar het Instituut voor Ontwikkelingsbeleid en het Instituut voor Tropische Geneeskunde (ITG) voor wetenschappelijk onderzoek, dienstverlening en post-initieel onderwijs (zie ook volgende sectie). De Vlaamse Universiteiten en Hogescholen Raad (VLUHR) ontvangt daarnaast financiële ondersteuning voor haar mobiliteitsbeurzen gericht op internationale studenten ingeschreven in een Vlaamse masteropleiding. VVOB ontvangt Vlaamse steun voor haar sensibiliseringsprogramma Scholenbanden, gericht op het stimuleren van educatieve en culturele uitwisselingen en wereldburgerschapsonderwijs.

⁷⁶ Aangezien deze cijfers gaan over de periode voor 2025, verwijzen ze nog naar het departement EWl, ondertussen omgevormd tot WEWIS

Internationale inspanningen van het departement, die niet ODA-aanrekenbaar zijn, omvatten voornamelijk het stimuleren van de studentenmobiliteit binnen en buiten Europa via het Brains on the Move programma.⁷⁷ Tot slot, voorziet het departement ook budget voor specifieke onderwijsprojecten van multilaterale organisaties zoals OESO, maar ook die financiering is niet specifiek gericht op Afrika.

VVOB focust op de versterking van de kwaliteit van het onderwijs in zeven Afrikaanse landen, en kan daarvoor onder meer beroep doen op federale financiering - VVOB werd begin

jaren '80 opgericht als een uitzendorganisatie voor leerkrachten en technische experts, in nauwe samenwerking met het Vlaamse Departement Onderwijs en Vorming. In de jaren 1990 evolueerde de werking van VVOB naar een projectmatige aanpak en later naar een omvattende programmabebanding, met nadruk op capaciteitsversterking van onderwijsactoren in lage inkomenslanden. In Afrika is VVOB actief in DR Congo, Kenia, Rwanda, Zuid-Afrika, Uganda, Zambia en Zimbabwe, waar ze samenwerkt met lokale overheden, netwerken en onderwijsorganisaties rond toegang tot kwaliteitsvol onderwijs. VVOB wordt ingedeeld bij de institutionele actoren omwille van de banden met de Vlaamse overheid en de structurele samenwerking met de federale overheid. Als institutionele actor heeft VVOB, net zoals VLIR-UOS, toegang tot meerjarenfinanciering vanuit de Belgische ontwikkelingssamenwerking, waar de organisatie 40-45% van haar totale financiering vandaan haalt.⁷⁸ Andere financieringsbronnen zijn stichtingen, bedrijven en overheidsinstellingen.

BOX 12: INSTITUUT VOOR ONTWIKKELINGSBELEID

Het Instituut voor Ontwikkelingsbeleid (IOB)⁷⁹ aan de Universiteit Antwerpen is een multidisciplinair Instituut dat zich richt op academisch onderwijs, wetenschappelijk onderzoek en maatschappelijke dienstverlening. De activiteiten van het IOB omvatten een breed scala aan economische, politieke en sociale aspecten van ontwikkelingsbeleid en -beheer.

De academische opleidingen trekken een divers publiek van studenten uit zowel Europa als het Globale Zuiden aan, wat bijdraagt aan een interculturele uitwisseling van kennis en ervaringen. De internationale mix van studenten bevordert een breed perspectief op ontwikkelingsvraagstukken.

Het onderzoek van IOB richt zich op ontwikkelingsbeleid en wordt uitgevoerd op verschillende niveaus: lokaal, nationaal en internationaal. Daarnaast speelt IOB ook een actieve rol in beleidsadvisering en heeft bijzondere aandacht voor de regio van de Grote Meren in Afrika. Het instituut onderhoudt partnerschappen met lokale academische instellingen in landen zoals de DRC, Oeganda, Burundi en Tanzania. Het IOB Great Lakes of Africa Centre belichaamt deze focus en versterkt de onderzoeksinspanningen en partnerschappen in de regio.

De steun van de Vlaamse overheid is van groot belang voor de financiële duurzaamheid van het IOB. De core funding van de Vlaamse overheid bedroeg in het verleden ongeveer 2/3de van de totale inkomsten van het IOB.⁸⁰ Het aandeel externe financiering via tertiaire instanties nam sterk toe de voorbije jaren, tot ongeveer de helft van alle inkomsten.

⁷⁷ Departement Onderwijs en Vorming. (2013). [Brains on the move! Actieplan Mobiliteit 2013](#).

⁷⁸ Communicatie FIABEL.

⁷⁹ [Instituut voor Ontwikkelingsbeleid | Instituut voor Ontwikkelingsbeleid | Universiteit Antwerpen](#).

⁸⁰ Instituut Ontwikkelingsbeleid. (2023a). [Annual report 2023](#). En Instituut Ontwikkelingsbeleid. (2023b). [Self evaluation report](#).

b. Universiteiten en andere onderzoeksinstituten

Vlaamse onderwijs- en onderzoeksinstituten hebben actieve samenwerkingsverbanden met diverse Afrikaanse partners - Deze zetten in op kennisuitwisseling en capaciteitsopbouw, maar richten zich ook op directe samenwerking via onderwijsprogramma's, onderzoek en het gezamenlijk publiceren. De academische samenwerking vormt een belangrijke component in de Vlaamse relaties met Afrika, zoals recent nog benadrukt tijdens een bezoek van de Vlaamse overheid en een academische delegatie aan Zuid-Afrika.⁸¹

De financiering van de internationale acties van onderzoeksinstituten en universiteiten in Afrika verschilt tussen instituten en is vrij divers. Voor universitaire ontwikkelingssamenwerking met Afrika is het federale niveau de belangrijkste bron van financiering,⁸² naast andere kanalen zoals EU, stichtingen en de private sector.

De meerderheid van de Vlaamse middelen dragen bij aan de internationale acties van VITO, ITG en IOB - De Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO), is betrokken bij de uitvoering van de landenstrategienota's van Vlaanderen en draagt bij tot projecten rond microgrids, energieopslag en duurzame landbouwinterventies. De onderzoeksinstituut heeft daarnaast ook meerdere pan-Afrikaanse projecten lopen. Vanuit het Departement Omgeving ontvangt VITO financiering voor klimaatgerelateerde projecten. VITO onderhoudt een nauwe samenwerking met FIT om Vlaamse bedrijven op te nemen in hun netwerk en te mobiliseren in Afrika, en biedt wetenschappelijke ondersteuning voor de activiteiten van FIT. Verder werkt VITO samen met de speerpuntcluster initiatieven zoals FLUX50 en CATALISTI, en ondersteunt het de internationale component van deze samenwerkingen. Deze strategische partnerschappen beogen een versterking van de positie van Vlaanderen in duurzame technologieën en innovaties.

Het ITG is actief in tien Afrikaanse landen, verspreid over West-, Oost- en Zuidelijk Afrika, waar het meewerkt aan institutionele capaciteitsversterking. De Vlaamse steun richt zich op twee projecten van ITG in Mozambique. Naast de financiering van deze acties, draagt de Vlaamse financiering van ITG ook bij aan duurzame ontwikkeling in Afrika via haar onderwijsprogramma's aan-gezien Afrikaanse studenten de grootste groep uitmaken in de internationale opleidingen van ITG. Structurele, lange termijn financiering voor acties in Afrika ontvangt ITG vooral vanuit de federale overheid, via opeenvolgende vijfjaren-programma's met relevante instellingen en overheden in Guinee, Burkina Faso, Ethiopië, de Democratische Republiek Congo en Zuid-Afrika. Daarnaast neemt het instituut deel aan internationale onderwijsprojecten en -netwerken via nauwe samenwerkingen. Voorbeelden hiervan zijn tropED en de Alliantie voor Onderwijs in Tropische Geneeskunde en Internationale Volksgezondheid.

De ondersteuning van IOB werd besproken in de vorige sectie over het departement onderwijs (Onderwijs en Vorming). Vlaamse onderzoeksinstituten nemen ook deel aan Vlaamse oproepen voor multistakeholder projecten, bijvoorbeeld via het Vlaams Internationaal.

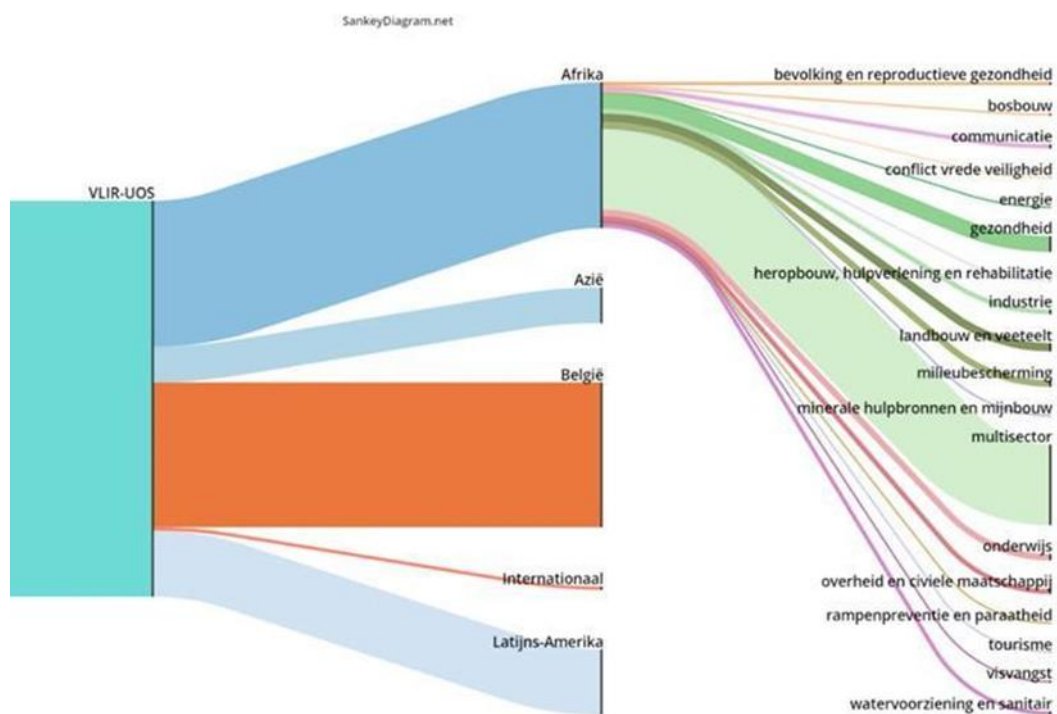
Met een jaarlijks budget van ongeveer EUR 33 miljoen zijn de federale programma's van VLIR-UOS echter veruit de grootste financieringsbron voor universitaire ontwikkelings-samenwerking - Deze federale programma's verlopen in Vlaanderen via VLIR-UOS, een gespe-

⁸¹ Flanders Representative - South Africa. (2023). [Flemish Minister Matthias Diependaele visits Southern Africa. Delegation Of Flanders / South-Africa.](#)

⁸² Een uitzondering is de structurele Vlaamse subsidie voor het Instituut voor Ontwikkelingsbeleid (IOB) van de Universiteit Antwerpen.

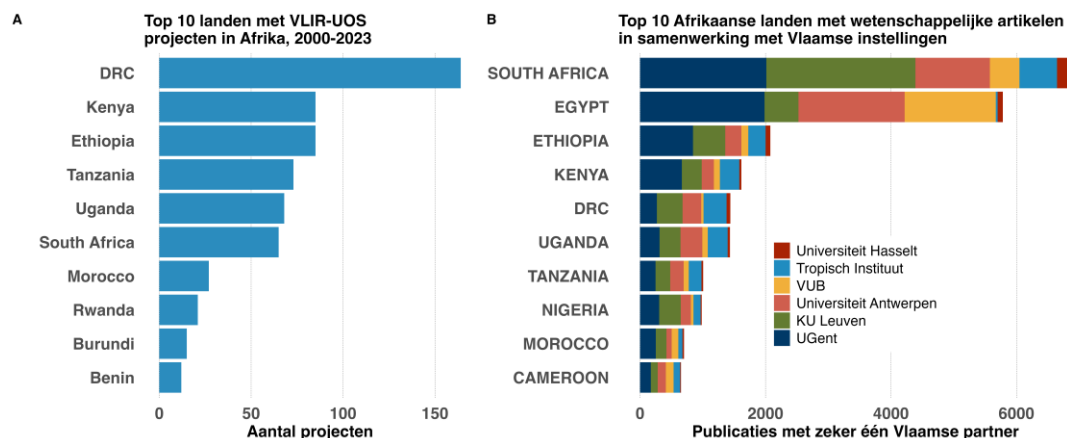
cialiseerde entiteit van de Vlaamse Interuniversitaire Raad. VLIR-UOS ontvangt haar financiering hoofdzakelijk vanuit het federaal ODA-budget om interventies op te zetten met partnerinstellingen in het globale zuiden. VLIR-UOS zet in op capaciteitsopbouw van universitaire instellingen in Afrika, via verschillende instrumenten. Naast de financiering voor buitenlandse studenten in België, is financiering vooral gericht op universitaire samenwerking met instellingen in Afrika (figuur 4.12). Voor de periode 2000-2023 blijkt DR Congo veruit de belangrijkste Afrikaanse partner voor VLIR-UOS, in tweede instantie gevolgd door vier landen in Oost-Afrika (Ethiopië, Kenia, Tanzania en Oeganda), en Zuid-Afrika (figuur 4.13A). Daarnaast maken deze actoren gebruik van een brede waaier van andere financieringskanalen voor hun samenwerking met Afrika (e.g., EU, stichtingen en private sector).

FIGUUR 4.12 Budget van VLIR-UOS volgens geografie en sectoren

Bron: VLIR-UOS database

FIGUUR 4.13 A. VLIR-UOS projecten in Afrika voor de periode 2000-2023 B. Wetenschappelijke samenwerking tussen Afrikaanse landen en Vlaamse onderzoekers

Bron: VLIR-UOS database en Clarivate Incites, 2010-2024

Intern organiseren universiteiten zich zowel via gespecialiseerde universiteit brede samenwerkingsverbanden en werkgroepen, maar ook via en onderzoeksgroepen met een specifieke Afrika-focus - Vlaamse universiteiten hebben de voorbije jaren specifieke strategieën en structuren ontwikkeld voor het versterken van de samenwerking met Afrika als continent, voor specifieke regio's in Afrika, en/of voor specifieke landen. Een voorbeeld van het eerste type samenwerking is het Africa Platform van UGent, dat vooral inzet op het samenbrengen van expertise over Afrika en het faciliteren van samenwerking met Afrikaanse onderzoeksinstituten, vooral in de domeinen van landbouw en gezondheidszorg. KU Leuven bouwde haar Afrikabeleid verder uit via interne werkgroepen met een regionale focus op Centraal- en Oost-Afrika om onder andere internationale studenten aan te trekken en internationale samenwerking te stimuleren. Tenslotte zijn er onderzoeksgroepen die zich focussen op een of meerdere specifieke landen in Afrika, zoals Sustainable Food Economies (SFERE) van de KU Leuven.

Het aantal Afrikaanse studenten is verzesvoudigd sinds 2002 - De inspanningen tot internationalisering van de Vlaamse universiteiten zorgen voor een groei in het aantal buitenlandse studenten dat sinds 2002 bijna vertienvoudigde.⁸³ Het aantal Afrikaanse studenten steeg sinds 2002 met een factor 6, tot 3717 in 2023, al blijft dit ver onder het aantal Aziatische studenten (11882 in 2023). Afrikaanse studenten komen vanuit heel Afrika, maar de top 5 oorsprongslanden zijn Kameroen, Ethiopië, Nigeria, Egypte en Marokko.

Zuid-Afrika en Egypte steken er met kop en schouders uit voor wat betreft gemeenschappelijke wetenschappelijke publicaties met Vlaamse onderzoekers - De internationale database van wetenschappelijke publicaties biedt een bijkomend perspectief over de academische relaties tussen Vlaanderen en Afrika (Web of Science-database). Figuur 4.13B toont hoe universitaire instellingen in Zuid-Afrika en Egypte absolute koplopers zijn in gezamenlijke wetenschappelijke publicaties met Vlaamse universiteiten. Voor Zuid-Afrika zijn de belangrijkste onderzoeksthema's gerelateerd aan volksgezondheid, infectieziekten en milieuwetenschappen. Voor Egypte zijn dat deeltjesfysica, astronomie, astrofysica en nucleaire fysica. Op enige afstand van de twee koplopers bevinden zich Ethiopië, Kenia, Oeganda en Tanzania. De top 5 landen zijn grotendeels

⁸³ Statistisch Jaarboek van het Vlaamse Onderwijs 2002-2003 en 2022-2023, dubbeltellingen zijn mogelijk aangezien studenten voor meerdere opleidingen ingeschreven kunnen zijn.

gelijklopend voor KU Leuven, UGent, VUB en UHasselt. Voor de UAntwerpen en ITG zitten DRC en Oeganda in de top 5, terwijl Egypte veruit het belangrijkste Afrikaanse land is voor publicaties met onderzoekers van VUB en Universiteit Antwerpen.

De partnerlanden van VLIR-UOS verschillen van de landen met het hoogst aantal gemeenschappelijke publicaties - Als we de top 10 van landen met gemeenschappelijke publicaties (figuur 4.13B) vergelijken met de top 10 van landen met het grootste aantal VLIR-UOS projecten (figuur 4.13A) valt op dat Egypte niet voorkomt bij VLIR-UOS en Zuid-Afrika veel lager scoort. Voor de landen in Oost-Afrika is de intensiteit van samenwerking wel vergelijkbaar. De verschillen zijn grotendeels te verklaren door de criteria die VLIR-UOS hanteert bij de landenkeuze. Er lijkt wel een zeker verband te zijn tussen de oorspronglanden van de Afrikaanse studenten die in Vlaanderen studeren en de landen met onderzoekers die samen publiceren met Vlaamse onderzoekers. De top 5 landen die studenten aanbrengen, zijn allen vertegenwoordigd in de top 10 van de Afrikaanse landen met het hoogste aantal gemeenschappelijke publicaties (figuur 15B). Hiervan is echter enkel Ethiopië ook voor VLIR-UOS-projecten een belangrijk partnerland.

c. Werk, Economie, Wetenschap, Innovatie, en Sociale Economie

Het Departement Werk, Economie, Wetenschap, Innovatie en Sociale Economie (WEWIS)⁸⁴ is het derde belangrijkste beleidsdomein voor Vlaamse ODA-financiering. Hoewel het departement geen eigen internationale strategie met betrekking tot Afrika heeft, werkt het via de afdeling Strategie en Coördinatie nauw samen met DKBZA, andere Vlaamse departementen, federale instellingen zoals DGD, de EU, en multilaterale organisaties, en draagt WEWIS bij aan verschillende projecten in en met Afrika. **De focus ligt vooral op thema's zoals het Vlaams Trustfonds (FUST), de groene transitie en de circulaire economie en de digitale transformatie.** Hoewel het belang van Afrika voor WEWIS licht toeneemt, ontbreekt vaak een strategische aanpak, waarbij projecten vaak ad-hoc zijn en niet altijd binnen een breder beleidskader passen.

Een belangrijke component van het werk van departement WEWIS is het Vlaams UNESCO Trustfond (FUTS). De FUTS-initiatieven, waaronder het Ocean InfoHub, de UNESCO Global Geoparks en het Be-resilient project in Zuidelijk Afrika, richten zich op duurzame technologische ontwikkeling en het bevorderen van kennisdeling met Afrikaanse partners. Het Ocean InfoHub faciliteert toegang tot wereldwijde oceaaninformatie en ondersteunt de bescherming van mariene en geologische hulpbronnen, met een specifiek netwerk in Afrika (ODINA).⁸⁵ Het in 2004 opgerichte Global Geoparks Network, met slechts één geopark in Afrika (Ngorongoro-Lengai in Tanzania), werkt rond capaciteitsversterking voor lokale gemeenschappen en sitebeheerders.⁸⁶ In 2021 werkte WEWIS mee aan het Be-resilient project, ontstaan uit de behoefteanalyse voor klimaatdiensten in het Zambezi-rivierengebied, waarbij lacunes in klimaatdata en beleidsprocessen werden geïdentificeerd. Dit project biedt oplossingen voor verbeterd waterbeheer in kwetsbare regio's van Zuidelijk Afrika.⁸⁷

Een van de speerpunten van WEWIS is de circulaire economie, een topprioriteit op zowel Europees als Vlaams niveau. In 2020 werd op Europees niveau een nieuw actieplan voor circulaire

⁸⁴ Het departement Economie, Wetenschap, en Innovatie (EWI) werd begin 2025 uitgebreid met Werk en Sociale Economie

⁸⁵ [The Ocean Data and Information Network for Africa](#) (2024).

⁸⁶ FUST (2023). [Integrate Africa's rich geological heritage into the UNESCO Global Geoparks Network: promoting the concept and building capacity for local communities and site managers.](#)

⁸⁷ FUST (2022). [BE-RESILIENT](#)

economie gelanceerd als onderdeel van de Green Deal, met focus op sectoren zoals elektronica, batterijen, auto's, en de bouwsector⁸⁸ Vlaanderen Circulair, een samenwerkingsverband van overheid, bedrijven, en kennisinstellingen, werkt aan de realisatie van een volledig circulaire economie tegen 2050.⁸⁹ Het departement WEWIS speelt hierbij, samen met de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij en het Departement Omgeving, een centrale rol, met bijzondere aandacht voor de bio-economie en de maakindustrie. Daarnaast volgt het departement de ontwikkelingen binnen het Horizon Europe-programma voor innovatieve oplossingen op het gebied van circulaire economie. Met deze expertise en netwerken kan WEWIS een belangrijke rol spelen in eventuele toekomstige partnerschappen met Afrika op het vlak van circulaire economie.

Daarnaast is WEWIS actief in mondiale gezondheid via het EDCTP3-partnerschap, dat de krachten bundelt van Belgische en sub-Saharaanse experts tegen infectieziekten. België, opnieuw lid sinds 2022, werkt met 35 Europese en Afrikaanse landen samen om de klinische evaluatie van therapieën, vaccins, en diagnostica in Afrika te versnellen. Dit programma speelt een sleutelrol in de implementatie van de nieuwe mondiale gezondheidsstrategie van de EU. Het engagement van Vlaanderen binnen EDCTP3 en de ondersteuning van het Instituut voor Tropische Geneeskunde (ITG) versterken de Belgische bijdrage aan de wereldgezondheidsagenda.⁹⁰

d. Omgeving

Via het Vlaams Internationaal Klimaatactieprogramma is er projectfinanciering voor multi-stakeholder projecten vanuit het Departement Omgeving - In de periode 2004 - 2021 co-financierde Departement Omgeving via het Vlaams Partnerschap Water voor Ontwikkeling in totaal een 80-tal projecten in Afrika voor een duurzame voorziening van zuiver water en water en sanitatie. Het partnerschap is een netwerk van Vlaamse onderwijs- en onderzoeksinstituten, ngo's, lokale overheden, privébedrijven en publieke (drink)waterbedrijven. Vanaf 2021 is de aandacht verschoven naar klimaatthema's via opeenvolgende oproepen voor adaptatie- en mitigatieprojecten in ontwikkelingslanden, met een jaarlijks budget van EUR 15 tot 17 miljoen. Het Vlaams Internationaal Klimaatactieprogramma, dat gecoördineerd wordt door Departement Omgeving en G-STIC,⁹¹ richt zich op duurzaamheidsuitdagingen via een multi-stakeholderbenadering, met daarbij Vlaamse private-sectoractoren, wetenschappelijke instellingen en eventueel het middenveld in samenwerking met internationale of lokale partners. Jaarlijks worden er 13 tot 19 projecten ondersteund met een looptijd van 3 tot 4 jaar. VITO is met de coördinatie van een achttal projecten veruit het meest betrokken bij deze projecten. In tegenstelling tot het ontwikkelingsbeleid van DKBUZA dat zich geografisch focust op drie landen,⁹² komen projecten in 27 landen in aanmerking voor deze klimaatfinanciering, waarvan 17 in Afrika. Het departement Omgeving streeft naar afstemming op het investeringsbeleid van FIT, en beleidscoherentie en samenwerking, maar ook complementariteit met DKBUZA, wat minder het geval is bij het beleid van andere departementen. Voor de klimaat-gerelateerde initiatieven zijn er opportuniteiten om tot een structurele samenwerking te komen tussen DKBUZA, FIT en het Departement Omgeving.

⁸⁸ European Commission (2023). [Circular economy action plan](#).

⁸⁹ OVAM (2024). [Vlaanderen Circulair](#).

⁹⁰ Departement EWI (2022). [Belgische en sub-Saharaanse experts in mondiale gezondheid bundelen krachten tegen infectieziekten](#).

⁹¹ [The Global Sustainable Technology & Innovation Community \(gstic.org\)](#)

⁹² Verschuiving van ontwikkelingssamenwerking met Zuid-Afrika naar Marokko.

Daarnaast investeert Departement Omgeving sinds 2022 ook in **internationale biodiversiteits-financiering** die naar alle waarschijnlijkheid de komende jaren verder in belang zal stijgen. In 2022 droeg het departement voor EUR 250 000 bij aan projecten in Malawi via het United Nations Development Programme Biofin.⁹³ Het departement is ook betrokken bij multilaterale engagementen (e.g., werkprogramma's in het kader van verdragen) rond bijvoorbeeld chemische stoffen en de bescherming van wetlands.

e. Jeugd, Cultuur en Media

Het Vlaamse internationaal cultuurbeleid in Afrika richt zich op Zuid-Afrika en Marokko, en kenmerkt zich door het versterken van de internationale positie en culturele uitstraling van Vlaanderen. Hoewel er actieplannen en beleidskaders bestaan die ruimte bieden voor dialoog en uitwisseling, zijn er praktische uitdagingen bij de implementatie.

Een ander belangrijk aspect van de Vlaamse buitenlandse bevoegdheden is de implementatie van een internationaal cultuurbeleid (ICB). De huidige leidraad voor het Vlaams ICB is het Strategisch Kader Internationaal Cultuurbeleid (2021-2025).⁹⁴ Dit beleidskader is een sectoroverschrijdende strategie gericht op het versterken van de internationale positie van culturele actoren, stimuleren van samenwerking en netwerken, en het profileren van Vlaanderen wereldwijd. Naar aanleiding van de financiële uitdagingen in de cultuursector en de tijdelijke beperkingen van de COVID-19 pandemie voor de internationalisering van de culturele sector, werd het ICB-beleidskader bijgeschaafd en geactualiseerd, wat leidde tot een "Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid", met verbeterpunten voor diverse culturele deelsectoren.⁹⁵ De aanpassingen richten zich op het overbruggen van de kloof tussen beleidskaders en praktijk, het ontwikkelen van een langetermijnvisie met transparantie, en het bevorderen van samenwerking. Het stelt sectorspecifieke en cultuur-brede doelen en benadrukt de noodzaak van strategische visieontwikkeling, investeringen in kennisopbouw, en praktische samenwerking binnen het ICB. Door stakeholders zoals bovenbouworganisaties, verschillende overheidsinstanties, en buitenlandse posten van diplomatieke vertegenwoordigingen, Toerisme Vlaanderen en FIT vroegtijdig te betrekken in het proces van visie- en strategieontwikkeling, kan de basis gelegd worden voor een sterker draagvlak. Daarnaast wordt het belang benadrukt van het actief meenemen van de behoeften en verzoeken van internationale partners, met een evenwichtige focus op zowel wat Vlaanderen te bieden heeft als op de verwachtingen van deze partners. Een voorbeeld van zo'n vraaggestuurde aanpak is het Actieplan voor Culturele Samenwerking 2023-2024 met Zuid-Afrika.

Er is geen overkoepelende coördinatie door één departement voor het internationale cultuurbeleid - De implementatie gebeurt door samenwerking tussen de departementen Cultuur, Jeugd en Media, DKBZA, Toerisme Vlaanderen, FIT, het overkoepelende platform Flanders Culture en met nauwe samenwerking met Europese initiatieven, zoals het Belgisch Voorzitterschap van de Europese Raad, het European Union National Institutes for Culture (EUNIC) en Creative Europe.⁹⁶ Binnen het huidige beleid gebeuren er inspanningen om te werken aan een meer gestructureerde aanpak met een lange termijn focus. De uitvoering botst echter op praktische uitdagingen zoals ad-hoc besluitvorming en het ontbreken van een sterke coördinatie tussen over-

⁹³ Het Departement steunde Biofin ook in 2014 en 2017.

⁹⁴ Departement Cultuur, Jeugd en Media. [Internationaal cultuurbeleid: algemeen](#).

⁹⁵ IDEA Consulting. (2024). [Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid](#). In opdracht van Departement Cultuur, Jeugd en Media.

⁹⁶ Departement Cultuur, Jeugd en Media. (2023). [Jaarverslag Departement Cultuur, Jeugd en Media](#).

heidsinstanties en de verschillende culturele sectoren. Het beleid zoekt daarbij naar een evenwicht tussen top-down en bottom-up benaderingen om effectieve culturele projecten en samenwerkingen te realiseren²¹.

Het Vlaams internationaal cultuurbeleid voor Afrika richt zich op Zuid-Afrika en Marokko -

Een van de factoren voor deze selectie zijn de beleidsprioriteiten van het Vlaams buitenlands beleid. De samenwerking met Zuid-Afrika wordt uitgezet in een specifiek Actieplan voor Culturele Samenwerking 2023-2024,⁹⁷ uitgewerkt met aandacht voor de vraagzijde, en met de ambitie om maximaal in te spelen op de belangstelling voor kunst en cultuur uit Vlaanderen in Zuid-Afrika en vice versa. Voorbeelden van positieve en intensieve samenwerking zijn de gezamenlijke projecten van de Vlaamse vertegenwoordiging in Zuid-Afrika, het Departement Cultuur, Jeugd en Media, en de National Youth Development Agency alsook het werk van organisaties zoals het South African Centre for the Netherlands and Flanders, het Vlaamse Fonds der Letteren en de Nederlandse Taalunie. Het internationale cultuurbeleid van Vlaanderen in relatie tot Marokko (dat reeds formeel bestaat sinds de samenwerkingsovereenkomst van 1975) wordt momenteel nog gestalte gegeven door het Vlaams-Marokkaans culturenhuis Darna.⁹⁸ De huidige opzet van Darna zal echter worden vervangen door een nieuw concept, namelijk een cultuurfestival in plaats van een permanent cultuurhuis.

4.4.4 Middenveldorganisaties en steden en gemeenten

Een kwart van de Vlaamse ODA-middelen gaat naar middenveldorganisaties. Hun werking concentreert zich vooral op Centraal en Oost-Afrika, waarbij federale steun en eigen fondsenwerving de belangrijkste bronnen zijn. Vierdepijler initiatieven concentreren zich in dezelfde landen, maar werken vooral op basis van eigen verworven fondsen. De lokale besturen dragen ook bij aan internationale solidariteit, via federaal gefinancierde stedenbanden gericht op capaciteitsopbouw en kennisuitwisseling met Afrikaanse steden. De spreiding van deze actoren in Afrika volgt niet noodzakelijk de geografische focus van de Vlaamse overheid.

Bij deze actoren kijken we, naast de Vlaamse financiering, ook naar andere bronnen van de financiering van hun werking in Afrika.

De voorbije jaren ging een beduidend aandeel (tussen 15% en 27%) van de Vlaamse ODA middelen naar actoren van het middenveld, waarvan het merendeel naar Vlaamse middenveldorganisaties. Het gaat in dit geval onder meer over steun aan het Rode Kruis en Unicef.

Vlaamse ODA maakt echter slechts een klein deel uit van de financiering van de acties van Vlaamse en Belgische middenveldorganisaties. Om het beeld te vervolledigen, brengt figuur 4.14 een overzicht van de geografische spreiding van de acties van Vlaamse middenveldorganisaties in Afrika. De financiering van deze acties is een mix van federale ODA financiering (het grootste volume voor de meeste ngo's en vakbonden), eigen fondsenwerving, en andere bronnen.

De hoogste concentratie van middenveldorganisaties bevindt zich in Centraal Afrika, met DR Congo als een uitschieter. In tweede instantie zijn er veel acties in Oost-Afrika, West-Afrika (Senegal en andere landen in de regio), en in mindere mate Zuidelijk Afrika. De geografische

⁹⁷ Departement Cultuur, Jeugd & Media. (2024). [Bilaterale Samenwerking - Zuid-Afrika](#).

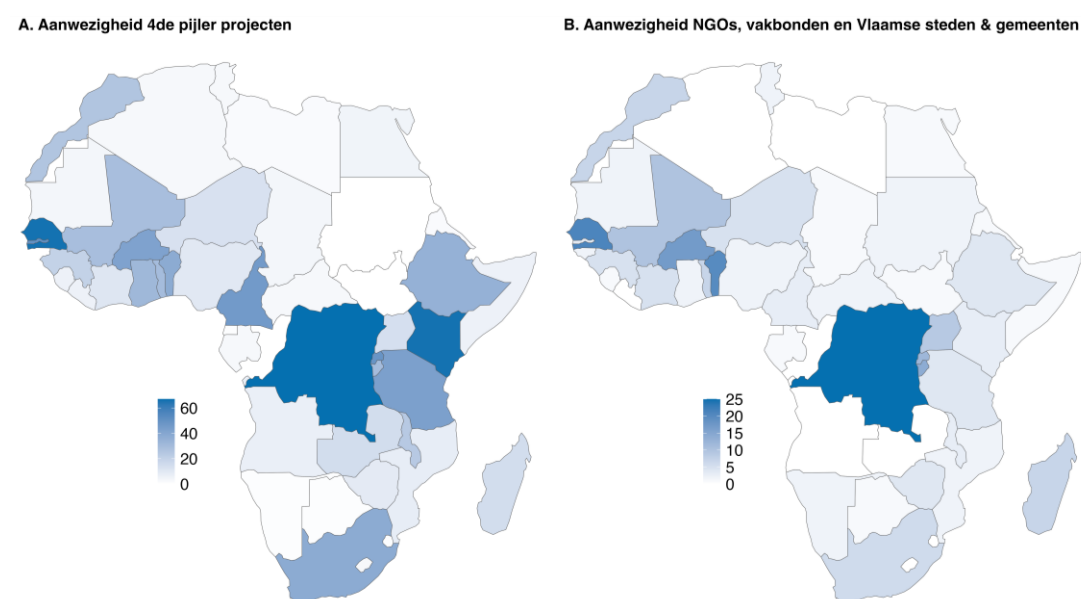
⁹⁸ Darna vzw. (2024). [Darna vzw](#).

keuzes van de middenveldorganisaties volgen voor een stuk de geografische prioriteiten van de federale overheid. Ngo's en vakbonden hoeven zich niet te beperken tot de prioritaire landen van het bilateraal kanaal van de federale overheid, maar in de praktijk lijkt er toch een vorm van geografische convergentie met dit kanaal plaats te vinden.

In Vlaanderen en Nederland was er de voorbije decennia een groeiende aandacht voor 4de pijler-initiatieven, een diverse groep van onder meer burgers, bedrijven, organisaties, scholen en migrantengroepen die actief zijn op het vlak van internationale solidariteit. De Vlaamse overheid financiert het 4de Pijlersteunpunt, dat ondersteuning biedt aan deze initiatieven met een helpdesk, als een platform voor netwerking, voor vorming en advies, en promotie. Begin 2024 waren er 968 initiatieven geregistreerd op het 4de pijler platform. De geografische verdeling van 4de pijlerinitiatieven is grotendeels gelijkaardig aan de middenveldorganisaties met uitzondering van enkele landen in Oost-Afrika en West-Afrika (figuur 4.14).

Figuur 16 heeft ook aandacht voor de Vlaamse steden en gemeenten, een derde groep van actoren die reeds vele jaren actief is voor internationale solidariteit en duurzame ontwikkeling in Afrika. Dat gebeurt veelal in de vorm van samenwerkingsverbanden met Afrikaanse steden en dorpen, bekend als stedenbanden, met aandacht voor capaciteitsopbouw en de uitwisseling van ervaringen. De financiering van deze acties gebeurt hoofdzakelijk met federale financiering met een coördinerende rol van de Vlaamse Vereniging van Steden en Gemeenten (VVSG). Het merendeel van de federaal gesteunde stedenbanden is geconcentreerd in het oostelijk en zuidelijk deel van Afrika. De Vlaamse overheid heeft via het agentschap Binnenlands Bestuur wel een samenwerking met VVSG over de implementatie van de SDG's, maar de geografische focus van dit programma ligt hoofdzakelijk in Vlaanderen en de middelen worden niet aangerekend als ODA financiering.

FIGUUR 4.14 Aanwezigheid van Vlaamse/Belgische ngo's en vakbonden en van 4de pijler initiatieven, en samenwerking door Vlaamse steden en gemeenten

Bron: 11.11.11 (2024); NGO-Openboek (2022); VVSG (2024)

4.5 Andere dimensies

4.5.1 Migratie, geldtransfers en diaspora-organisaties

Anno 2023 wonen er in Vlaanderen meer dan 400.000 burgers met een Afrikaanse migratie-achtergrond. Een groot aantal van hen zijn arbeidsmigranten die, naast hun bijdrage aan de Vlaamse economie, via geldtransfers (remittances) en ondernemerschap zorgen voor een belangrijke bron van externe financiering aan hun land van herkomst.

Het Federaal Planbureau voorspelt dat de netto-migratie (immigratie min emigratie) vanaf 2040 de “enige drijvende kracht zal zijn achter de bevolkingsgroei”.⁹⁹ De grootste Afrikaanse groepen in de diaspora in Vlaanderen zijn van Marokkaanse afkomst (250.000), gevolgd door een veel kleinere groep van Congolese afkomst (bijna 40.000). Ghana, Tunesië en Algerije volgen met diaspora gemeenschappen tussen de 11.000 en 17.000 mensen¹⁰⁰ (figuur 4.15A).

Met uitzondering van Marokko besteedt de Vlaamse overheid slechts beperkte aandacht aan deze landen in haar buitenlands beleid. Met Marokko is er een veelzijdige samenwerking in opstartfase. Op economisch vlak is Algerije een belangrijke handelspartner voor Vlaanderen. Interacties met de andere landen die een grote diaspora gemeenschap hebben in Vlaanderen blijven eerder beperkt tot losstaande projecten gefinancierd door de Vlaamse overheid.

Aangezien arbeidsmigratie een belangrijke vorm van migratie van buiten de EU is,¹⁰¹ zet Vlaanderen in op verschillende samenwerkingen met Afrikaanse landen. Voorbeelden van Vlaamse projecten zijn er te vinden op het vlak van legale arbeidsmigratie, waaronder het THAMM-project¹⁰² gericht op Marokko en Tunesië, en het MATCH-project¹⁰³ gericht op Senegal en Nigeria. Het THAMM-project spitst zich door middel van regionale dialoog en samenwerking toe op intra-Afrikaanse migratie en arbeidsmobiliteit, alsook op migratie richting Europa. Het MATCH-project ondersteunt de ontwikkeling van vaardigheden van jonge migranten om hun inzetbaarheid te vergroten, de arbeidskrapte in Europa aan te pakken en op lange termijn de ontwikkeling van Nigeria en Senegal te stimuleren door de kennisoverdracht via hun diaspora. Andere voorbeelden zijn het PALIM-project¹⁰⁴ tussen België en Marokko en het DT4E-project, dat mensen die internationale bescherming nodig hebben in Jordanië en Libanon, in contact brengt met werkgevers in België, Ierland, Portugal en het Verenigd Koninkrijk.¹⁰⁵ VDAB en VOKA coördineren en ondersteunen zulke projecten. Het Agentschap Integratie en Inburgering heeft samen met de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) een proefproject lopen om het inburgeringstraject al te starten in het land van herkomst.¹⁰⁶ De bedoeling van deze trajecten is het maatschappelijk oriënteren van nieuwkomers en hen, indien nodig, verder te begeleiden naar een gepaste job.

⁹⁹ Federaal Planbureau. (2024, 13 februari). [Bevolkingsvooruitzichten België: vanaf het einde van de jaren 2040 neemt de bevolking enkel in Vlaanderen nog toe](#) [Persbericht].

¹⁰⁰ In de data zijn alle nieuwkomers na 1945 inbegrepen, inclusief de kleinkinderen van Belg geworden grootouders.

¹⁰¹ Gezinshereniging en buitenlandse studenten nemen respectievelijk de eerste en tweede plaats in. Erkende vluchtelingen delen de derde plaats met arbeidsmigranten.

¹⁰² VDAB. (2023, 11 oktober). [Tweedaags bezoek van Marokkaanse delegatie aan VDAB](#).

¹⁰³ [MATCH | IOM Belgium and Luxembourg](#).

¹⁰⁴ [Open.Enabel - Belgian Development Agency](#). (z.d.). [Open.Enabel](#).

¹⁰⁵ [Displaced Talent For Europe \(DT4E\) | IOM Belgium and Luxembourg](#). (2024, 9 oktober).

¹⁰⁶ Agentschap Integratie en Inburgering. (2024, 18 januari). [Inburgeringstraject starten vanuit het buitenland](#).

Diaspora gemeenschappen en migratie zijn nauw verbonden aan geldtransfers¹⁰⁷ - Betrouwbare landenspecifieke gegevens over de omvang van geldtransfers zijn beperkt, en ook de data van de Wereldbank en het IMF bevatten verschillende onnauwkeurigheden. Geldtransfers worden namelijk vaak via informele kanalen overgemaakt maar ook transfers via formele kanalen zijn regelmatig onderschattingen van de werkelijke bedragen.¹⁰⁸ De Wereldbank schat dat geldtransfers uit België in 2022 meer dan USD 7 miljard bedroegen, waarvan ongeveer USD 1.4 miljard naar Afrika. De grootste ontvangende landen sluiten nauw aan bij de herkomstlanden van de grootste diaspora gemeenschappen in Vlaanderen (figuur 4.15B). Opnieuw vallen Marokko (USD 796 miljoen) en DR Congo (USD 148 miljoen) op, gevolgd door Nigeria (USD 92 miljoen), Ghana (USD 60 miljoen) en Egypte (USD 48 miljoen).¹⁰⁹ De geldtransfers zijn de grootste bron van externe financiering voor verschillende ontwikkelingslanden, groter dan ODA-stromen. Voor sommige landen, zoals Gambia, zijn zulke internationale geldtransfers goed voor bijna een derde van het BBP.¹¹⁰ Geldtransfers helpen armoede te bestrijden door de aankoop van consumptiegoederen of het dekken van uitgaven aan onderwijs en gezondheidszorg.¹¹¹ Maar ze kunnen ook voor de hele gemeenschap worden ingezet door bijvoorbeeld te investeren in scholen en ziekenhuizen. Ondanks de omvang van de geldtransfers wordt het ontwikkelingspotentieel vaak belemmerd door de hoge transactiekosten.¹¹²

¹⁰⁷ We beschrijven geldtransfers als grensoverschrijdende financiële overdrachten van migranten en mensen met een migratieachtergrond naar hun land van herkomst. Overmakingen omvatten dus geld dat wordt gestuurd door de diaspora van een bepaald land, ongeacht de huidige nationaliteit van de afzender.

¹⁰⁸ Gegevens op Vlaams niveau zijn niet beschikbaar.

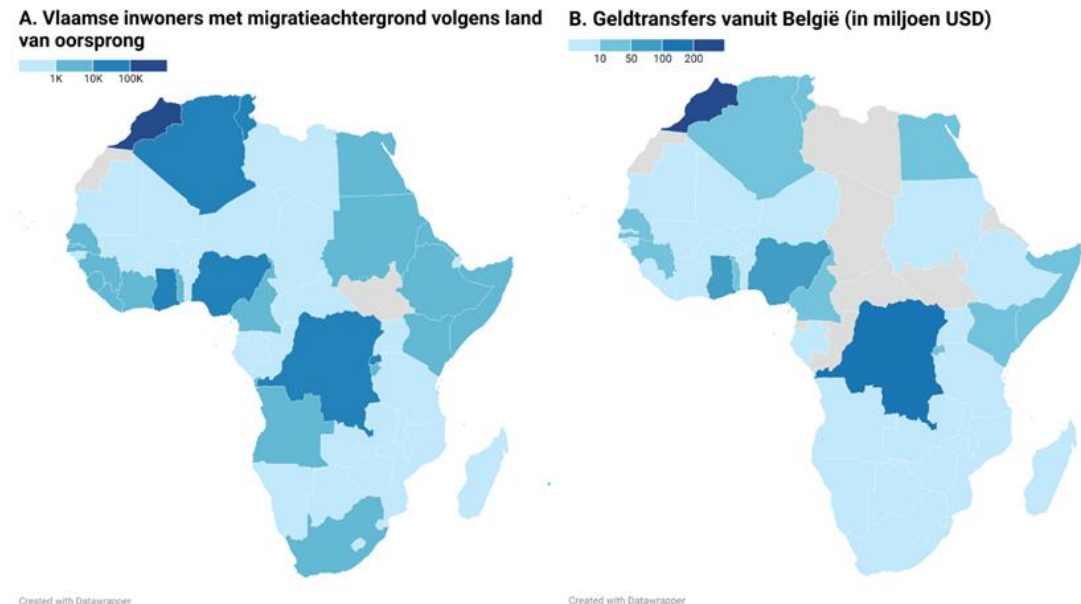
¹⁰⁹ We hanteren de definitie van het IMF. Geldtransfers worden vastgelegd in twee posten: beloning van werknemers en persoonlijke overboekingen. Beloning van werknemers verwijst naar "het inkomen van grens-, seizoens- en andere korte-termijnwerkers tewerkgesteld in een economie waar ze geen ingezetene zijn, en van ingezetenen die in dienst zijn van niet-ingezetenen." Persoonlijke overboekingen bestaan uit "alle lopende overdrachten in contanten of in natura die door ingezetenen naar of van niet-ingezetenen worden gedaan of ontvangen."

¹¹⁰ OESO. (2023, 23 mei). [Non-ODA flows to developing countries: remittances](#). en World Bank Group. (2024). [Databank World Development Indicators](#) [Dataset].

¹¹¹ Adams and Page in International Migration and the Millennium Development Goals, Selected Papers of UNFPA Expert Group Meeting (2005).

¹¹² 11.11.11. (2019). [Rapport Internationale Solidariteit 2020 Bijlage Financiering voor ontwikkeling](#).

FIGUUR 4.15 A. Vlaamse inwoners met migratieachtergrond volgens land van oorsprong * B. Geldtransfers vanuit België (in miljoen USD)

* De data komen in grote orde overeen met officiële statistieken van Statbel. Gedetailleerde informatie op landenniveau is niet beschikbaar via Statbel.
Bron: NPdata (2023); KNOMAD/World Bank (2022)

Diaspora-gemeenschappen spelen een veelomvattende rol die verder gaat dan het versturen van geldtransfers naar hun land van herkomst - In de gemeenschappen in hun land van herkomst investeren diaspora in ondernemingen en zetten ze kmo's op die een prominente rol kunnen spelen bij het verlichten van armoede als een alternatief voor geldtransfers. Daarnaast zetten ze zich in om de internationale handel van hun land van herkomst te verbeteren door innovatie, investeringen en de ontwikkeling van nieuwe markten te stimuleren.¹¹³ Sommige diaspora-organisaties in België leggen zich toe op het stimuleren van ondernemerschap onder diaspora-jongeren via trainingen, mentorprogramma's en netwerkgelegenheden. A Seat At The Table en het YABs Network zijn diaspora-organisaties die jong talent vooruithelpen, onder meer via het promoten van academische activiteiten en leiderschap-, ondernemerschap- en mentorprogramma's. Verschillende initiatieven zetten in op het ondersteunen van Afrikaanse diaspora-ondernemers bij de moeilijkheden die ze ondervinden, waaronder Maghrib Belgium Impulse, en African Professionals.

Levl is de spreekbuis binnen de Vlaamse overheid voor mensen met een migratieachtergrond. Ze vertegenwoordigt andere koepelverenigingen, zoals de Federatie voor Mondiale en Democratische Organisaties (FMDO) en SANKAA. FMDO overkoepelt meer dan 200 diaspora-organisaties en wil de stem van diaspora in de samenleving versterken aan de hand van dialoog en ontmoeting. SANKAA, daarentegen, richt zich specifiek op verenigingen verbonden met Afrikaanse gemeenschappen en werkt rond thema's als wereldburgerschap, solidariteit en de versterking van kansengroepen. Daarnaast bestaan er ook nog pan-Europese initiatieven zoals het Africa-Europe Diaspora Development Platform (ADEPT) dat de vertegenwoordiging van de Afrikaanse diaspora in beide continenten wenst te vergroten.

¹¹³ Zaman, A. (2019, 18 juni). [Diaspora holds huge potential to facilitate trade and investment](#). UN Trade & Development.

Daarnaast hebben Afrikaanse alumni die terugkeren na hun studies een aanzienlijke impact op de ontwikkeling van hun herkomstlanden. Ze dragen bij aan economische vooruitgang door hun vaardigheden en netwerken in te zetten om bedrijven te laten groeien, technologische innovatie te bevorderen en internationale samenwerkingen te stimuleren. Ze een sleutelrol in sociale transformaties, bijvoorbeeld door inclusieve beleidsmaatregelen te ondersteunen en gelijke toegang tot onderwijs en werkgelegenheid te bevorderen. In het hoger onderwijs versterken alumni onderzoeksinfrastructuren en academische programma's, vaak door nieuwe kennis en internationale normen te introduceren. Politiek gezien dragen alumni bij aan hervormingen door democratische waarden zoals transparantie, goed bestuur en mensenrechten te verspreiden, vooral wanneer ze in democratische gastlanden hebben gestudeerd. Deze bijdragen zijn echter afhankelijk van de context in het herkomstland: politieke stabiliteit, institutionele ondersteuning en een cultuur die innovatie en verandering aanmoedigt zijn bepalend voor het succes. Ondanks uitdagingen zoals corruptie en gebrek aan middelen, tonen Afrikaanse alumni aan hoe internationale educatie kan bijdragen aan duurzame ontwikkeling en maatschappelijke vooruitgang in hun thuislanden.¹¹⁴

4.5.2 Toerisme

Vlaams-Afrikaans toerisme biedt aanzienlijke culturele en economische kansen. Desondanks blijft het aantal Afrikaanse toeristen in Vlaanderen relatief beperkt. In 2023 waren er 68.327 toeristische aankomsten uit Afrika in Vlaanderen (inclusief Brussel; stijging van 10,6% t.o.v. 2022), wat neerkomt op ongeveer 0,5% van het totale aantal toeristen dat dat jaar arriveerde. De grootste groep kwam van Marokko (12.790), gevolgd door Zuid-Afrika (9.708) en Congo (6.454), waarschijnlijk mede door de rol van de diaspora. Marokko staat echter slechts op de 47e plaats in de ranglijst van herkomstlanden van toeristen in Vlaanderen. Hoewel de cijfers na de COVID-19 pandemie terug opwaarts zijn, blijven de cijfers nog steeds onder het niveau van vóór de pandemie. Slechts een klein deel van de Afrikaanse toeristen vindt haar weg naar Vlaanderen; twee derde overnacht hoofdzakelijk in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.¹¹⁵ Wegens de beperkte aantallen toeristen en de vaak complexe visumprocedures lijkt Afrika niet meteen een prioriteit in de Vlaams toeristische sector. Desondanks draagt het Agentschap Toerisme Vlaanderen bij aan het Vlaamse internationaal cultuurbeleid in Afrika en zijn ze een partner van het AfricaMuseum, waar ze bijdragen aan de dialoog met de Afrikaanse diaspora in Vlaanderen. Hierdoor kan Toerisme Vlaanderen toch mogelijk een rol spelen in de ontwikkeling en uitvoering van een geïntegreerde Vlaams Afrika-beleid. Sommige Afrikaanse landen voeren wel toeristische promotiecampagnes in Vlaanderen om zichzelf als aantrekkelijke bestemmingen te profileren. Zo lanceerde Marokko een campagne in onder andere België onder de noemer "Kingdom of Light".¹¹⁶ Een ander voorbeeld is Wesgro, de investeringsmaatschappij van de Zuid-Afrikaanse provincie Westkaap die naast investeringen en handel ook toerisme promoot vanwege de synergiën tussen deze domeinen binnen haar bevoegdheden. In tegenstelling hiermee is er nog geen "Visit Flanders"-campagne gericht op Afrika, mogelijks mede vanwege de visumproblemen waarmee veel Afrikanen te maken krijgen bij reizen naar Europa. Wel wordt toerisme soms geïntegreerd in economische handelsmissies van

¹¹⁴ Campbell, A.C., Kelly-Weber, E., & Lavalley, C.A. (2020). University teaching and citizenship education as sustainable development in Ghana and Nigeria: insight from international scholarship program alumni. *Higher Education*, 81, 129-144.
Campbell, A.C. (2021). International Scholarships and Sustainability. *International Perspectives on Education and Society*.
Wang, Z., Hanley, N., Kwak, J., Vari-Lavoisier, I., Al Hussein, M., Tyson, L.S., Akkad, A., & Chankelliani, M. (2024). How do international student returnees contribute to the development of their home countries? A systematic mapping and thematic synthesis. *International Journal of Educational Research*.

¹¹⁵ <https://toerismevlaanderen.be/nl/cijfers/cijfers/overnachting-aankomstcijfers/toerisme-cijfers-xl>
(2023). Toerisme in Cijfers XL.

Toerisme Vlaanderen.

¹¹⁶ Visit Morocco (2024). Kingdom Of Light.

FIT. Zo zal tijdens een missie naar Rwanda in december 2024 toerisme een rol spelen in de aanloop naar het UCI Wereldkampioenschap Wielrennen in 2025.

Tegelijkertijd zijn er aanwijzingen dat Vlaamse toeristische sector de kansen van het Afrikaanse toerisme begint te erkennen. De groeiende middenklasse in Afrika en de verwachte toename van het aantal Afrikaanse toeristen kunnen aanzienlijke economische mogelijkheden bieden.¹¹⁷ Brussels Airlines speelt hierop in door Brussel als een belangrijke hub te positioneren voor passagiersvluchten tussen Noord-Amerika en Sub-Sahara Afrika. Met 18 bestemmingen in Afrika anticipeert deze luchtvaartmaatschappij op de toenemende vraag en versterkt ze haar concurrentiepositie in de Europese markt.¹¹⁸

¹¹⁷ European Commission. International tourism trends in EU-28 member states Current situation and forecasts for 2020-2025-2030

¹¹⁸ Brussels Airlines (2024). [Brussels Airlines expands its fleet and invests in new cabin interior](#).

DEEL 3 ANNEX

Annex 1 Overzicht van andere Afrikastrategieën

Land	Thematische prioriteiten	Geografische prioriteiten
Denemarken (2024) Africas century	• Investerings en versterkte handels coöperatie • Klimaatadaptatie en groene groei • Inspanningen voor technologie en innovatie in Afrika • Migratie – een gemeenschappelijk belang dat nieuwe oplossingen vereist • Afrikaanse oplossingen voor vrede en conflict • Een internationale architectuur voor de wereld van vandaag	De strategie behandelt in principe het hele Afrikaanse continent. De nieuwe strategie omvat ook de opening van ambassades in Senegal, Tunesië en Rwanda. Daarnaast plant Deense regering om het diplomatieke personeel en de middelen te versterken bij de ambassades in Egypte, Kenia, Zuid-Afrika, Nigeria en Ghana.
Noorwegen (2024) Strategy for Norwegian engagement with African countries	• Partnerschap, dialoog en samenwerking • Multilaterale en regionale samenwerking • Betrokkenheid bij veiligheid en vredesinspanningen • Democratie, mensenrechten en gendergelijkheid • Samenwerking in de private sector, groene energie en kennissectoren • Klimaat en milieu, voedselzekerheid en gezondheid	De strategie behandelt in principe het hele Afrikaanse continent, met een focus op specifieke landen per thematische sector en een nadruk op landen waar Noorwegen diplomatieke aanwezigheid heeft.

Nederland (2023-2032) De Nederlandse Afrikastrategie 2023-2032	Gelijkwaardige economische ontwikkeling • Een welvaartssprong met de private sector, kennis en vaardigheden als motor • Economische banden en de Afrikaanse vrijhandelszone • Duurzame en verantwoorde handel en waardeketens • Toegang tot kritieke grondstoffen en verduurzaming van ketens Eerlijke en inclusieve energietransitie • Veilige, inclusieve digitalisering Veiligheid en stabiliteit • Samenwerken op vrede en veiligheid • Effectief en inclusief bestuur, nationaal en lokaal • Waarborgen van civic space, mensenrechten en inclusie • Effectief multilateralisme Migratie, opvang en terugkeer • Migratie samenwerking • Duurzame opvang in de regio • Effectieve humanitaire respons Minder armoede, meer duurzaamheid • Armoedebestrijding, voedselzekerheid en inclusie • Combineren van handel, ontwikkeling en investeringen Versterkte financiële en institutionele kaders in Afrika en multilateraal	De strategie behandelt in principe het hele Afrikaanse continent, met een focus op specifieke landen per thematische sector.
--	--	---

Italië (2020) A Partnership with Africa	• Vrede en veiligheid • Bestuur en mensenrechten • Migratie en mobiliteit • Commerciële partnerschappen en investeringen • Duurzame ontwikkeling, ontwikkelingssamenwerking en klimaatverandering • Culturele en wetenschappelijke samenwerking	De strategie onderscheidt een verschillende aanpak in bepaalde regio's maar omvat het hele continent. • Mediterraans Afrika • De Hoorn van Afrika en de Rode Zee • De Sahel • Zuidelijk Afrika
Spanje (2021-2024) Third Africa Plan	Strategische doelstellingen • Vrede en veiligheid • Duurzame ontwikkeling en inclusieve economische groei • Institutionele versterking • Veilige, ordelijke en regelmatige migratie Cross-cutting doelstellingen • Differentiatie • Partnerschappen • Multilateralisme • Promotie en bescherming van mensenrechten en • Gendergelijkheid Beleidscoherentie	De focus ligt op landen in Sub-Sahara Afrika, met een onderscheid tussen prioriteitslanden en preferentiële landen. • Prioriteitslanden: Zuid-Afrika, Nigeria, Ethiopië, Angola, Senegal • Preferentiële partners: Ghana, Kenia, Mozambique, Ivoorkust en Tanzania

Duitsland (2023) Shaping the future with Africa The Africa Strategy of the BMZ	Duurzame economische ontwikkeling, werkgelegenheid en welvaart • Rechtvaardige transitie: sociale en ecologische transformatie van de economie, behoud van vitale natuurlijke hulpbronnen, energie en infrastructuur • Werkgelegenheid, eerlijke handel, migratie en digitale transformatie Armoede en honger en sociale bescherming Gezondheid en pandemie preventie Feministisch ontwikkelingsbeleid en gendergelijkheid Rechtsstaat, democratie, mensenrechten en goed bestuur Vrede en veiligheid	De focus wordt gelegd op de 33 Afrikaanse partnerlanden van de Duitse ontwikkelings-samenwerking. Verder wordt er specifieke aandacht besteed aan de benadering van Afrikaanse regionale organisaties.
Ierland (2019-2025) Global Ireland - Ireland's Strategy for Africa to 2025	• Vrede, veiligheid, mensenrechten en rechtsstaat • Inclusieve economische groei en wederzijds voordelige handel en investeringen Samenwerken met Afrika om SDG-doelstellingen te halen	De strategie verbindt verschillende thematische prioriteiten aan specifieke landen en regio's. Vrede en veiligheid zijn voornamelijk relevant in Noord-Afrika en de Sahel, terwijl voor handel en investeringen vooral gefocust wordt op Zuidelijk Afrika.
Malta (2020-2025) Malta and Africa: A Strategy for Partnership 2020-2025	• Multilaterale en diplomatieke betrekkingen • Handel en economische betrekkingen • Ontwikkelingspartnerschap (inclusief humanitaire hulp en migratie)	De strategie stelt een verdere uitbreiding van diplomatieke aanwezigheid voor in Algerije, Tunesië, Egypte, Marokko, Mauritanië en Libië, Ghana, Ethiopië en Zuid-Afrika. Er wordt expliciet gesteld dat deze landen dienen als platform en hub voor het hele Afrikaanse continent.

Finland (2019) Finland's Africa Strategy: Towards a stronger political and economic partnership	Politieke samenwerking • Vrede en veiligheid • Multilaterale samenwerking, <i>rules based order</i> en regionale integratie • Klimaatbestendige en emissiearme ontwikkeling en circulaire economie • Mensenrechten, democratie, rechtsstaat, gelijkheid en vrouwenrechten • Onderwijs, vaardigheden, kennis en samenwerking • Institutionele opbouw en bestuur Handel (andere gebieden) • Digitalisering • Circulaire economie • Bio-economie, afvalbeheer en hernieuwbare energie Betrekkingen tussen volkeren en gemeenschappen Jeugd en vrouwen	De strategie behandelt geen specifieke regio's of landen, maar benoemt wel De Hoorn van Afrika, de Sahel en Libië als de belangrijkste gebieden op het continent vanuit het oogpunt van veiligheid of landen van waaruit migratie naar Finland plaatsvindt.
---	---	--

Estland (2020-2030) Estonia's strategy for Africa	Buitenlands en veiligheidsbeleid Economische samenwerking • Afrikaanse digitale interne markt • E-governance • Mondiale digitale bedrijven Ontwikkelingssamenwerking en humanitaire hulp • Goed bestuur • Onderwijs • Gezondheidszorg • Ondernemerschap • Innovatie • Cyber weerbaarheid Humanitaire hulp	Regionale aanpak: Noord-Afrika met de vestiging van de eerste ambassade van Estland in Caïro Niet-residente ambassadeurs in Marokko, Tunesië en Algerije Er zijn ook bredere samenwerking doelstellingen vastgesteld voor Oost-, Zuid en West-Afrika, met meer aandacht voor Kenia, Namibië en Mali. Verdieping van de samenwerking met de AU blijft van groot belang.
---	--	---

Zwitserland (2021-2024) Swiss Sub-Saharan Africa Strategy	Vrede, veiligheid en mensenrechten • Civiele en militaire vredesopbouw • Mensenrechten en naleving van het internationale humanitaire recht • Democratisering en rechtsstaat • Humanitaire hulp Welvaart • Basisonderwijs en beroepsopleiding • Levering van basisdiensten ondersteunen • Bestrijding van georganiseerde misdaad • Handelsdiplomatie Duurzaamheid • Bestrijding van klimaatverandering • Urbanisatie Digitalisering • Gebruik van digitale tools bevorderen Digitaal bestuur	Verschillende thematische prioriteiten gelinkt aan verschillende landen en regio's: • Sahel, de Hoorn van Afrika en de Regio van de Grote Meren: vredesopbouw, humanitaire acties en ontwikkelingssamenwerking • Lion economies: Digitalisering en economische en financiële belangen • Zuidelijk Afrika: economische en financiële belangen De strategie houdt ook rekening met trans-regionale en continentale dynamieken en stelt de brede lijnen van het Zwitserse buitenlands beleid in Sub-Sahara Afrika vast, waarbij doelstellingen en maatregelen voor elke geografische prioriteit zijn gedefinieerd.
Zwitserland (2021-2024) Swiss MENA strategy	Vrede, veiligheid en mensenrechten Migratie en bescherming van mensen in nood Duurzame ontwikkeling Economische zaken, financiën, wetenschap Digitalisering	Deze strategie behandelt enkel landen in Noord-Afrika: Algerije, Egypte, Libië, Marokko en Tunesië.

Tsjechië (2022) Engaging in Africa: Czechia's Strategy	Stabiliteit • Opbouw capaciteit en competentie van de veiligheid en defensie van Afrikaanse partners • Terrorismebestrijding • Tegengaan van desinformatie • Cyber veiligheid • Gedwongen verplaatsing en illegale migratie Welvaart en duurzaamheid • Versterking van de handelssamenwerking en bevordering van investeringen, ontwikkeling van de particuliere sector en • Banen voor de jongere generaties • Duurzame landbouw en plattelandontwikkeling • Klimaatverandering en toegang tot groene energie • Ontwikkeling van Afrika's grondstoffenindustrie, versterking van de grondstoffen zekerheid van Tsjechië • Goed bestuur, ontwikkeling van het maatschappelijk middenveld en mensenrechten, met de nadruk op empowerment van vrouwen Gezondheid • Versterking van de capaciteit van gezondheidszorgsystemen • Bevorderen van academische, wetenschappelijke en technische samenwerking Strategische communicatie • Een beeld van Tsjechië creëren als gerespecteerde partner van Afrika • De diplomatie van Tsjechië in Afrika ontwikkelen • De diplomatie van Tsjechië gebruiken om onze niet-Afrikaanse partners beter	De strategie focust vooral op landen waar Tsjechië ambassades heeft: Algerije, Egypte, Marokko, Tunesië, DRC, Ethiopië, Ghana, Kenia, Nigeria, Mali, Zuid-Afrika, Zambia. Daarnaast ziet Tsjechië het grootste potentieel voor de ontwikkeling van bilaterale betrekkingen met Ivoorkust, Niger, Soedan, Rwanda en Angola.
--	---	--

	te informeren over onze activiteiten in Afrika Een evenwichtig beeld van Afrika in Tsjechië bevorderen Bevorderen van een debat over en coördinatie van activiteiten in Afrika binnen het Tsjechische openbaar bestuur	
Catalonië (2020-2023) Africa Plan	Aanwezigheid - Uitbreiding aanwezigheid van de Catalaanse regering in Sub-Sahara Afrika - Positionering van Catalonië als een onafhankelijke actor met een eigen stem in de betrekkingen met het Afrikaanse continent Synergie - Coördinatie van de activiteiten van de Catalaanse overheid en Catalaanse samenleving in Sub-Sahara Afrika - Bevordering van kennisallianties tussen Catalonië en Afrika Invloed - Bevordering van vrede en democratie door de rechten van de Afrikaanse volkeren te versterken - Bevordering van de gender gerichte benadering om participatie en empowerment onder de meest kwetsbare delen van de Afrikaanse samenleving te vergroten Verbintenis - Afstemming van interventies met de SDG's en bevordering duurzame ontwikkeling. - Versterking van het imago van Catalonië als gastland	Deze strategie behandelt landen in Sub-Sahara Afrika, met een specifieke focus op enkele regio's, prioriteitslanden en preferentiële landen. West-Afrika en de Sahel - Prioriteit: Senegal, Gambia en Ghana - Preferentieel: Mali, Ivoorkust en Nigeria Oost-Afrika en de Grote Meren - Prioriteit: Kenia en Ethiopië - Preferentieel: Uganda, Rwanda en de DRC Zuidelijk Afrika - Prioriteit: Zuid-Afrika en Mozambique - Preferentieel: Angola

Beieren (2021) Der Beitrag Bayerns zu Stabilität und Entwicklung in Afrika	Economische betrekkingen en beroepsopleiding Onderwijs en wetenschap Agricultuur en klimaat Publieke administratie	De strategie focust zich op enkele partnerlanden waarin Beieren investeert: • Tunesië • Senegal • Ghana • Kameroen • Togo • Ethiopië • Uganda • Tanzania • Malawi • Kenia • Zuid-Afrika
--	--	--